

**Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка
Науково-технічна бібліотека
Кафедра українознавства, культури та документознавства**

БІБЛІОТЕЧНІ ЦІННОСТІ ТА ІНТЕГРАЦІЯ РЕСУРСІВ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ

**Матеріали
науково-практичної інтернет-конференції,**

Полтава, 10 жовтня 2017 року

ЗМІСТ

Сидоренко В. О. Відкритий доступ до цифрових наукових і інформаційних ресурсів	4
Журавльова І. К., Бабічева О. Г. Збереження і забезпечення належного функціонування унікальних фондів: харківський досвід	12
Чередник Л. А. Книжкові раритети у фонді науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка	21
Власенко Л. М. Досвід по е-обслуговуванню користувачів Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. П. Котляревського	28
Комликова Г. І. Власні інформаційно-бібліографічні ресурси наукової бібліотеки Сумського НАУ як компонент освітнього процесу університету	34
Ландарєва Н. І. Науково-технічна бібліотека Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка: історія у дзеркалі особистостей	40
Подрезенко О. О. Сучасна бібліотека вишу – інтеграція у світовий інформаційний простір	50
Вініченко А. М. Трансформація бібліотеки та створення інформаційно-комунікативного бібліотечного простору	57
Захарова О. А. Інформаційні ресурси бібліотеки вишу у формуванні культури і духовності сучасного студента-медика	65
Шумський О. І. Використання Інституційного депозитарію як чинник розвитку інформаційного середовища університетської бібліотеки	72
Бригида О. П. Історична довідка: наукові видання ПолтНТУ	81
Куденко С. С. Використання потенціалу електронних бібліотек ВНЗ та відкритого доступу для української освіти та науки	90
Хіміч Л. П. Бібліотеки – інформаційний ресурс сучасного суспільства	95

УДК 027.7:004

Сидоренко В. О.

Науково-технічна бібліотека

*Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка*

ВІДКРИТИЙ ДОСТУП ДО ЦИФРОВИХ НАУКОВИХ І ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

***Анотація.** У статті розкриваються особливості діяльності бібліотек щодо створення, зберігання і розповсюдження інформації в електронній формі та надання доступу до неї у вільне користування.*

***Ключові слова:** відкритий доступ, інформаційний простір, Будапештська Ініціатива Відкритого доступу (ВОАІ), електронні публікації.*

Наукова комунікація – це складна система, головне призначення якої – підтримка і полегшення функціонування процесів створення, обміну та розповсюдження інформації за допомогою широкого спектру засобів. Під інформацією маються на увазі і теоретичні засади та концепції, і практичний досвід та результати досліджень, а також, власне, і саму соціальну комунікацію – тобто діалог, спрямований на розвиток певної галузі знань.

Комп'ютеризація, використання усесвітньої мережі Інтернет, збільшення електронних інформаційних ресурсів значно розширюють і полегшують можливості доступу до інформаційних ресурсів; відкриття інформаційного простору суттєво збільшує можливість поширення результатів наукових досліджень для наукової спільноти. Можна сказати, що розвиток інтернет-технологій змінив парадигму системи наукової комунікації. Разом з тим, із появою Інтернету та інших цифрових технологій стрімко зростає частка інформації, поданої в електронній формі. Окрім розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій, цей процес обумовлений і іншою низкою факторів – це і переваги електронних видань над друкованими, і фінансові проблеми, з якими стикається більшість бібліотек під час комплектуванні традиційних фондів тощо.

Особливо це стосується наукової інформації.

При цьому варто зазначити, що значна кількість документів уже сьогодні існує **лише** в електронному вигляді. Британські

фахівці стверджують, що до 2020 р. 90 % документів буде видаватися **тільки** у цифровій формі, а вже зараз загальнодоступний Інтернет охоплює 50% усіх інформаційних ресурсів. Нині діяльність будь-якої бібліотеки, незалежно від її підпорядкування, спрямована на включення електронних інформаційних ресурсів у систему обслуговування.

Те ж саме стосується і України. Уже зараз у багатьох провідних університетських бібліотеках ключову роль відіграють публікації, що отримали статус електронних і розповсюджуються через системи відкритого доступу безкоштовно та без встановлення обмежень на авторське право.

Тож можна без перебільшення сказати, що одним із найактуальніших питань, яке сьогодні активно обговорюється, розвивається і впроваджується українською бібліотечною спільнотою є організація відкритого доступу до масивів наукової інформації.

Першочерговим завданнями наукових бібліотек вищих навчальних закладів є саме формування та створення відповідних умов для зберігання і надання у користування електронних ресурсів, популяризація ідей відкритого доступу, що стає зараз досить не просто популярним, а й необхідним. Ця потреба породжує створення журналів відкритого доступу, інституційних репозитаріїв, тощо.

Інституційні репозитарії по своїй суті – це відкриті архіви наукових цифрових матеріалів вишів і на сьогоднішній день вони є реальними показниками якості університетів, їхнього суспільного значення і статусу. Існує два основних визначення інституційного репозитарію: перше, що було наведено 2002 року у меморандумі Коаліції Наукових Публікацій та Академічних Ресурсів (SPARC): «Інституційні репозитарії – це цифрові колекції, що містять та зберігають інтелектуальні здобутки одного науковця чи цілої спільноти» [6, с. 145]. І друге влучне визначення К. Лінча: «Університетський інституційний репозитарій – набір сервісів, які університет пропонує членам своєї громади для управління та розповсюдження цифрових матеріалів, створених в інституції та членами інституції» [5, с. 12]. Насправді, ІР є поєднанням цих двох частин.

Якщо говорити про журнали відкритого доступу, то найвідомішою ініціативою є Директорія журналів відкритого

доступу (DOAJ – <http://www.doaj.org/>), до якої щодня додаються нові журнали.

Практика свідчить про те, що всесвітня мережа може забезпечити динамічним джерелом інформації усі категорії своїх користувачів. Говорячи про роль і місце наукової бібліотеки у цьому процесі, варто зауважити, що вони будуть залежати, по-перше, від того, наскільки потрібно суспільству виконання бібліотекою іманентних функцій, і, по-друге, від того, наскільки бібліотека може виконувати ці функції в новому інформаційному середовищі.

Створення електронних ресурсів і формування повноцінних електронних архівів наукових бібліотек є одним з пріоритетних напрямів розвитку не лише бібліотечної справи, а й наукового світового співтовариства.

Управління колекцією електронних ресурсів у науковій бібліотеці – це складний процес, який потребує чіткої організації, вироблення стратегії, яка б містила і технологію відбору, каталогізацію, і аналіз використання масивів, і рекламну діяльність.

Відкритий доступ до інформації в науковій бібліотеці – це цілісне інформаційно-освітнє середовище, яке містить універсальний перелік послуг, систему доступу до електронних ресурсів, стандартизоване інформаційне обслуговування науково-педагогічних працівників, професорсько-академічну спільноту, молодих науковців і студентів з різних предметних галузей на основі сформованих колекцій затребуваних документів. Найважливішим елементом системи відкритого доступу виступає доступ усіх категорій користувачів до високоякісних локальних і глобальних інформаційних мереж, баз даних.

Нова модель наукової комунікації, так звана Будапештська Ініціатива Відкритого доступу (BOAI), була започаткована ще у 2001 році. Відкритий доступ до інформації – це специфічна форма надання користувачам можливості отримати інформацію про наукові дослідження. У прийнятому документі міститься визначення відкритого доступу, та зауваження щодо його використання: **«Під відкритим доступом ми розуміємо відкриття для всіх публікацій в Інтернеті, які можна читати, завантажувати, копіювати, поширювати, роздруковувати, знаходити чи приєднувати до повних текстів відповідних статей, використовувати для складання покажчиків, вводити їх**

як дані у програмне забезпечення або використовувати для інших законних цілей за відсутності фінансових, правових та технічних перешкод, за винятком тих, які регулюють доступ до власне Інтернету. Єдиним обмеженням на відтворення та поширення публікацій та єдиною умовою копірайту у цій сфері повинно бути право автора контролювати цілісність своєї роботи та обов'язкові посилання на його ім'я при використанні роботи та її цитуванні» (Будапештська Ініціатива Відкритого доступу: <http://www.soros.org/openaccess.>)

Також зібранням (або-громадською ініціативою) було розроблено програмно-технічне забезпечення архівів відкритого доступу:

- Dspace (розробка Масачусетського інституту технологій, за участі Компанії Hewlett-Packard (HP), США) (<http://www.dspace.org/>);

- Eprints – розробка університету Саутгемптона (Великобританія);

- CDSware – розробка Центру ядерних досліджень (Швейцарія).

Ідею відкритого доступу підтримали провідні науковці, видавці, міжнародні бібліотечні асоціації – SLA, IFLA, CHIP, SPARC, LIBER, eIFL та інші.

У сучасному інформаційному середовищі питання збереження, розвитку і функціонування мережевої інформації є проблемою загальнодержавного значення. Підходи і практика формування фондів мережевих ресурсів і їхнього архівування у кожній окремо взятій країні – різноманітні. Національні бібліотеки провідних зарубіжних країн ведуть активну роботу з формування фондів мережевих ресурсів, організації їхнього збереження і використання, виходячи з власного досвіду та власних умов діяльності. Бібліотеки Австралії та Канади, наприклад, здійснюють вибіркове збирання мережевої інформації; Швеції, Росії – архівують національні сегменти Інтернету; бібліотеки Норвегії та Франції формують фонди веб-ресурсів у межах обов'язкового примірника документів; а Бібліотека Конгресу США взяла на себе місію збереження ресурсів усієї світової «павутини» та створення міжнародних кооперативних інтернет-архівів. Директором Бібліотеки Конгресу США Дж. Біллінгтоном у червні 2005 р було висунуто пропозицію щодо організації Світової цифрової

бібліотеки (World Digital Library). Її прототип було представлено на Генеральній конференції ЮНЕСКО, яка проходила у Парижі 2007 року. Функціює вона на офіційних мовах ООН – арабській, китайській, англійській, французькій, португальській, російській, іспанській; користувачі бібліотеки можуть шукати, переглядати цифровані матеріали, вибираючи їх за такими критеріями, як місце, час, тема, установа тощо. Розділ «Пам'ять» присвячений поглибленому дослідженню культури й історії окремих країн тощо.

Головна мета World Digital Library – надання суспільству безкоштовного доступу до цінних і унікальних зібрань усього світу, які мають важливе культурне, історичне й освітнє значення. Завданням проекту є збір й обробка видань, пов'язаних з культурою різних народів та етнічних груп.

Стосовно ж моделі відкритого доступу на Україні, то не викликає сумнівів, що вона стане у реальній нагоді академічній спільноті країни.

Вітчизняні бібліотеки, як суспільні інститути, що упродовж тисячоліть акумулювали, обробляли, зберігали та розповсюджували документовані знання, за нових умов мають доповнити свої функції завданнями архівування та використання мережевих науково-інформаційних і суспільно значущих ресурсів.

Бібліотеки вищих навчальних закладів докладають значних зусиль у цьому напрямку своєї діяльності. Провідні бібліотеки України вже сьогодні активно використовують можливості мережевих технологій з метою удосконалення обслуговування користувачів.

Одним з таких проектів відкритого доступу є ресурс «Електронні наукові фахові видання» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ці видання є мережевими журналами, що включені до затверджених ВАК України переліків наукових фахових видань. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського і Національна парламентська бібліотека України забезпечують безкоштовний доступ до повних текстів статей на своїх сайтах.

У наданні інформаційно-бібліотечних послуг вітчизняні наукові бібліотеки спираються на принципи відкритості і доступності інформації, будуючи свою діяльність за наступними напрямками:

- організація сучасних електронних освітніх та інших інформаційних ресурсів, орієнтованих на задоволення потреб користувачів;

- забезпечення безпеки інформаційних ресурсів на основі програмних і телекомунікаційних технологій;

- створення комфортного інформаційно-освітнього середовища, яке б гармонійно поєднувало інформаційні можливості, фізичні умови і технічні засоби.

Варто зауважити, що модель відкритого доступу в організації вітчизняних наукових інформаційних ресурсів, зокрема публікацій вітчизняних університетських громад представлена наступними колекціями:

- Наукова періодика України (журнали відкритого доступу) <http://journals.uran.ua/>, це 54 журнали, що є рецензованими виданнями та підтримують політику відкритого доступу до наукових публікацій.

- Проект «Наука України в дзеркалі наукометричної бази даних SciVerse Scopus» – <http://www.jsi.net.ua/scopus/scopus.html> тощо.

Інформацію про відкритий доступ та ресурси можна отримати за такими посиланнями:

1. Будапештська ініціатива відкритого доступу BOAI: <http://www.soros.org/openaccess/ru/index.shtml>.
2. Система пошуку у відкритих архівах (Україна): <http://oai.org.ua>.
3. Директорія журналів відкритого доступу DOAJ: <http://www.doaj.org/>.
4. Довідник (каталог) репозитаріїв відкритого доступу ОрепDOAR (Університет Ноттінгем, Великобританія): <http://opendoap.org/>.
5. Реєстр репозитаріїв відкритого доступу Registry of Open Access Repositories, ROAR: <http://roar.eprints.org/>.
6. Економіка – RePEC: Research Papers in Economics: <http://repec.org>.
7. Науково-освітня соціальна мережа Соционет (Росія): <http://socsonet.ru/>.

Усесвітня мережа зростає з шаленою швидкістю, забезпечуючи користувачів колосальним джерелом інформації. Тому зберігання і забезпечення доступу до інформаційних ресурсів

– це на даний час чи не найголовніша функція кожної наукової бібліотеки. Вільний та безкоштовний публічний доступ до наукової інформації – запорука подальшого розвитку та інтеграції до світової академічної спільноти вітчизняної науки й освіти. За умови глобалізації та стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій система наукових комунікацій стає багатоваріантною та багатовимірною, а це, звичайно, потребує кардинальної активізації роботи бібліотеки з електронними документопотоками.

Науково-технічна бібліотека Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка теж активно використовує можливості мережевих технологій з метою удосконалення форм інформаційно-бібліотечного обслуговування своїх користувачів, надання доступу до фондів, до баз даних – власних і придбаних, до інтернет-ресурсів. НТБ; інтегруючись у мережеве середовище, використовує його для надання сучасних послуг науковцям і студентам університету.

На сучасному етапі в бібліотечні, освітні та наукові процеси впроваджується така галузь дослідження наукової інформації, як наукометрія. Тож наша науково-технічна бібліотека намагається бути активним і незамінним помічником для науковців університету на всіх етапах їхніх наукових досліджень.

У своєму сприянні інтеграції здобутків університетської науки у світовий інформаційний простір ми:

- забезпечуємо інформаційну підтримку науково-дослідницької діяльності;
- виконуємо бібліографування доробку науковців університету, складання бібліографічних покажчиків;
- спільно з науковцями університету створюємо і проводимо презентації, паради наукових розробок кафедр та інші заходи на підтримку наукових досліджень;
- сприяємо інтеграції результатів наукових досліджень до світового інформаційного середовища тощо.

На веб-сайті науково-технічної бібліотеки університету розміщені важливі інформаційно-бібліографічні сервіси та посилання: **Віртуальна бібліографічна довідка, Інституційний репозитарій**, який забезпечує вільний доступ до публікацій наукових працівників університету; окрім того надається доступ до таких корисних науковцям і студентам ресурсів Інтернету, як:

Фахові періодичні видання ВНЗ України, Інституційні репозитарії ВНЗ України, Безкоштовні пошукові системи патентної інформації, Електронні бібліотеки в Інтернет, Регіональні центри науково-технічної та економічної інформації, Електронні колекції наукової періодики вільного доступу та пошукові системи наукової інформації, Міжнародні наукометричні бази та пошукові системи тощо.

Час не стоїть на місці. Розвиток сучасних інтернет-технологій змінює звичні методи отримання інформації. У зовсім недалекому майбутньому інформаційні ресурси кожної бібліотеки можна буде розглядати як складові частини єдиної електронної бібліотеки. Будь-яка бібліотека світу зможе надавати свої ресурси у суспільне користування. Електронна форма робить більш зручним і зберігання інформації, і її оперативне та широке розповсюдження. Тож перед українськими бібліотеками зараз, в епоху електронних комунікацій, стоїть непросте завдання знайти свій власний підхід та створити власний досвід формування і збереження фонду мережевих джерел інформації. Цей досвід має враховувати як світові напрацювання у галузі збереження інформаційних ресурсів глобальних комп'ютерних мереж, так і особливості організації бібліотечної системи в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асеєв Г. Наукометрія, інформетрія, бібліометрія: визначення і розмежування / Г. Асеєв // Бібліотечний вісник. – 2016. – №2. – С. 3–10.
2. Білоус В. Інтеграція університетської науки у світовий інформаційний простір / В. Білоус, Н. Лазаренко, А. Коломієць // Вісник Книжкової палати. – 2017. – № 6. – С. 19–23.
3. Відкритий електронний архів громадянського суспільства [Електронний ресурс]. – К. : Міжнар. фонд «Відродження»: ІАЦ «Громадянський простір», 2006. – Режим доступу: <http://www.e-archive.org.ua/about.jsp.ь> – Назва з екрана.
4. Симоненко Т. Глобальна бібліометрика : концептуальна модель / Т. Симоненко // Вісник Книжкової палати. – 2016. – № 6. – С. 12–14.
5. Ярошенко Т. О. Електронні журнали в системі інформаційних ресурсів бібліотеки. – К. : Знання, 2010. – 215 с.

УДК 025.171:[027.7:378.4(477.54)]:004.65

Журавльова І. К., Бабічева О. Г.

Центральна наукова бібліотека

Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна

ЗБЕРЕЖЕННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ УНІКАЛЬНИХ ФОНДІВ: ХАРКІВСЬКИЙ ДОСВІД

Анотація. У статті розглянуто досвід роботи Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна щодо створення цифрової бібліотеки рідкісних видань, зокрема газети «Южный край», що виходила у Харкові з 1 грудня 1880 р. до 3 грудня 1919 р. Зазначено головні завдання, що стають перед бібліотекою, коли починається проект з оцифрування. Представлено електронні колекції «eScriptorium: електронний архів рідкісних книг і рукописів для науки та освіти». Відображено принципи створення, структура, хронологічні рамки, напрямки, за якими відбувається наповнення архіву документами.

Ключові слова: Центральна наукова бібліотека, eScriptorium, Южный край, цифрові бібліотеки, електронні архіви, електронна колекція, рідкісні та цінні видання, DSpace, збереження фонду.

З упровадженням і стрімким розвитком новітніх технологій бібліотеки отримали можливість надавати свої ресурси у цифровому вигляді. Створення електронної бібліотеки вищого навчального закладу має велике значення для розвитку університету. Завдяки АІБС бібліотеки активно поповнюють електронні каталоги, що представлені онлайн, інституційні репозитарії вишів репрезентують наукові дослідження вчених і науковців університетів до відкритого доступу. Бібліотеки підтримують культуру академічної доброчесності, допомагають студентам і науковцям освоювати правила цитування, оформлення бібліографічних посилань, особливо тих, що представлені у цифровому вигляді. За останнє десятиріччя університетські бібліотеки, в яких зберігаються документи культурної спадщини, стали виділяти одним із важливих напрямків своєї роботи створення повнотекстових цифрових колекцій і організацію віддаленого доступу до них широкому колу читачів.

Неодноразово підкреслювалося, що у наукових бібліотеках вишів України зберігається біля 1,5 млн. примірників рідкісних і цінних видань [1]. Проблема збереження цінних видань, особливо тих, що були надруковані на кислотному папері (видання другої половини XIX–XX століть) і зараз поступово руйнуються, дуже гостро стоїть перед бібліотеками і архівами.

Фонд книжкових пам'яток Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна розпорядженням № 650-р Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року віднесено до Державного реєстру наукових об'єктів, що мають статус національного надбання. Цей фонд складає особливо цінну частину загального фонду ЦНБ – першої і найбільшої університетської бібліотеки Східної України, заснованої в 1804 р. і представлений унікальними, рідкісними документами – пам'ятками вітчизняної і світової культури, починаючи з XII ст. Обсяг фонду книжкових пам'яток складає близько 85000 одиниць зберігання: рукописи, рукописні книги, архівні документи XII–XX ст. (2000 од. зб.), стародруки XV–XVIII ст. (34000 од. зб.), рідкісні та цінні видання XIX–XX ст., у т.ч. особисті бібліотеки (24000 од. зб.), колекція періодичних видань XVII–XX ст.: журнали (14600 од. зб.), газети (10400 од. зб.).

Питанням збереження культурної спадщини та надання зручного доступу до нього завжди приділялась велика увага у ЦНБ Каразінського університету, але особливо посилилась робота у цьому напрямку на початку третього тисячоліття. Вивчались важливі питання фізичного збереження оригіналів. Завдяки співпраці з Благодійний фондом Анастасіоса Г. Левентіса (Нікосія, Кіпр) у 2006 р. розпочався проект зі збереження грецьких рукописів. За сприяння фонду проведено реставрацію десяти грецьких рукописів датованих, починаючи з XII ст. у Національному реставраційному центрі України та у Центрі консервації і реставрації Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Науковим працівником філологічного факультету університету О. Сучалкіним проведено велику наукову роботу: досліджено всі 24 рукописи, оновлено опис кодексів згідно схеми каталогізації грецьких рукописів бібліотеки Ватикану, надана історія рукописів, зазначені філіграні паперу, кодикологічний опис, тобто надані технології виготовлення

кодексів, організація тексту, спроба дослідження долі рукописних книг.

Провідні наукові бібліотеки України і зарубіжних країн мають багатий досвід у вивченні та збереженні книжкових пам'яток. Участь фахівців у заходах, присвячених даній темі, обмін досвідом, спільні консультації і публікації є дуже важливим фактором у рішенні завдань щодо збереження культурної спадщини та окресленні нових напрямків роботи. Наскільки важлива ця тема в Україні підтверджує той факт, що починаючи з 2013 року, Спеціалізованим Центром Балі (м. Київ) на базі різних організацій і вишів України щорічно проходять міжнародні науково-практичні семінари, присвячені питанням збереження історичного, культурного та наукового надбання, що зберігається в архівах, музеях, бібліотеках. У Фейсбуці представлена сторінка «Оцифроване Надбання: збереження, доступ, репрезентація» <https://www.facebook.com/DigitizedHeritage/?fref=ts>, де висвітлюються матеріали, які стосуються світового та українського досвіду з оцифрування.

ЦНБ також активно підвищує кваліфікацію працівників шляхом вивчення досвіду, участі у науково-практичних конференціях наукових закладів, запрошення українських фахівців з реставрації книжкових пам'яток та проведення практичних майстер-класів з реставрації та превентивних заходів консервації як технологій збереження документів. ЦНБ з 2009 року розпочала проведення заходів, на яких розглядалися питання збереження та використання рідкісних та цінних видань: Міжнародний науково-практичний семінар «Проблеми збереження рідкісних видань» 24 – 25 березня 2009 р.; Міжнародний науково-практичний семінар «Оцифрування фондів і проблеми авторського права у бібліотеках внз» 26 червня 2012 р.; Віртуальний «Круглий стіл» з Бібліотекою Технічного університету Лодзі (Польща) за участі Валдіса Мазуліса, заст. директора Академічної бібліотеки Латвійського університету (Латвія, м. Рига); Міжнародний науково-практичний семінар «Libri Descripti. Експертиза рідкісних і цінних видань» 16 – 19 вересня 2013 р.; Майстер-класи: зав. відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Ковальчук Г. І. та ст. наук. працівника Національного музею у Львові імені А. Шептицького Зінченко С. В.; «Ad fontes: збереження та вивчення рукописного і

друкованого надбання» – науково-практичний семінар 27 – 29 жовтня 2015 р., у т.ч. відбулася скайп-конференція з фахівцями відділу збереження фондів бібліотеки Ягеллонського університету м. Краків. (Польща); Науково-практичний семінар «Збереження та безпека бібліотечних фондів» 14 – 15 березня 2017 р. за участі Науково-дослідного інституту мікрографії (м. Харків) та Спеціалізованого Центру БАЛП (м. Київ), майстер-клас О. В. Баркової, заступника директора з розвитку ІКТ [2].

Центральною науковою бібліотекою спільно з фахівцями Ягеллонського університету (м. Краків, Польща) та Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника було надруковано збірку «Libri Descripti. Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej «Opis edycji rzadkich i unikatowych», Charków, 16–19 września 2013 roku; Матеріали міжнародного науково-практичного семінару «Експертиза рідкісних і цінних видань» Харків, 16 – 19 вересня 2013 року, opracowanie/укладачі Wacław Walecki/Вацлав Валецький, Iryna Żurawłowa/Ірина Журавльова; redakcja naukowa/науковий редактор Iryna Kaczur/Ірина Качур і Magdalena Romanowska/Магдалена Романовська; Collegium Columbinum, Kraków–Charków 2016, ISBN 978–83–7624–184–5, ISSN 1895–6076, Biblioteka Tradycji nr CXLVI/Бібліотека Традиції № CXLVI.

У ЦНБ також активно вивчався досвід провідних бібліотек та центрів реставрації України та інших країн. У грудні 2012 р. працівники бібліотек університетів Харкова вивчали досвід бібліотек Латвії (м. Рига), Центра оцифрування, реставрації, консервації рідкісних та цінних видань Національного архіву Латвії та фірми Ifodisk з оцифрування документів; у червні 2015 р. у Львівській національній науковій бібліотеці України імені Василя Стефаника реставратор ЦНБ проходила стажування з реставрації паперу; у березні 2017 р. м. Познань (Польща) – участь у семінарі «Оцифрування культурного надбання – цифрові бібліотеки Польщі: організація, зберігання, доступ». У серпні 2017 р. м. Краків (Польща) – у рамках проекту «Полоністика у фондах бібліотеки ХНУ імені В.Н. Каразіна» працівники ЦНБ знайомились з досвідом роботи бібліотеки Ягеллонського університету, бібліотеки факультету фізики, астрономії та прикладної інформатики Ягеллонського університету, бібліотеки Папського університету Іоанна Павла II, Воєводської публічної бібліотеки Кракова.

У найкрупніших бібліотеках Латвії та Польщі успішно втілені проекти з оцифрування документів і створені цифрові бібліотеки, що забезпечують доступ до культурного надбання та надають вченим матеріали для нових досліджень. Спираючись на досвід та практику закордонних бібліотек, проаналізувавши зростаючі запити науковців на певні матеріали, видані до ХХ ст., ЦНБ розпочала оцифрування своїх фондів.

У 2011 р. було створено електронний архів рідкісних видань і рукописів ЦНБ eScriptorium <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/> і розміщено на сайті університету і бібліотеки. Архів eScriptorium містить повні електронні версії (або окремі фрагменти) рідкісних видань та рукописів і створюється з освітньою та науковою метою. Велика увага приділяється оцифруванню харківських видань і треба визначити, що багато видань, які представлені в eScriptorium, унікальні, знайти їх в інших бібліотеках або в інших повнотекстових архівах неможливо. В архіві розміщуються цифрові копії документів з фонду бібліотеки, на які вже не поширюється авторське право. Електронний архів eScriptorium був створений з використанням програмного забезпечення відкритого доступу DSpace, розробки Массачусетського технологічного інституту, яке підтримує протокол обміну метаданими OAI-PMH (Open Access Initiative Protocol for Metadata Harvesting), дозволяючи таким чином інтегрувати електронний архів до міжнародних реєстрів ROAR, DOAR та ін. На сьогодні архів містить понад 5,5 тисяч документів. У колекціях архіву eScriptorium представлені:

- рукописи й рукописні книги;
- інкунабули;
- палеотипи;
- іноземні стародруки;
- видання глаголичного друку;
- видання кириличного друку;
- видання гражданського друку;
- українські видання (в тому числі, періодичні, що надруковані українською мовою незалежно від території, а також будь-якою мовою, гражданським або латинським шрифтом на території України до 1860 р.);

- рідкісні й цінні видання XIX – початку XX ст. (в тому числі періодичні, а також колекція «До 100-річчя Першої світової війни»);
- історія університетів
- колекція «Харків очима очевидців»;
- харківські періодичні видання.

ЦНБ стала партнером міжнародних проектів «Європеана» (www.europeana.eu/) і «Світова цифрова бібліотека» (WDL – World Digital Library, www.wdl.org/). Найкрупніші світові цифрові бібліотеки надають посилання до повнотекстових рідкісних видань ЦНБ.

Сканування оригіналів документів здійснюється працівниками відділу автоматизації й програмного забезпечення. У розпорядженні відділу компактний книжковий фотокомплекс ATIZ Book Snap з програмним забезпеченням Book Drive Capture і Book Drive Editor, зі спеціальною V-подібною «колискою» (базовою підставкою під книги).

Велику увагу бібліотека приділяє збереженню університетської спадщини, перших видань типографії Харківського Імператорського університету, виданням, які пов'язані з історією Alma Mater. Запити читачів визначили необхідність формування цифрової колекції найцінніших матеріалів з історії та культури краю – газетного фонду XIX ст.

Особлива цінність газетно-журнальної колекції ЦНБ – місцева періодика. Газета «Южный край»[3,4], виходила у Харкові щоденно з 1 грудня 1880 р. до 3 грудня 1919 р. Видавцем був О. О. Іозефович, першим редактором – А.М. Стоянов, професор, декан юридичного факультету Харківського університету серед співробітників – професура університету, видатні діячі, письменники, журналісти. Під впливом видатних професорів М. Ф. Сумцова, Д. І. Багалія, М. Г. Халанського газета розпочала публікацію матеріалів українською мовою, художніх творів українських письменників.

У 1915 – 1916 рр. «Южный край» була найбільш поширеною газетою, яка виходила накладом 100 тис. прим. і стала найвидатнішим інформаційним проектом губернського Харкова. Успіх газети базувався на всебічному інформуванні читачів про основні події регіону, усієї країни та зарубіжжя, на лояльному ставленні до українського культурного руху. На сьогодні газета

«Южный край» є неоціненним інформаційно-документальним джерелом для дослідження і вивчення історії культури і соціально-економічного розвитку Слобожанського краю XIX – поч. XX ст.

У ЦНБ зберігається комплект газети за 1880 – 1882; 1894 – 1917 рр. На сьогодні газета користується величезним попитом серед науковців і дослідників, але фізичний стан газети дуже ветхий. Цінність та значущість газети передбачає комплекс необхідних превентивних заходів для забезпечення його збереження: створення повнотекстових цифрових копій унікальних об'єктів з метою збереження та подальшої консервації оригіналів; розміщення цифрової колекції у електронному архіві рідкісних видань і рукописів ЦНБ eScriptorium. У 2016 р. у рамках проекту збереження національного надбання, після детального обґрунтування бібліотекою першочергової необхідності збереження газетного фонду, Міністерство освіти і науки України виділило кошти, які було спрямовано на застосування превентивних заходів збереження газети «Южный край», а саме – на створення цифрових копій річних підшивок (1880 – 1882 рр.). Це був перший досвід оцифрування газет бібліотекою у співробітництві з зовнішньою організацією. Технічними засобами бібліотеки неможливо проведення сканування великого формату (до формату А1), якими є переважна більшість газет. Консультативну допомогу було надано заступником директора Академічної бібліотеки Латвійського університету (м. Рига, Латвія) Валдісом Мазулісом, який має великий досвід роботи у проектах з оцифрування фондів.

На першому підготовчому етапі було розроблено програму та проведено комплекс реставраційних робіт, які у повному обсязі та зі збереженням оригінального вигляду газет було виконано протягом короткого часу реставраторами ЦНБ. Загальний обсяг матеріалу для оцифрування склав 639 номерів та 2426 сторінок розміром 460 на 640 мм. За багато років підшивки збереглися у вкрай ветхому стані: розриви та заломы паперу різного розміру, плями та затікання, втрати фрагментів газетних листів. Робота включала видалення з корінців підшивок старого клею, розшивання блоків, вирівнювання та очищення листів, видалення плям, ліквідацію розривів, заломів та укріплення газетних листів.

Роботи зі створення цифрових копій на високому рівні проведено ТОВ «Електронні архіви України» (ЕЛАУ) м. Київ.

Спеціалізація ЕЛАУ направлена саме на створення електронних архівів та каталогів, інших інформаційних ресурсів, у тому числі для закладів освіти та культури.

Треба відзначити досвід роботи з оцифрування рідкісних і цінних фондів компанії «Електронні архіви України» (<http://elau.org/>), яка спеціалізується на виконанні робіт у бібліотеках, архівах, музеях. Місія компанії – зберегти інформацію, яка має наукову, історичну цінність і надати доступ користувачам у всьому світі в сучасному форматі. В активі ЕЛАУ – проект «Історична спадщина» (оцифрування фондів Національної Історичної бібліотеки України, <http://www.nibu.kiev.ua>); імідж-каталоги Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова (<http://libonu.od.ua/>); робота з фондами Науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського, www.dnpb.gov.ua/) та багато іншого.

Дану роботу було виконано оперативно, у повній відповідності до технічного завдання. Необхідно зазначити високу якість отриманого цифрового матеріалу: навіть частини тексту, які виконано дрібним шрифтом, можна переглядати у зручному режимі, збільшивши масштаб відображення. Сторінки газет зі згасаючим текстом, відреставровані місця колишніх розривів паперу, є менш контрастними, але теж можуть бути прочитані. Деякі газетні сторінки було частково втрачено. Фрагменти, що залишались, було вирішено оцифрувати, бо вони теж є інформативними.

Першу частину цифрової колекції (1880 – 1882 рр.) розміщено на початку 2017 року. За статистикою звернень до цифрових копій газети, яка з перших днів опублікування у архіві сягнула більше тисячі переглядів, та розширила географію користувачів, які звернулись до газети з різних країн і навіть континентів світу, можна дійти висновку, що робота з оцифрування унікального газетного фонду ХІХ ст. є важливою та потребує продовження. Тому у 2017 році також за підтримки Міністерства освіти і науки України ця робота була продовжена, відскановано біля 10 тисяч сторінок «Южного краю» за період 1894 – 1899 рр; 1902 – 1906 рр; 1916 – 1917 рр, які будуть представлено онлайн.

Оцифрування газет ХІХ – початку ХХ століття є першим досвідом ЦНБ ХНУ імені В.Н. Каразіна. Програма оцифрування бібліотечних фондів вимагає системного підходу та має значний

потенціал. У Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» затвердженою розпорядженням Кабінетом Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р у розділі **Стратегічні напрями розвитку бібліотечної справи** зазначено напрямом, «Збереження українського культурного надбання», у тому числі вказано, що для досягнення зазначеної мети необхідно «розробити, прийняти і виконати Державну цільову програму створення Національної електронної бібліотеки» [5].

Університетські бібліотеки України докладають великі зусилля як для збереження фізичного стану своїх фондів, так і для оцифрування видань, і надання їх у відкритому доступі через Інтернет. Можемо зазначити ще раз, що необхідно зосередити зусилля фахівців в області цифрових технологій, бібліотек, де зберігаються цінні видання, дослідників і впроваджувати до реалій проекти збереження культурного надбання маючи за мету створення Національної електронної бібліотеки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавльова І. К., Самохвалова О. Ю. Електронні ресурси відділу книжкових пам'яток і цінних видань ЦНБ ХНУ імені В. Н. Каразіна: відкритий доступ для досліджень. URL : <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/10129>.
2. Звіти ЦНБ [2013–2016 рр.]. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/11998> ; <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/11996> ; <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/13170>.
3. Южный край (газета) // Вікіпедія [https://uk.wikipedia.org/wiki/Южный_край_\(газета\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Южный_край_(газета)). URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
4. Ясь О. В. Южный край // Енциклопедія історії України : у 10 т. / під ред. В. А. Смолія ; Інститут історії України НАН України. Київ, 2013. Т. 10 : Т — Я. С. 695. URL : <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1359-9/978-966-00-1359-9.pdf>.
5. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України”: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80_

УДК 025.171

Чередник Л. А.,

*Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка*

КНИЖКОВІ РАРИТЕТИ У ФОНДІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ ПОЛТНТУ ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА

Анотація. У статті доладжуються і аналізуються деякі рідкісні видання, що зберігаються у фонді Науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Ключові слова: книга, документ, книжкові пам'ятки, раритет, артефакт.

В усі часи і в усіх народів книга користувалася особливою повагою і популярністю.

Історія виникнення книги сягає сивої давнини, коли давні люди залишали свої враження від спостереження навколишнього світу у вигляді надписів на каменях і стінах печер. Це в основному були сцени з полювання і побутового життя. З часом змінювалася форма книги, матеріал, на якому її писали, та незмінним залишалося одне: книга завжди була вмістилищем мудрості, життєвого досвіду, відображала минуле і сучасне людської цивілізації. Книзі присвячено величезну кількість афоризмів, прислів'їв, приказок, крилатих висловів. І це не дивно. Не можна не погодитися зі словами Френсіса Бекона, одного з перших великих філософів Нового часу, який жив і працював ще у XVI, про те, що книги – «це кораблі думки, що мандрують по хвилях часу й обережно несуть свій дорогоцінний вантаж від покоління до покоління»[5, с. 44].

Мета нашої наукової розвідки – дослідити і коротко проаналізувати рідкісні видання, що зберігаються у фонді Науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

На думку дослідників, книгу можна розглядати досить різнобічно, оскільки вона є не лише скарбницею мудрості людства, а й одним із видів особливих документів. Для книга як різновиду документного пам'ятника характерна певна специфіка, що

дозволяє вирізняти її серед інших видів ділових паперів. Зупинимося на цих характеристиках книги.

Як відомо, книга – це видання обсягом понад 48 сторінок. Вона є вербально-писемним документом, оскільки її зміст пов'язаний зі словом, мовленням, але виконаний у письмовій формі за допомогою певних знаків (букв, ієрогліфів). У більшості випадків книга є візуальним документом, який людина здатна сприймати органами зору.

Окрім того, книга – документ опублікований, друкований, тиражований, призначений для загального використання. Її видання може бути неперіодичним (виходить одноразово і продовження непередбачене) і серіальним (виходить протягом часу, тривалість якого заздалегідь не визначена, як правило, нумерованими чи датованими випусками (томами) з постійною спільною назвою).

Її також можна назвати поліграфічним документом, який створений різними способами друку. Друкують книгу, як правило, на папері.

У книгознавстві поширеною є аксіома про подвійну природу книги, оскільки у ній виділяють дві ознаки: зміст (духовна сутність думки, ідея) і форма (матеріальна основа для закріплення і передавання інформації).

У нашому дослідженні ми будемо розглядати книги як книжкові пам'ятки. Слід зазначити, що термін «книжковий пам'ятник» був дуже поширеним у середині 1980-х років. Поступово він став узагальнюючим для таких понять, як «рідкісна», «коштовна книга» (особливо коштовна, унікальна). Саме так у ХІХ – на початку ХХ століть називали цінні книги відомі учені і книгознавці І.Розанов, С.Соболевський, О. Маркушевич та багато інших. Нині цінні видання дістали назву «раритет», що у перекладі з латини означає «виключно рідкісна, коштовна річ».

Окрім того, книги є артефактними документами і становлять частину культурного надбання країни, народу, людства, що охороняються спеціальними законами держави.

Раритетні книги є й у фонді Науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Відомо, що бібліотека є ровесницею нашого вишу. Сьогодні науково-технічна бібліотека університету – це автоматизований

бібліотечно-інформаційний центр, що здійснює всебічне інформаційне обслуговування користувачів, надає їм можливість працювати з електронним каталогом (ЕК), електронною бібліотекою (ЕБ), інформаційними ресурсами мережі ІНТЕРНЕТ. Загальна кількість фонду складає 528 530 одиниць.

У фонді бібліотеки зберігається також багато книжкових пам'яток різного періоду і тематики, зокрема наявні раритети ХІХ–ХХ ст. Серед них – універсальна енциклопедія «Енциклопедичний словник Брокгауза та Ефрона» (1890 – 1907 рр.), «Большая энциклопедия. Словарь общедоступных сведений по всем отраслям знаний» (1904 р.), «Архітектурна енциклопедія II половини ХІХ століття» Г.В.Барановського (1908 р.), «Технічна енциклопедія» (1930 р.), «Сільськогосподарська енциклопедія» (1940 р.) та ін. Усього у бібліотеці налічується 2 560 одиниць рідкісних книг.

Слід особливо підкреслити, що упродовж усього часу існування бібліотеки (ще з 1930 року), важливою ділянкою роботи працівників цього закладу був систематичний ремонт дефіцитних книг і «товстих» технічних журналів, а також переплетення праць викладачів силами майстерні для переплетення книг, яка працювала вже тоді при інституті.

Детальніше розглянемо деякі раритети із книжкові колекції бібліотеки ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка.

Нашу увагу привернув «Архитектурно-художественный еженедельник за 1917 год». Це видання імператорського товариства архітекторів-художників, яка знаходилася у Петрограді. Як і на кожному документі, на титульній сторінці розміщено реквізити редакції: *Редакция и контора: Петроградъ, В.О. Тучковъ переулокъ, д.11, кв. 9, тел. 661-67.* Указується також підписна ціна на щотижневик: *Подписная цена съ доставкой и пересылкой четырнадцать рублей, за границу семнадцать рублей.*

Нами було досліджено щотижневики за період із 1 січня по 12 квітня 1917 року. У них простежується різноманітна тематика, наприклад: «Къ проекту новаго пожарного устава» (№ 1, від 1 січня 1917 року), «Историческое прошлое Павловска» (№ 2, від 11 січня 1917 року), «Общественныя водопойни», «Печальная повесть о Харьковскомъ вокзале» (№ 3, від 18 січня 1917 року), «Выдающийся конкурсъ (Опытъ критики произведений зодчества)» (№ 8, від 22 лютого 1917 року) тощо.

У статтях щотижневика подаються історичні довідки щодо певних архітектурних споруд, хроніка затвердження проектів, оголошення про їхні конкурси, зміст цих програм, креслення різних будівель, малюнки тощо. Слід зазначити, що багато місця приділено рекламі (про книги, що надійшли до продажу, архітектурні виставки, про встановлення підйомних машин від торгового дому братів Грахам тощо), так звані «дії уряду» (тобто, відомості про нагородження архітекторів), довідковий відділ (де і що можна відремонтувати, купити, адреси будинків), є навіть некрологи про смерть архітекторів, художників.

Цікавими є тексти статей щотижневика. Наприклад, у статті «Общественные водопойни» інженер Т. Турчинович пише: *«Наблюдая, как обращаются съ животными у разных народовъ и расъ, безспорно, можно вывести заключение о характере и степени духовного развития данной среды. Чем культурне народная маса, чем выше духовное развитие расы, тем любовнее, тем нежнее ея отношеніе къ животнымъ, въ особенности домашнимъ, дающим ей охрану или помощь въ передвиженіи, перевозке грузовъ или обработке земли. Жестокое обращеніе съ животными обнаруживаетъ сердце дикаря или закоренелаго въ грубых инстинктах варвара, отдельные экземпляры коего, къ сожаленію, еще встречаются, какъ выродки, и среди цивилизованных народовъ»* [2, с. 17]. Як бачимо, проблеми гуманізму у ставлень до тварин були актуальними в усі часи. Людство, на превеликий жаль, внутрішньо не дуже змінилося. До речі, проблемі водопостачання присвячено декілька статей у двох номерах щотижневика.

Текст статті «Печальная повесть о Харьковскомъ вокзале» від 18 січня 1917 року присвячено проблемам цієї споруди. Річ у тому, що будівлю було споруджено ще у 1870 році, а у 1917, безумовно, виникла нагальна потреба її реконструкції. Автор (анонімний, підписано «Харьковецъ») наголошує на тому, що ще у 1896 році було розпочато капітальний ремонт і перебудова Харківського вокзалу. Будівельні роботи закінчилися у 1901 році: місто отримало чудову будівлю. Та у роки Першої світової війни вокзал знову було зруйновано. Упродовж цього часу вокзал розширився і виникла необхідність з'єднання багатьох залізничних ліній. Досить тривала пауза у вирішенні цього питання турбувала мешканців міста. Отже, проблеми будівництва, реконструкцій

існувала завжди. Усе викладене в статті, є зрозумілим багатьом містянам з різних регіонів України.

У тижневику за № 7 від 15 лютого є стаття під назвою «О застройке береговъ рекъ и морей», присвячена питанням власності на землю біля узбережжя рік і морів, тобто так зване «водне право». Читаємо у статті: *«Водное право имеет совимъ предметомъ противодействие разрушительному влиянію воды или пользование ея благодетельными и часто незаменимыми для человека свойствами»* [2, с. 49]. І в цьому питанні *«важно лишь одно: признаніе примата общественной пользы, важно вынести вопросъ изъ сферы гражданской въ область публично-правовыхъ отношеній. Тогда онъ найдетъ правильное свое разрешеніе»* [2, с. 52]. І знову, все це нагадує актуальні проблеми сьогодення.

Увагу викладачів і студентів архітектурного і будівельного факультетів може привернути посібник для проектування, написаний професором Військово-Технічної Академії В. Апишковим під назвою «Архітектура» (1928 рік видання). Навчальний посібник складається з декількох частин: окремо видано теоретичну частину і альбом креслень. Досліджувана нами перша частина (теоретична) має три розділи і містить історіографічну інформацію про архітектуру Давньої Греції і Риму, Середніх віків і доби Відродження, розглядаються умови (географічні, кліматичні, релігійні, соціально-політичні), в яких складалося це мистецтво. Також аналізуються характерні особливості різних стилів (доричний іонічний, коринфський, готичний) і шкіл (флорентійська, венеціанська, римська).

Автор розглядає найбільш відомі архітектурні пам'ятки кожного із зазначених періодів (давньогрецькі акрополі, театри, храми), розповідає про яскравих архітекторів того періоду, на конкретних прикладах демонструє особливості декоративного мистецтва від античності до доби Відродження.

У кінці посібника наведено список використаних джерел, розділений на дві групи: спочатку наведено іноземна література, а потім – вітчизняна. Оформлення бібліографії має подібність із сучасним: указано автора, назву книги, місце видання і рік.

Справжньою перлиною фонду є «Десять книг про архітектуру» римського архітектора і механіка, ученого-енциклопедиста Вітрувія. Зазначимо, що даний трактат, за свідченням самого Вітрувія, був єдиною на той час книгою про

архітектуру, написану латиною. У бібліотеці знаходиться репринтне видання 1936 року.

На думку дослідників, зокрема М.Мойсеєва, трактат було написано у 13 році до н.е. і присвячено імператорові Августу на знак вдячності за допомогу.

У десяти книгах автор узагальнив досвід грецьких і римських архітекторів, розглянув комплекс супутніх містобудівних, інженерно-технічних питань, практичних правил будівельного мистецтва і принципів художнього сприйняття. Трактат можна вважати енциклопедію технічних знань Давніх Греції і Риму.

Отже, проаналізувавши деякі екземпляри із фондів НТБ нашого вишу, можна зробити певні висновки.

Книга може бути текстом, різновидом видання, документом, артефактом.

Основною ознакою рідкої книги є обмежена кількість існуючих або збережених екземплярів видання, що мають особливу соціально-культурну цінність.

Слід зазначити, що рідкість може носити природний або штучний характер. Природна рідкісність – це малий тираж цінної книги. Штучна – збиток тиражу пропорційно віку книги. Якщо перша характеристика обумовлена обставинами видання книги, то друга – умовами побутування книги в суспільстві (зношуваність, знищення цензурою, стихійними лихами тощо).

У статті приділена увага еволюції тлумачення поняття «рідкісна книга».

Фонд НТБ ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка містить цікаві книжкові пам'ятки, які у процесі дослідження стали джерелом пізнання історії архітектури, життя людей початку ХХ століття.

Раритетні книги можуть слугувати не просто ілюстрацією суспільного життя певної доби, але і розкривають морально-етичні цінності, що хвилювали людей далекого минулого.

Фонд рідкісних та цінних видань у НТБ ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка створено з метою збереження книжкових пам'яток для наступних поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апышков В. Архитектура. Ч. I. / В. Апышков. – Ленинград: Издание Военно-Технической Академии Р.К.К.А., 1926. – 30 с.
2. Архитектурно-художественный еженедельник 1917. – Петроград: Императорская академия художеств, 1917. – 89 с.

3. Белякова Т. В. Книжкові пам'ятки у фондах бібліотек медичних НДІ м. Харків / Т. В. Белякова // Вісник Харківської держ. акад. культури. Сер.: Соціальні комунікації. – 2015. – Вип. 47. – С. 33–42.
4. Витрувій. Десять книг об архітектурі. Перевод Ф. А. Петровского / Витрувій. – М. : Издательство Всесоюзной Академии Архитектуры, 1936. – 331 с.
5. Ковальчук Г. І. Рукописні книги та стародруки : навч. посіб. / Г. І. Ковальчук; НБУВ. – Київ, 2011. – 100 с.
6. Ковальчук Г. Деякі питання оцінки книжкових пам'яток / Г. Ковальчук // Бібл. планета. – 2004. – № 2. – С. 6–11.
7. Шульженко С. Документальна пам'ять України : проблеми збереження і використання / С. Шульженко // Вісник Книжкової палати. – 2006. – № 4. – С. 34–36.

УДК 027.08:044] (477.53) ПОУНБ

Власенко Л. М.

Полтавська ОУНБ

ім. І. П. Котляревського

ДОСВІД ПО Е-ОБСЛУГОВУВАННЮ КОРИСТУВАЧІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Анотація. В статті розглядаються електронні бібліотечні ресурси, продукти та послуги Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського для задоволення потреб користувачів.

Ключові слова: електронні ресурси, е-обслуговування, види електронних ресурсів, Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського.

В ідеалі бібліотека повинна виглядати як багаторівневий інтегрований інформаційний центр, який би поєднував в собі функції традиційної бібліотеки, нові інформаційні послуги, які потребує суспільство та сучасне е-обслуговування користувачів. Мабуть, всі обласні бібліотеки знаходяться в більш-менш однаковому положенні (це і об'єктивні і суб'єктивні причини, про які ми знаємо і головне, це недостатнє фінансування для нормальної роботи бібліотек, як для закупки нового обладнання, так і для технологічної підтримки). Також сьогоднішній виклик для бібліотек – це тотальне охоплення інтернетом всіх сфер життя, це користувач, який не хоче марнувати час на довгий пошук інформації, це зменшення читачів в бібліотеках. Якщо зараз ми зможемо йти в ногу з часом і перебудуємо діяльність бібліотек, відповідаючи викликам часу, розширимо наше е-обслуговування, ми будемо цікавими і потрібними користувачеві бібліотеки.

Бібліотечне обслуговування сьогодні – це багаторівнева система, синтез новітніх технологій, е-обслуговування і традиційні форми роботи, які вже довели свою дієвість часом, і звичайно, самі бібліотекарі, які досконало володіють сучасними процесами та методами обслуговування користувачів в умовах інформатизації.

В систему бібліотечного е-обслуговування бібліотеки входять: веб-сайт бібліотеки, власні бази даних, передплачені бази даних, віртуальна довідка, віртуальні виставки і фотогалереї, власні бібліотечні блоги, вільний доступ до мережі Wi-Fi.

Інформаційні ресурси бібліотеки, які виставлені на веб-сайті, повинні повністю розкривати потенціал як бібліотеки, так і представленою краю шляхом подання розгорнутої інформації через **електронні ресурси**. ДСТУ 7448:2013 «Бібліотечно-інформаційна діяльність: терміни та визначення» так визначає термін **«електронний ресурс»**: «4.2.27. Електронні ресурси – інформаційні ресурси, подані в електронній формі та призначені для оперативного задоволення інформаційних потреб користувачів інформації» [1, С. 9]. В свою чергу розглядаючи електронні бібліотечні ресурси, продукти та послуги як цілісну систему і виходячи з її структури, можливо виділити сім взаємопов'язаних зазначених видів: 1) довідкові; 2) бібліографічні; 3) інформаційні; 4) корпоративні; 5) пошукові; 6) технологічні; 7) програмні. [2, С. 24-28].

1) Довідкові електронні ресурси – веб-сайти бібліотеки:

Веб-сайт бібліотеки – це ключ до інформації, головний інформаційний продукт і головний інструмент веб-комунікації і самостійний канал комунікації з користувачем, це місце, де зібрано і акумульовано найбільшу кількість інформації про бібліотеку та її послуги. Це візитівка та обличчя бібліотеки, на якому користувач може отримати оптимальну кількість інформації про бібліотеку і її послуги.

Сайт ПОУНБ <http://library.pl.ua/> був створений у 2009 р. Дизайн сайту змінювався, в 2013 р. ми думали, що вирахували найбільш оптимальну і чітку структуру сайту для потреб наших користувачів. Але час і нові потреби внесли чимало коректив і в 2016/17 рр. у нас з'явилися нові рубрики:

Мистецька Полтавщина – афіша культурно-мистецьких подій області за матеріалами преси та Інтернет-сайтів за місяць :

<https://drive.google.com/file/d/0Bzo3D20UB2qKUVNuUHBreTRFbTg/view>.

Наукові та практичні доробки наших співробітників:

http://www.library.pl.ua/nashi_vidannja/naukovi_ta_praktichni_dorobki_nashikh_spivrobotnik/.

Отримай безоплатну правову допомогу:

http://www.library.pl.ua/programi_ta_proekti/otrimaj_bezoplatnu_pravovu_dopomogu/.

Працівники бібліотеки ведуть 4 блоги:

✓ Блог відділу краєзнавства "**Калинове намисто**";

- ✓ Блог інформаційно-ресурсного центру «Вікно в Америку» "**Window on America in Poltava**";
 - ✓ Блог центру Європейської інформації "**Європа стає ближчою**";
- Блог відділу мистецтв "**Мистецький калейдоскоп**".

2) Бібліографічні електронні ресурси – віртуальні книжкові виставки, віртуальні довідки – інтерактивні он-лайн сервіси, електронні бібліографічні покажчики, календарі знаменних і пам'ятних дат, бібліографічні списки статей.

Важливою рубрикою є рубрика **Наші видання** – це інтелектуальна продукція, яку видає наша бібліотека, показник роботи наших фахівців.

З 2007 р. в електронному вигляді ведеться **Календар знаменних і пам'ятних дат Полтавщини**
http://library.pl.ua/nashi_vidannja/kalendar_znamen_i_pam_dat_poltavshini/.

З 2000 р. – **Хроніка культурного життя Полтавщини** (оглядова довідка за матеріалами преси за 20.. р.)
http://library.pl.ua/nashi_vidannja/hronika/.

З 2009 р. – **Критичні зауваження, побажання та пропозиції, висловлені в пресі на адресу органів і установ культури та мистецтва Полтавщини**
http://library.pl.ua/nashi_vidannja/kritika/.
http://library.pl.ua/nashi_vidannja/kalendar/.

З 2008 р. – **Календар знаменних і пам'ятних дат**
http://library.pl.ua/nashi_vidannja/kalendar/.

Під рубрикою **Інші видання** виставляються на сайт бібліографічні покажчики різноманітної тематики, бібліографічні списки і друковані каталоги з колекції бібліотеки. Декілька прикладів видань 2017 р.:

До джерел слов'янської писемності: інформаційно-бібліографічна пам'ятка до Дня слов'янської писемності і культури / Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації; ПОУНБ ім. І. П. Котляревського; бібліографічний відділ; уклад. Л. В. Белаш ; ред. К. М. Щира; відп. за вип. Л. М. Власенко. – Полтава: ПОУНБ, 2017. – 14 с.

Космічний геній України: рекомендаційний список літератури до 120-річчя від дня народження вченого-винахідника Ю. В. Кондратюка (О. Г. Шаргея) / Управління культури

Полтавської обласної державної адміністрації; ПОУНБ ім. І. П. Котляревського; відділ краєзнавства; уклад. Г. А. Дідусенко; ред. К. М. Щира; відп. за вип. Л. М. Власенко. – Полтава: ПОУНБ, 2017. – 12 с.

Від нових імен до нової України: Полтава на шляху декомунізації: інформаційно-бібліографічний список / Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації; ПОУНБ ім. І. П. Котляревського; відділ краєзнавства; уклад. М. А. Федорова, Л. Н. Карпенко; ред. К. М. Щира; відп. за вип. Л. М. Власенко. – Полтава: ПОУНБ, 2017. – 61 с.

Галина Василівна Вовченко: бібліографічний список літератури / Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації; ПОУНБ ім. І. П. Котляревського; відділ краєзнавства; уклад. О. П. Перепьолкіна; ред. К. М. Щира; відп. за вип. Л. М. Власенко. – Полтава: ПОУНБ, 2017. – 22 с.

Бібліотечна практика: нове, корисне, цікаве: поточний бібліографічний список. Вип. 1, 2017 / Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації; ПОУНБ ім. І. П. Котляревського; бібліографічний відділ; уклад. С. М. Захарченко; ред. К. М. Щира; відп. за вип. Л. М. Власенко. – Полтава: ПОУНБ, 2017. – 22 с.

Духовна скарбниця національного самоусвідомлення та гідності: Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського: бібліографічний покажчик / Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації; ПОУНБ ім. І. П. Котляревського; відділ краєзнавства; уклад. М. А. Федорова, Г. А. Дідусенко; ред. К. М. Щира; відп. за вип. Л. М. Власенко. – Полтава: ПОУНБ, 2016. – 58 с.

Працює віртуальна довідка http://library.pl.ua/poslugi/virtualna_dovidka/. Черговий бібліограф виконує разові запити віддалених користувачів. Така форма роботи набирає все більшу популярність, адже економить час і якісно задовольняє запити споживачів інформації.

3) Інформаційні електронні ресурси – створені бібліотеками оригінальні ресурси і продукти; вебліографічні покажчики.

В 2015 р. відділом краєзнавства було створено інтернет-проект «**Бібліотеки Полтавщини на сторінках обласних газет**». Його метою є ознайомлення громадськості з діяльністю бібліотек Полтавської області, яка висвітлювалася на сторінках обласних

газет, починаючи з 1944 року:

http://library.pl.ua/poltavshina/biblioteki_poltavshini_na_storinkakh_obl_asnikh_gaz/.

Друге видання путівника по бібліотечно-інформаційних ресурсах Інтернету:

Бібліотеки в інформаційному суспільстві: ресурси, сервіси, технології: путівник по бібліотечно-інформаційних ресурсах мережі Інтернет / Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації ; ПОУНБ ім. І. П. Котляревського ; бібліографічний відділ ; уклад. М. О. Митько, О. О. Григорюк ; ред. К. М. Щира ; відп. за вип. Л. М. Власенко. – 2-ге вид. випр. і доп. – Полтава : ПОУНБ, 2017.

4) Корпоративні електронні ресурси – корпоративні бази даних:

Зведений каталог періодичних та інформаційних видань, передплачених провідними бібліотеками м. Полтави на перше півріччя 2017 року» (ведеться в електронному вигляді з 2004 р.).
http://library.pl.ua/nashi_vidannja/zvedenij_katalog/ZKPV_2016_1.pdf

5) Пошукові електронні ресурси – ЕК, ЕКС, посилання на інформацію (лінки) (наприклад: бібліотеки, органи влади краю, електронні періодичні видання).

Власні бази даних: ЕК бібліотеки ведеться з 1994 року і зараз (01.09) налічує більше 334 тис. записів. ЕКС створена у 1994 році, загальна ЕКС – близько 641 тис. записів, картотека статей з краєзнавства – бл. 107 тис. записів, карт. відділу іноземних мов – 14 тис. записів. В автоматизованій бібліотечно-інформаційній системі ІРБІС бібліотека працює з 2004 року, зараз це ІРБІС64 – для Windows 2000/XP і вище в архітектурі клієнт-сервер – для середніх і великих бібліотек – інтегрована система автоматизації в складі ТСП / ІР сервера баз даних і семи АРМів («Комплектатор», «Каталогізатор», «Читач», «Книговидача», «Адміністратор», «Книгозабезпеченість», «Коректор»).

Посилання на інформацію (лінки) – Регіональні краєзнавчі ресурси - http://library.pl.ua/poltavshina/regionalni_kraeznavchi_resuri/

б) Технологічні програмні електронні ресурси – локальна мережа бібліотеки.

Всю ці електронні продукти ми створюємо завдячуючи сервісам Веб 2.0 (Web 2.0), робота з ними не потребує спеціальної підготовки. **Веб 2.0** – це друге покоління мережних сервісів

Інтернету, які дозволяють користувачам створювати в мережі і використовувати інформаційні ресурси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібліотечно-інформаційна діяльність: терміни та визначення понять. ДСТУ 7448:2013 : вид. офіц. – К.: Мінекономрозвитку України, 2014. – С. 9.
2. Кузнецова Марина. Класифікація бібліотечних електронних ресурсів з краєзнавства як платформа функціонування їхньої цілісної системи / Марина Кузнецова // Вісник Книжкової палати. – 2009. – № 6. – С. 24–28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2009_6_11.

УДК 027.7:025.5:025.4.036

Комликова Г. І.

*Наукова бібліотека Сумського
національного аграрного університету*

ВЛАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НБ СУМСЬКОГО НАУ ЯК КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. Висвітлено діяльність наукової бібліотеки Сумського НАУ щодо створення власних інформаційних ресурсів для забезпечення навчальної та наукової діяльності в університеті.

Ключові слова: інформаційні ресурси, електронний каталог, електронна бібліотека, репозиторій.

Сучасний етап розвитку бібліотечної справи проходить на фоні стрімкого розвитку інформаційних технологій, завдяки якому став можливим вільний доступ до інформації, що поширюється одночасно як у традиційній друкованій, так і в електронній формах. І тому той факт, що користувачі все частіше надають перевагу електронному документу над традиційним та й шукають його, у першу чергу, в Інтернеті змусив книгозбірні знайти шляхи адаптації інформаційно-бібліотечного сервісу до запитів своїх читачів. Тому бібліотеки поступово перетворюються зі сховищ книг на соціальні інститути, що забезпечують кумуляцію, збереження і загальну доступність документів, інформації, знань. Це зумовлює принципові зміни в їх діяльності, змушує суттєво коригувати форми і методи обслуговування.

Одним із вирішальних чинників удосконалення бібліотечно-інформаційної діяльності в сучасних умовах є просування бібліотеки в мережі Інтернет. Тому сучасна бібліотека для того, щоб не втратити читачів, зобов'язана створити умови, які б задовольнили споживачів усіх видів інформації. Одним із основних каналів, що забезпечують доступ до різноманітних послуг сучасних книгозбірень та їх інформаційних ресурсів є web-сайт бібліотеки. Для сільськогосподарських бібліотек зокрема це виняткова можливість презентувати себе та свої здобутки, створюючи позитивний імідж, розширювати свою діяльність, охоплюючи все більшу кількість користувачів: студентів, науковців, фахівців

сільського господарства. Перевагою web-сайтів є те, що бібліотеки можуть не лише презентувати свої інформаційно-аналітичні продукти, знайомити з послугами, які вони надають, та інформувати про свою діяльність, а й надавати доступ до інформації віддаленим користувачам, адже є зручними у використанні: читачі в будь-який час можуть ознайомитись з представленою інформацією, перебуваючи поза межами книгозбірні.

Наукова бібліотека Сумського національного аграрного університету над наповненням власного web-сайту працює з 2012 р. (<http://library.sau.sumy.ua>). Його змістове наповнення формується враховуючи головні завдання, що визначені бібліотекою:

- підвищення ефективності просування та популяризації власної бібліотеки;
- активізація реалізації інформаційної функції шляхом надання користувачам зручного доступу до власних інформаційних продуктів: електронних каталогів, електронної бібліотеки тощо;
- розкриття бібліотечних фондів через електронний каталог;
- розвиток нових інформаційних послуг у мережі Інтернет.

Оскільки сайт призначається переважно для студентів університету, яким потрібна різноманітна інформація для навчання, структурою сайту передбачені рубрики, що наповнюються необхідною для користувачів інформацією. Одна з найвідвідуваніших рубрик – електронний каталог (ЕК), що є основним джерелом бібліографічного пошуку. Його доступність у будь-який час доби, простота у використанні, доволі велике хронологічне охоплення мають незаперечну перевагу перед традиційними каталогами та бібліографічними покажчиками на паперових носіях.

Робота над створенням ЕК, що розпочата бібліотекою СНАУ ще у 1991 р., сьогодні приносить відчутний результат: кількість звернень до нього зростає щороку. А оскільки ЕК містить інформацію не лише про книги, а й про статті з журналів та наукових збірників, відпадає необхідність вести традиційний ДПА: бібліотека СНАУ вже повністю відмовилась від ведення карткових каталогів.

Потреба зберегти своє значення в навчальному процесі університету підштовхнула й книгозбірню Сумського НАУ до створення власних електронних ресурсів, найпершим з яких стала

БД «Електронна бібліотека» – упорядкована колекція різноманітних електронних документів, забезпечена засобами навігації та пошуку. Необхідність в ній виникла, в першу чергу, через суттєве подорожчання видань і необхідність забезпечити навчальною та довідковою літературою не тільки студентів та науковців університету, а й сільськогосподарських товаровиробників.

Формування електронної бібліотеки в Сумському НАУ відбувалося у декілька етапів: визначення переліку видань, необхідних для забезпечення навчального процесу, та які варто оцифрувати; сам процес оцифрування та переведення у зручний для користувачів формат; створення архіву електронних копій підручників, накопичення та збереження інформації; надання користувачам безперервного доступу до ресурсу. Процесами створення пошукового образу документа, управління архівом електронних документів та забезпеченням доступу до них опікуються співробітники НБ СНАУ. Джерелами формування повнотекстової БД «Електронна бібліотека» є переважно роботи викладачів вишу – навчальні та методичні видання, які вийшли з друку; дистанційні курси з окремих дисциплін; інформаційні ресурси, що надходять у бібліотеку на оптичних і магнітних носіях; ресурси Інтернету; інші матеріали. Тому у сучасній колекції представлені вже понад 14,5 тис. повних текстів документів різних типів: книги (підручники, навчальні посібники, практикуми, навчально-методичні матеріали, монографії, довідкові видання, збірники наукових праць) журнали та окремі статті з них.

Оскільки електронна бібліотека створювалася з метою забезпечення інформаційних потреб студентів, викладачів і науковців Сумського НАУ, а також фахівців аграрної сфери, тематична направленість електронної колекції визначена напрямками діяльності університету: сільське господарство, переробка сільськогосподарської сировини, економіка, правове забезпечення діяльності аграрних підприємств тощо.

Наповнення електронної бібліотеки відбувається відповідно до річного Тематичного плану, що розробляється з врахуванням навчальних планів кафедр та примірниковості видань у фонді бібліотеки.

Оскільки система автоматизації, що використовується бібліотекою СНАУ, забезпечує безперервну доступність повних

текстів навчальних видань через web-сайт, БД «Електронна бібліотека» є перспективним засобом організації інформаційних ресурсів та надання інформаційних послуг зареєстрованим користувачам книгозбірні, незалежно від їх місцеперебування. Як сучасна інформаційна система електронна бібліотека розширює спектр послуг традиційної бібліотеки для віддалених абонентів (а це й студенти-заочники, і студенти коледжів, і студенти, що перебувають на практиці за кордоном, і науково-педагогічні працівники, що проходять стажування в зарубіжних ВНЗ, а також фахівці сільського господарства), надає можливість оперативно одержувати інформацію, електронні документи. Тобто, сприяє досягненню якісно нового рівня інформаційного забезпечення аграрної освіти та сільськогосподарського виробництва Сумщини.

І хоча сьогодні БД «Електронна бібліотека» є невід'ємною частиною довідково-бібліографічного обслуговування, спрямованого на забезпечення індивідуальних інформаційних запитів користувачів бібліотеки СНАУ, вона є лише одним із видів інформаційних технологій і не може замінити бібліотеку традиційну, але дає змогу розширювати основні сервіси традиційної бібліотеки в електронному середовищі.

Ще одним джерелом наукової інформації для користувачів бібліотеки СНАУ, що доступне у відкритому доступі й широко використовується в довідково-бібліографічному обслуговуванні користувачів, є Електронний репозиторій – архів наукових доробків провідних вчених вишу, інструментарій для розповсюдження наукових інформаційних ресурсів, продуктів, послуг та обміну результатами досліджень зі світовим науковим співтовариством. Електронний репозиторій Сумського НАУ сформований у 2012 р. на базі безкоштовного програмного забезпечення DSpace (Масачусетський інститут технологій).

Електронний репозиторій Сумського НАУ створювався з метою не лише збереження й надання вільного доступу до наукових досліджень університету українській та світовій науковій спільноті, а й для збору публікацій кожного вченого в одному місці, що сприяє підвищенню цитування статей, а відповідно й рейтингу вчених та університету в цілому, а також сприяння розвитку науки та освіти в Україні та світі.

Від самого початку ця відповідальна справа була доручена науковій бібліотеці, адже саме бібліотеки вишів багато років були

збирачами інформації про творчі доробки науковців своїх університетів.

На сьогодні до електронний репозиторій Сумського НАУ містить такі види документів: повні електронні версії статей Вісника Сумського НАУ (6 серій); підручники, навчальні посібники, монографії науково-педагогічних працівників університету; електронні версії авторефератів дисертацій, представлених до захисту; електронні версії поданих тез доповідей на конференціях; анотовані підсумкові звіти завершених науково-дослідницьких держбюджетних тем; патенти та авторські свідоцтва; магістерські роботи, представлені до захисту; бібліографічні покажчики, звіти про роботу наукової бібліотеки; інші матеріали про роботу структурних підрозділів університету.

В реаліях сьогодення, наявність ресурсу, що надає вільний доступ до результатів наукових досліджень, – це неабияка перевага для університетської бібліотеки. Адже в умовах, коли кількість відвідувань поступово зменшується, репозиторій – це перспектива залучення нових (переважно віртуальних) користувачів, підвищення популярності як авторів, так і університету. Звісно, що це вигідно й для науковців, – автор отримує не тільки постійне та тривале зберігання, представлення та просування досліджень, а й підвищення рівня цитованості праць. За автором зберігається право на контроль над своєю роботою і право на посилання та цитування. Є певна користь і для університету, – це й підтримка наукової діяльності, розповсюдження та зростання доступу до досліджень, створених підрозділами, співробітниками та студентами університету та підвищення якості наукової комунікації, рейтингу й суспільного значення університету. А для споживачів інформації, якими є не тільки студенти й співробітники університету, а й науковці та колеги з інших закладів освіти й науки, громадські організації, теж є певна користь від електронного репозиторію – це безкоштовний онлайн доступ до наукової літератури, що може використовуватися для досліджень та навчання.

Підсумовуючи вищесказане, можна із впевненістю сказати, в умовах сьогодення університетська бібліотека зобов'язана швидко та адекватно реагувати на зміни в інформаційних потребах своїх користувачів, удосконалювати форми обслуговування, надавати якісний інформаційний продукт. Створення власних інформаційних ресурсів для забезпечення користувачів своєчасною, достовірною

та повною інформацією на сьогодні є компонентом освітнього простору університету і невід'ємною складовою комплексу послуг бібліотеки Сумського НАУ.

УДК 027.7-057.177.3(092)(477.53)

Ландарєва Н. І.,

Науково-технічна бібліотека

*Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка*

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛІОТЕКА ПОЛТАВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА: ІСТОРІЯ У ДЗЕРКАЛІ ОСОБИСТОСТЕЙ

Анотація. Розкрито історію науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка через дослідження професійного і життєвого шляху її керівників.

Ключові слова: Науково-технічна бібліотека ПолтНТУ, історія бібліотеки, дослідження.

Професія бібліотекаря в усі часи об'єднувала людей особливих, усім серцем відданих своїй справі. Це люди, які своєю самовідданою працею поширювали знання, людські цінності, культурну спадщину і примножували надбання бібліотеки.

Коли я вивчала документальні джерела Державного архіву Полтавської області, архіву Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, архівних матеріалів науково-технічної бібліотеки, мене зацікавили керівники бібліотеки, і виникла ідея простежити біографії цих людей у контексті становлення і розвитку бібліотеки з моменту її заснування.

Одним з перших підрозділів заснованого у 1930 році Полтавського інституту сільськогосподарського будівництва була бібліотека, фонд якої становив 8007 примірників книг [1]. Для повноцінної роботи бібліотеки наказом по інституту № 17 від 9 жовтня 1930 р. з 12 жовтня було призначено виконуючого обов'язки Вченого бібліотекаря – Мільчевського О. П. і помічника бібліотекаря Зацеркляну Н. Д. [2]. Наказом по інституту від 23 лютого 1933 р. **О. П. Мільчевський** офіційно став *першим завідувачем* бібліотеки [3]. Під керівництвом О. П. Мільчевського фонд бібліотеки зріс до 20 944 книг, поповнився журналами і газетами. Загальна кількість читачів становила 1200 студентів і викладачів. З метою інформування про нові надходження

бібліотекарі організовували вітрини нових книг і журналів. За цей період є також згадка про створення зали-читальні при бібліотеці. Отже, приблизно цей час можна вважати датою заснування першої читальної зали бібліотеки [4].

У лютому 1934 року бібліотеку інституту очолив **Юрій Зіновійович Жилко** – поет-бібліотекар, педагог, журналіст. Під його керівництвом у 1934 році було проведено першу інвентаризацію фонду бібліотеки. За три роки збільшився її фонд, кількість працівників. Але репресії 1937 року, як і інституту, торкнулися й бібліотеки. Юрій Зіновійович Жилко потрапив у список «ворогів народу». 15 березня 1938 року Полтавським обласним управлінням НКВС Юрія Зіновійовича було обвинувачено «в активній участі в контрреволюційній націоналістичній організації та проведенні антирадянської роботи». Постановою особливої «трійки» УНКВС по Полтавській області від 5 квітня 1938 року за сумнівними статтями 54-10, ч.1 і 54-11 КК УРСР Ю. З. Жилка було засуджено до вищої міри покарання – розстрілу. Точної дати виконання вироку встановити не вдалося, хоча за свідченнями окремих дослідників, він відбувся в Полтаві між 16 і 29 травня 1938 року. У лютому 1957 року вирок по постанові особливої «трійки» УНКВС по Полтавській області від 5 квітня 1938 року було відмінено і справу припинено [5]. Юрія Зіновійовича Жилка реабілітовано (посмертно).

1 грудня 1937 року бібліотеку очолила **Олена Семенівна Тимофієва**, яка закінчила Московські курси директорів вузівських бібліотек, мала досвід завідування дитячою вузловою бібліотекою ст. Лозова та бібліотекою МТС і будинку колекціонерів міста Полтави. О. С. Тимофієва сприяла зростанню бібліотечного фонду (на початок 1941 р. – понад 59 тисяч книг), підняттю престижу бібліотеки (завідувач бібліотеки увійшла до складу Ради інституту), збільшенню штатних працівників бібліотеки до 6 осіб [6]. З початком війни працівники бібліотеки крім підготовки фонду до евакуації брали посильну участь в інших роботах, пов'язаних з тим воєнним часом. Завідувач бібліотеки Олена Семенівна Тимофієва, яка на той час змінила прізвище на Коршун, за сумісництвом працювала в евакогоспіталі № 1346, а бібліотекар Лариса Степанівна Логінова чергувала у складі групи самозахисту у протиповітряній обороні міста [7].

Напередодні окупації інститут, а разом з ним і бібліотеку евакуюювали у м. Уральськ у Казахстані. Олену Семенівну Тимофієву-Коршун, як і половину працівників бібліотеки, було звільнено за умовами евакуації. Усе бібліотечне майно вона передала бібліотекареві **Ларисі Степанівні Логіновій**, яка і виїхала в Уральськ і з вересня 1941 року Лариса Степанівна приступила до виконання обов'язків завідувача бібліотеки. Через відсутність транспорту було вивезено лише 350 книжок на суму 4 тисячі карбованців. Решту фонду бібліотекарі і працівники інституту вимушені були переховувати в окупованій Полтаві. На жаль, більше інформації про цю частину фонду знайти не вдалося.

Умови роботи інституту і бібліотеки, зокрема, в евакуації були дуже важкими. Бібліотеці було виділено 3 кімнати площею 38 м². Не вистачало освітлення, меблів, приміщення не опалювалися. «Острый недостаток в литературе мы восполнили частично за счет покупки книг в Саратове и Уральске и получения некоторых книг от ликвидированного Гидростройтехникума» [8]. Викладачі користувалися книгами з бібліотек інших міст завдяки міжбібліотечному абонементу, отримуючи необхідну літературу у м. Саратові. Незважаючи на такі складні умови працівники бібліотеки у 2-і зміни забезпечували навчальний процес інституту.

Після визволення Полтави від фашистських загарбників інститут відновив свою діяльність, а з ним розпочала свою роботу і бібліотека. Деякий час бібліотекою завідувала **Юлія Валеріанівна Марченко**. А у травні 1944 року з Уральська повернуся **Лариса Степанівна Логінова** з частиною бібліотечного фонду і знову очолила бібліотеку. Усього з Уральська було привезено 41 000 томів книг. Крім того, частину книжкового фонду вдалося зберегти у Полтаві. Було здійснено кількісний облік книг. Організовано читальну залу. У навчальному корпусі бібліотекою було організовано вітрину, де розміщувалися центральні газети [9].

З травня 1948-го по лютий 1949 року бібліотекою завідувала **Антоніна Степанівна Стрижко**, з квітня 1947 по травень 1948 року бібліотеку знову очолювала **Олена Семенівна Тимофієва-Коршун**, а з лютого 1948-го по жовтень 1952 року обов'язки завідувача бібліотекою тимчасово виконувала **Любов Іванівна Пилипенко**. Любов Іванівна віддала нашій бібліотеці понад 20 років. Розпочавши свій трудовий шлях бібліотекарем, Любов Іванівна заочно закінчила Харківський інститут культури. З

великою відповідальністю і сумлінням вона очолювала бібліотеку у важкий післявоєнний час, багато років пропрацювала на посадах старшого бібліотекаря, редактора каталогів, і, вийшовши на пенсію, продовжила працювати у бібліотеці на посаді бібліотекаря, передаючи свій досвід молодим. Деякі з нинішніх працівників науково-технічної бібліотеки, пам'ятають Любов Іванівну як чесну, скромну і дуже порядну людину, відповідального і компетентного працівника.

Період з 1948-го по 1952 рр. – період відбудови країни – важкий, але водночас і цікавий. Поки відбудовувалася будівля інституту бібліотека розташовувалася (з часів повернення у Полтаву у 1943 році) у приміщенні житлового будинку, віддаленого від навчального корпусу, теж розміщеного у приватному будинку. Через це та через обмеженість у площі (120 м²) в одній з аудиторій навчального корпусу було організовано читальну залу, яка працювала після першої зміни навчальних занять [10].

В архівах зберігся перший самостійний звіт бібліотеки, датований 1948 роком (раніше робота бібліотеки висвітлювалася окремим розділом у звіті інституту). Завдяки іншим архівним документам відомо, що було проведено першу після повернення з евакуації інвентаризацію бібліотечного фонду. Під час інвентаризації робота читальної зали і абонементу не припинялася. В ході інвентаризації було складено систематичний та алфавітний каталоги. Встановлено точну кількість бібліотечного фонду: 48 848 книг, 1528 брошур, 61 назву журналів, 17 назв газет [11].

Незважаючи на те, що у штаті бібліотеки була відсутня посада бібліографа, і бібліографічна робота не велася, крім каталогів, бібліотекарями велася бібліографічна картотека на періодичну літературу за заявками викладачів та наукових працівників інституту.

Було відкрито «междугородный библиотечный абонемент» (МБА), за яким читачі отримували відсутні у фонді книжки з бібліотек міст Москви, Києва, Харкова тощо.

У жовтні 1952 року після переїзду бібліотеки у відбудований центральний корпус інституту завідувачем бібліотеки було призначено **Валентину Сергіївну Писаренко**, яка обіймала цю посаду наступні 18 років. Валентина Сергіївна за спеціальністю інженер-будівельник (закінчила Полтавський інститут інженерів сільськогосподарського будівництва). Під її керівництвом

бібліотечний фонд зріс до 250 тисяч прим. Було створено нові і продовжували наповнюватися існуючі каталоги: алфавітний, систематичні (службовий і читацький), алфавітно-предметний покажчик, створено загальну бібліографічну картотеку журнальних і газетних статей з будівництва і архітектури, започатковано картотеку дипломного проектування.

Бібліотека обслуговувала близько 5-ти тисяч читачів. Для студентів загально-технічного факультету інституту у містах Кременчук і Кремгес було відкрито філії бібліотеки з фондом підручників і навчальних посібників понад 11 тисяч прим.

Активізувалася довідково-бібліографічна та інформаційна діяльність. Було запроваджено Дні інформації, які користувалися великим попитом серед викладачів. Крім того, з метою оперативного інформування науковців про нові досягнення в галузі науки і техніки створювалися листки термінової інформації, організовано інститут викладачів-інформаторів.

Працівники бібліотеки читали лекції у товаристві «Знання» та в популярному на той час університеті культури.

Зі студентами та аспірантами було розпочато проведення бібліотечно-бібліографічних занять (прототип сучасного курсу «Інформаційна культура»).

Активізувалася масова робота бібліотеки: крім книжкових виставок проводилися бібліографічні огляди, диспути, бесіди, дуже популярними стали усні журнали, читацькі конференції та вечори відпочинку для студентів і співробітників інституту.

Кількість працівників зросла до 17 осіб. Бібліотека у своїй структурі вже мала відділ комплектування і обробки, відділ обслуговування і книго-зберігання з секторами абонементу і читальної зали, а також довідково-бібліографічний відділ.

У червні 1970 року бібліотеку очолила досвідчений фахівець з вищою спеціальною освітою **Єлизавета Давидівна Бердичевська**, яка пов'язала свою діяльність з нашою бібліотекою ще у 1959 році на посаді бібліотекаря. Єлизавета Давидівна – вмільний організатор і керівник, професіонал в усіх питаннях з бібліотечної справи та бібліографії, – згуртувала колектив і доклала багато зусиль для підняття престижу бібліотеки і бібліотекаря в інституті.

Директор бібліотеки (а цю посаду було запроваджено замість посади завідуючої у 1979 році) Є. Д. Бердичевська була членом обласної міжвідомчої бібліотечної ради. Згодом стала членом

Республіканської науково- методичної бібліотечної комісії. Була членом тиражної комісії по видавництвам «Будівельник» та «Вища школа». З 1971 року на бібліотеку було покладено керівництво методичним об'єднанням бібліотек вузів і технікумів міста Полтави.

За керівництва Єлизавети Давидівни бібліотечний фонд зріс до 367 тисяч примірників. Для зручності викладачів і студентів в окремих підрозділах було запроваджено відкритий доступ до фонду. Бібліотека обслуговувала близько 6 тис. читачів, 5 тисяч з яких – студенти, та 80 – спеціалісти у галузі будівництва та архітектури з різних організацій міста.

Бібліотека на той час координувала роботу бібліотек інших відомств міста з комплектування і була головною бібліотекою з комплектування будівельною літературою. Здійснювалася координація роботи і з інших питань. Так, з Полтавською обласною бібліотекою (зараз Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського), крім комплектування фонду, координувалося складання бібліографічних покажчиків. А при проведенні масових заходів широко застосовувалася така форма координації роботи, як підготовка масового заходу в одному ВНЗ, а проведення його – в іншому, або спільні заходи на декілька вузів.

Багато уваги приділялося інформаційній діяльності. Активно здійснювалося інформування ректорату, деканатів, громадських організацій з питань вищої школи, з особливо важливих питань було запроваджено сигнальне інформування (СІ). У 1975 році при бібліотеці створено службу науково-технічної інформації, що мала на меті оперативне доведення найновіших досягнень в галузі науки і техніки до викладачів та наукових співробітників інституту. До складу цієї служби входили інженер-інформатор і старший бібліограф за активної участі співробітників інформаційно-бібліографічного відділу. Для інформаційного обслуговування читачів запроваджено так звану «кільцеву пошту». Широко використовувалися крім Днів інформації такі форми, як День кафедри, День спеціаліста, День бібліографії, Місячник дипломника тощо.

Заняття з основ інформатики, бібліотекознавства і бібліографії проводилися за курсами «Введення в спеціальність», «Основи наукової творчості», «Основи НТІ».

Не менш важливим напрямом роботи того часу була виховна робота серед читачів. У цей період бібліотека стала методичним центром проведення масово-виховних заходів на усіх рівнях – студентська група, гуртожиток, факультет. Найпопулярнішими серед студентів стали літературні четверги, читачькі конференції, вечори відпочинку.

Усвідомлення керівництвом інституту важливості бібліотеки як структурного підрозділу виявилось у збільшенні площ для розташування бібліотечних приміщень. Завдяки цьому бібліотека у своїй структурі вже мала 3 абонементи: наукової, навчальної та художньої літератури, 3 читальні зали: загальний, суспільно-політичної літератури, зала для проектування. Окремі приміщення отримали відділ комплектування та обробки літератури та інформаційно-бібліографічний відділ. У гуртожитку було виділено велике приміщення для книгосховища, у яке виокремлено літературу до 1965 року включно, рідкісні та цінні дореволюційні видання та маловикористовувану спеціальну літературу.

Але найбільшу увагу в цей час приділялося бібліотечним кадрам. Колектив постійно омолоджувався. Серед молодих працівників активно пропагувалося і заохочувалося заочне навчання, яке було джерелом отримання кваліфікованих кадрів. Щороку заочно навчалось у вищих навчальних закладах до 9-ти працівників бібліотеки. Теоретичні знання, отримані у вузах, доповнювалися на робочих місцях завдяки інституту наставництва. За кожним молодим працівником було закріплено наставника, який і передавав увесь свій досвід підопічному. З вдячністю і теплотою згадують бібліотекарі сьогодення ті часи наставництва, а ще – незабутні хвилини Посвяти у бібліотекарі, започатковані у той період. Це був своєрідний ритуал, коли молоді, вчорашні школярки, зачитували «Обіцянку молодого бібліотекаря», їх вітали ветерани бібліотеки з побажаннями любити свою професію, поважати своїх наставників, прививати читачам любов до книги, до читання. А під кінець таких урочистостей відбувався традиційний «капусник» на бібліотечні теми, де бібліотекарі розкривали усі свої явні і потаємні таланти. Ця традиція бібліотечних «капусників» збереглася в нашій бібліотеці до сьогодні.

Вийшовши на пенсію, Єлизавета Давидівна ще довгі роки працювала у відділі комплектування та обробки літератури.

З лютого 1986-го по червень 2001-го року бібліотеку очолювала **Тетяна Олексіївна Кулик**, фахівець з 2-ма вищими освітами (педагогічною і бібліотечною). На період її роботи припали важкі часи для бібліотеки, інституту і країни в цілому: перебудова усіх сфер суспільного життя та економіки, розпад СРСР і становлення України як незалежної держави.

У цей складний період завдяки наполегливій праці усього колективу бібліотеку було визнано переможцем конкурсу вузівських бібліотек СРСР з врученням диплому і премії Державного комітету народної освіти СРСР. На базі бібліотеки як методичного центру вузівських бібліотек м. Полтави було проведено нараду секції вузівських бібліотек центральної бібліотечно-інформаційної комісії Держосвіти СРСР, у якій взяли участь майже 70 осіб з вузівських бібліотек усього Радянського Союзу.

Незважаючи на нестабільність, постійне здорожчання цін на друковану продукцію, фонд бібліотеки продовжував зростати до 400 тисяч примірників, кількість читачів збільшилася до 7 тисяч. На постійному контролі керівництва університету стояло якісне забезпечення навчального процесу літературою. Тому на раді кафедр гуманітарних дисциплін, на вченій раді університету постійно розглядалися питання використання літератури та книгозабезпечення навчальних дисциплін.

З метою пропаганди наукової та навчальної літератури бібліотекою використовувалися такі форми, як перегляди літератури, книжкові виставки, Дні бібліотеки на кафедрах. Підтримувалися і постійно поповнювалися необхідною літературою кафедральні бібліотеки.

Бібліотека залишилася єдиною у місті, де збереглася нормативно-технічна література з будівництва та архітектури. Для збереження і поповнення цього унікального фонду було налагоджено зв'язки з обласним центром стандартизації і сертифікації.

У зв'язку з переведенням архітектурного факультету та центру післядипломної освіти у корпуси, значно віддалені від основного корпусу університету, у цих підрозділах було створено 2 філії бібліотеки для обслуговування викладачів, студентів і слухачів цих підрозділів.

З 2001 року розпочалася активна модернізація роботи науково-технічної бібліотеки університету.

На посаду директора з 1 червня 2001 року було призначено **Валентину Олегівну Сидоренко** – справжнього ентузіаста впровадження комп'ютерних технологій у роботу бібліотеки, якій вона, до речі, віддала більше 40 років, дбайливого, талановитого, добросовісного керівника. Акумулювавши навколо себе конструктивно і творчо мислячих ініціативних працівників бібліотеки, вона зуміла при постійній підтримці ректорату та науково-педагогічного колективу університету у стислі терміни втілити в життя складний за змістом і напружений за часом виконання план модернізації роботи науково-технічної бібліотеки. Валентина Олегівна доклала багато зусиль для упровадження у діяльність науково-технічної бібліотеки численних інноваційних проектів, проведення на її базі міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференцій, створення власних електронних ресурсів, упровадження автоматизованого та віртуального обслуговування тощо.

Сьогодні науково-технічна бібліотека університету – це один з найважливіших структурних підрозділів університету, сучасний інформаційний і культурний центр, який забезпечує оперативне, повне та якісне бібліотечно-бібліографічне й інформаційне обслуговування освітнього, науково-дослідницького та виховного процесів університету; методичний центр Полтавського обласного методичного об'єднання бібліотек вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДАПО. – Ф. Р. – 4961. – Оп. 1. – Спр. 3. – 61 с.
2. Архів ПолтНТУ. – Спр. 1.
3. Архів ПолтНТУ. – Спр. 19.
4. ДАПО. – Ф.Р – 4961. – Оп. 1. – Спр – 6. – 28 с.
5. Кочерга Н. К. Юрій Жилко: творче життя і доля репресованого письменника-бібліотекаря з Полтави [Електронний ресурс] / Н. К. Кочерга // Історія Полтави. – Режим доступу: <http://www.tur.histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-po-avtoram/avtory-k/kocherga-nadezhda-konstantinovna?id=7953>.
6. Архів ПолтНТУ. – Спр. 707.
7. Архів ПолтНТУ. – Спр. 94.
8. ДАПО. – Ф.Р – 4961. – Оп. 1. – Спр 17. – 8 с.
9. ДАПО. – Ф.Р – 4961. – Оп. 1. – Спр 26. – 16 с.

10. ДАПО. – Ф.Р. – 4961. – Оп. 1. – Спр. 37. – 71 с.
11. ДАПО. – Ф.Р – 4961. – Оп. 1. – Спр 46. – 30 с.
12. Звіти про роботу науково-технічної бібліотеки за минулі роки.
13. Науково-технічна бібліотека // Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка: історія і сучасність / За заг. ред. В. О. Онищенко; відп. ред. Н. К. Кочерга, В. В. Сажко. – Полтава: ПолтНТУ, 2010. – С. 275–283.

УДК 027.7:[025.5:004.45:378.12]

Подрезенко О. О.

*Бібліотека ВДНЗУ «Українська
медична стоматологічна академія»*

СУЧАСНА БІБЛІОТЕКА ВИШУ – ІНТЕГРАЦІЯ У СВІТОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

***Анотація.** Сучасна бібліотека вишу не тільки дозволяє долучитися до
всесвітніх інформаційних ресурсів, а й створює власні ресурси для
відкритого доступу. З блогу бібліотеки доступні інформаційні ресурси
цифрової періодики України та зарубіжжя, ресурси Google Academi,
PubMed, BASE, надано тестовий доступ до баз даних Web of Sciencey.
Представлено інформаційні ресурси власної генерації: Електронний каталог
(ЕК) на новому програмному забезпеченні ІРБІС 64, та новостворений
академічний репозитарій – eaUMSA електронний архів. Наша бібліотека
намагається, щоб рівень наданих нею послуг відповідав європейським
стандартам, активно розвиває нові напрями діяльності, бере на себе
відповідальність за поширення результатів наукових досліджень вчених
академії.*

***Ключові слова:** інформаційний простір, відкритий доступ, інформаційні
ресурси, бібліотека ВДНЗУ «УМСА», бібліотечний сервіс, електронний
каталог, репозитарій.*

Один читач сказав: «Я б хотів отримати у вашій бібліотеці доступ до усіх книжок світу...». – А чому би й ні? Як зазначає Вінт Серф, один із найперших інтернет-ентузіастів: «...необхідно не просто створити нову інфраструктуру, призначену для зберігання знань у цифровому форматі, але й розробити механізми, які забезпечать ефективно зберігання оцифрованих знань протягом тривалого часу» [8]. Такими зберігачами інформації є сучасні бібліотеки.

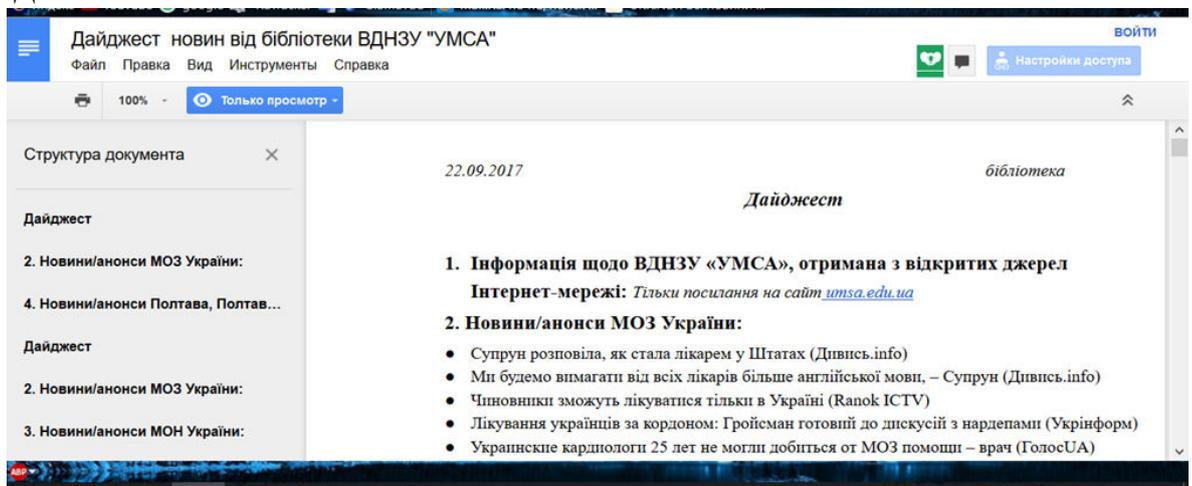
Сучасна бібліотека вишу не тільки дозволяє долучитися до всесвітніх інформаційних ресурсів, а й створює власні ресурси для відкритого доступу. Таким чином, бібліотека виступає посередником між читачем та інформаційним простором. Вона надає доступ до інтернет-ресурсів у вільному доступі, до ліцензійних та передплачених ресурсів, а також генерує власні інформаційні ресурси та інтегрує їх у віртуальний простір.

Активне зростання затребуваності бібліотеки як інформаційного посередника між користувачем та безмежним

світом інформації обумовлено багатьма факторами, серед яких можна виділити наступні:

- розвиток інтеграційних процесів національної освіти у європейське і світове освітнє товариство;
- запобігання інформаційній ізолюваності вчених та прискорення їх інтеграції до світової наукової спільноти.

«Вікном» у світовий інформаційний простір є сайт чи блог бібліотеки. Ми пропонуємо ресурс «Дайджест новин» – оперативний портал, де представлено новини МОЗ, МОН, медицина Полтавщини. Дайджест оновлюється кожного дня, а для керівного складу академії матеріали надаються ще й у друкованому вигляді.

Бібліотека пропагує свої здобутки та здобутки академії у соціальних мережах на Facebook та Instagram, де підтримує зворотній зв'язок із викладачами вишу. Надається доступ до інформаційних ресурсів у відкритому доступі: до цифрової періодики України та зарубіжжя, до ресурсів Google Academi, PubMed, BASE, зарубіжних дисертацій. Також бібліотеці надано тестовий доступ до баз даних Web of Science.

Бібліотека створює інформацію, тобто генерує власні інформаційні ресурси. Одним із таких ресурсів власної генерації є Електронний каталог.

У цьому році академією придбано для бібліотеки нове програмне забезпечення ІРБІС 64. Нова програма має багато переваг: інтегрований MESH рубрикатор; дозволяє синхронізувати поля. Завдяки новій програмі описи відповідають вимогам «Зведеного каталогу періодичних видань» корпорації медичних бібліотек України, членом якої є наша бібліотека, та у створенні

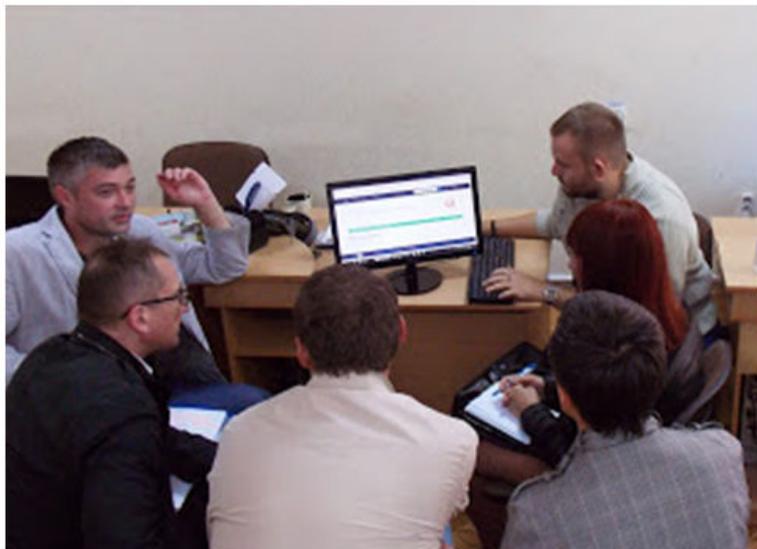
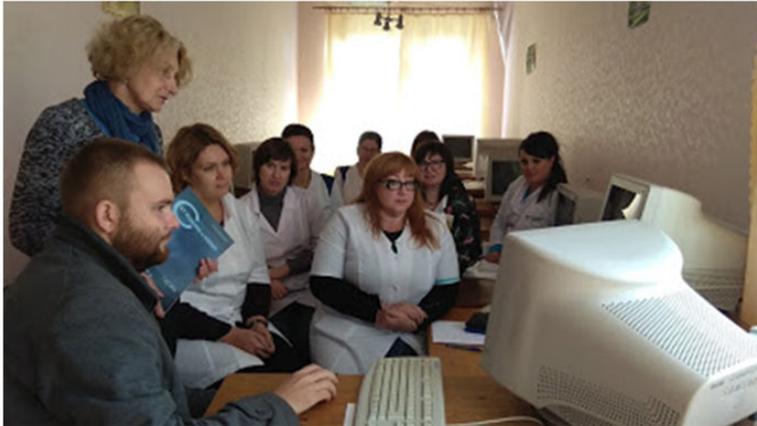
якого ми беремо участь. Цим проектом опікується Національна наукова медична бібліотека України і Зведений каталог представлено на сайті ННМБУ.

Зведений каталог – це суттєвий внесок у розвиток національних інформаційних ресурсів, а також представлення національного інформаційного потенціалу в глобальному інформаційному просторі. І, як показує досвід, створення цього ресурсу можливе тільки за умови скоординованої діяльності медичних бібліотек-учасниць проекту, особливо за умов скорочення підписки на медичну періодику в багатьох бібліотеках. Актуальним питанням розвитку цього напрямку діяльності є вирішення технічних моментів, наприклад: зазначення в пошуку «бібліотеки-отримувача» певного журналу, що могло би спростити замовлення необхідної статті по МБА.

Сьогодні відчувається необхідність збільшення рівня присутності української науки у глобальному науково-інформаційному просторі та підвищення рівня її впливовості у світі. Актуальним є питання збільшення внеску бібліотек вищої школи у розширення інформаційного наукового простору. Створення у бібліотеках власних електронних колекцій, електронних бібліотек, передбачених Законом України «Про Національну програму інформатизації», де затверджена Державна програма «Електронна бібліотека» та реформами в розвитку інформаційного простору України, сприяє інформаційно-аналітичній підтримці наукового процесу та є одним із ефективних шляхів підвищення міжнародного рейтингу вишу, авторитету його науковців [1, 2]. Розміщення наукового доробку вчених, викладачів в академічному репозитарії є нагайною потребою сьогодення.

Створення репозитарію стало значною подією для нашої бібліотеки. Це новий сервіс, який пропонує бібліотека, а для науковців академії – новий вид пропаганди здобутків своєї наукової діяльності.

Працівниками бібліотеки були проведені тренінги для викладачів, нас запрошували на кафедри, де були проведені майстер-класи з правил наповнення репозитарію. Надаються постійні консультації в режимі «Запит-відповідь».

Наповнення репозитарію, створення профілів у Google Scholar сприяє підвищенню рейтингу вишу в Webometrics, що вважається одним із найавторитетніших рейтингів у світі та формуванню іміджу вченого.

Google Scholar (Гугл Академія), гаслом якої є: «Стоячи на плечах гігантів», віддає належне вченим, які зробили внесок у розвиток науки і забезпечили основу для нових відкриттів та досягнень, забезпечує для авторів простий спосіб відслідковування посилань на свої статті.

Науковці академії активно, за допомогою працівників бібліотеки створюють свої бібліометричні профілі в Гугл Академії. Адже інтернет-активність – обов'язок вченого, оскільки сучасний науковець має бути цікавим для світу. Бо, як зазначив Гарольд Вармус, нобелівський лауреат, экс-директор Національного інституту здоров'я США: «... публікація – важливий елемент наукового процесу. Як дослідник, я пишу не заради грошей.... Я пишу заради слави: я хочу, щоб кожен прочитав те, що я написав... Тому ми (дослідники) безкоштовно презентуємо наші здобутки. І в цьому сила відкритого доступу» [9].

Реалізуючи всі зазначені сервіси, бібліотека вишу виконує функцію розповсюдження інформації. А впровадження в практику визначених напрямів дозволить запобігти «розсіюванню» документальних науково-інформаційних ресурсів академії, сприятиме їх консолідуванню, підвищить значущість наукових видань та авторитет вчених академії, як частини української науки в цілому.

Наша бібліотека намагається, щоб рівень наданих нею послуг відповідав європейським стандартам, активно розвиває нові напрями діяльності, вона бере на себе відповідальність за поширення результатів наукових досліджень учених академії, просуває академічну науку у світовий інформаційний простір.

Однак, у бібліотеки ще є потреби, вирішення яких залежить від внутрішніх та зовнішніх чинників: економічних, адміністративних та інших. Тим більше, що сучасний світ змінюється дуже швидкими темпами і нам слід вчитися передбачати потреби користувачів. Що вимагатиме наш читач через 5, 10, 20... років?

Вирішення загальних проблем бібліотек передбачено в Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» [3].

Основні засади стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України ґрунтуються на взаємовигідній співпраці, що передбачає міжнародне співробітництво, інтеграцію, партнерство і кооперацію зусиль бібліотек та інформаційних інституцій.

Короткостроковий план «Стратегії ...» передбачає:

➤ створення нової архітектури інтегрованої бібліотечної системи на принципах універсального доступу;

➤ створення нормативно-правової бази та системи стандартів бібліотечно-інформаційної галузі для підвищення ефективності діяльності бібліотек;

➤ модернізацію матеріально-технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотек, що гарантує надання якісних бібліотечно-інформаційних послуг та інтеграцію українських бібліотек у світовий інформаційний простір.

І треба пам'ятати, що інформаційні ресурси бібліотек України – феномен величезного об'єму і цінності, і тільки від нас залежить, як цими ресурсами скористатися, як донести їх до своїх користувачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР : редакція станом на 01.08.2016, підстава 922-19 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/74/98>.
2. Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України : Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань від 31.03.2016 № 1073-VIII» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 17, ст. 191. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1073-19#n13>.
3. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>.
4. Использование информационно-коммуникационных технологий в целях развития : резолюция Генеральной Ассамблеи ООН от 19 дек. 2014 г. № А/70/469 [Электронный ресурс] / Генеральная Ассамблея ООН. – Режим доступа : http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ares69d204_ru.pdf.
5. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2011. – 232 с.
6. Лобузін К. Корпоративна бібліотечна база знань: науково-методичний посібник / Катерина Лобузін; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – С. 103.
7. Подрезенко О. О. Бібліотечний сервіс та інформаційні технології в інформаційно-аналітичній підтримці науково-освітнього процесу (з досвіду бібліотеки ВДНЗУ «УМСА») / О. О. Подрезенко // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі: матеріали II Науково-практичної Інтернет-

конференції, Харків, 24–31 жовт. 2016 р. – Харків : ХНМУ, 2016 . – С. 118–121.

8. The Future Of Libraries Is Collaborative, Robotic, And Participatory: by Ben Schiller [Electronic resource]. – 11.24.15. – URL: <https://www.fastcompany.com/3053682/the-future-of-libraries-is-collaborative-robotic-and-participatory>.

9. Varmus H. The art and politics of science / Harold Varmus. – 1st. ed. – New York : W.W. Norton & Company, 2009. – 303 p. – Available on: <https://www.amazon.com/Art-Politics-Science-Harold-Varmus/dp/0393304531>.

УДК 021.1 – 044.922

Вініченко А. М.,

*Науково-технічна бібліотека
Полтавського національного
технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

ТРАНСФОРМАЦІЯ БІБЛІОТЕКИ ТА СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОГО БІБЛІОТЕЧНОГО ПРОСТОРУ

***Анотація.** В статті розглядається роль бібліотеки як складової інформаційного суспільства, що розвивається. Описуються нові технології процесу формування електронних бібліотек, трансформації сучасних бібліотек та інтеграція їх у єдиний інфопростір.*

***Ключові слова:** електронна бібліотека, інформаційне суспільство, інфосередовище, електронна продукція.*

Трансформація (грец. «Trans» – через, «form» – форма; латин. «Transformo» – зміна виду, форми чогось), в загальному випадку – це перетворення, перетворення, зміна виду, форми або будь-яких істотних форм.

Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, безпосередньо відображаються на бібліотеках, оскільки саме бібліотека є чи не найбільш базовою і фундаментальною структурою соціуму; є саме тією ланкою, яка пов'язує кожен конкретну спільноту, її духовні й інформаційні надбання зі світовим культурним процесом в цілому. Тому цілком логічно, що разом з зародженням і розвитком нового типу суспільства – суспільства прогресивних високих інформаційних технологій, – кардинально змінюється і роль та місія бібліотеки як соціального інституту.

Нам з вами випало жити в історичний момент, який, за словами одного з провідних соціологів сучасності, спеціаліста в галузі теорії інформаційного суспільства Мануеля Кастельса, «характеризується трансформацією нашої «матеріальної культури» через роботу нової технологічної парадигми, побудованої навколо інформаційних технологій» [2]. Характерні риси нової інформаційно-технологічної парадигми за Кастельсом [2]:

«- Інформація є сировиною. На відміну від попередніх технологічних революцій тепер ми маємо справу з технологіями для впливу на інформацію, а не з просто інформацією, призначеною для впливу на технологію.

- Всеохоплюваність ефектів нових технологій, оскільки інформація є інтегральною частиною людської діяльності. Інформація міститься в будь-якій діяльності людини, пронизує всі процеси нашого індивідуального і колективного існування.

- Мережева логіка будь-якої системи, яка використовує ці нові інформаційні технології. Морфологія мережі найкращим чином пристосована до зростаючої складності взаємодій та непередбачуваних форм і способів розвитку, коли вдається поєднати структуроване і неструктуроване.

- Інформаційно-технологічна парадигма ґрунтується на гнучкості. Організації та інститути можна змінювати шляхом перегрупування їх компонентів. Ця особливість може бути як корисною, так і нести в собі репресивну тенденцію.

- Конвергенція конкретних технологій у єдину високоінтегровану систему. Так, мікроелектроніка, телекомунікації, оптична електроніка і комп'ютери інтегровані тепер в інформаційних системах.

Всеохоплюваність, складність і мережевий характер є вирішальними якостями нової інформаційно-технологічної парадигми.

Нині в центрі уваги не знання та інформація, але «застосування таких знань та інформації для генерування знань та пристроїв, що обробляють інформацію і здійснюють комунікацію, у кумулятивній петлі зворотного зв'язку між інновацією і напрямками використання інновацій» [2].

Бібліотека змінюється одночасно зі стрімким розвитком сучасного інформаційного суспільства. І ця трансформація зачіпає не самі лише функції бібліотеки. Вона відбувається настільки рішуче, що змінюється не тільки система бібліотечної діяльності як така, не тільки доступ до бібліотечних ресурсів та бібліотечно-бібліографічне обслуговування – фактично бібліотека в соціумі поступово перетворюється на багатофункціональний громадський, науковий, культурний і освітній центр, – але і вперше за всю історію існування і розвитку традиційних бібліотек ставляться питання власне про межі бібліотечного простору. Іншими словами,

трансформується не лише сама бібліотека – змінюються її взаємовідносини з суспільством. Формується нова місія та соціальні функції бібліотеки, відбувається включення її в нове інформаційно-комунікаційне середовище та вироблення нової економічно ефективної стратегії адаптації системи послуг до нових потреб і запитів користувачів. А потреби сучасних користувачів у сучасному глобальному суспільстві зростають у напрямку пошуку та оперативного отримання освітньої і професійної інформації. Тож бібліотека як соціокомунікаційна установа, функціонуючи в умовах сучасного інформаційного ринку та забезпечуючи споживачам інтелектуального продукту високий рівень інформаційного сервісу все більше набуває ознак інформаційного інтелект-центру.

Будь-яка бібліотека сьогодні – це потужна інформаційна соціокомунікаційна установа, яка забезпечує виробництво, накопичення, зберігання і поширення документів, посилює інноваційну складову в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні користувачів, поширює корпоративну взаємодію між бібліотеками щодо створення бібліографічних та реферативних баз даних, інтегрованих електронних ресурсів. І інформаційна функція стає пріоритетною для сучасної бібліотеки, відмінною рисою її є аналіз, обробка та оперативне доведення до користувача інформації.

Варто підкреслити, що розвиток бібліотечної справи в Україні обумовлений цілим рядом урядових законодавчих і програмних документів, як то: Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», «Державна національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека — XXI», «Стратегія розвитку інформаційного простору України на період до 2020 р.», та інших; які спрямовують вітчизняні бібліотеки на інтеграцію до світової бібліотечної системи.

Ці та інші програмні документи мають на меті створення сприятливих умов для розвитку науки та підтримки досліджень науковців, підняття престижу та популярності бібліотеки як суспільного інституту, поширення інформації про культурні цінності країни, і в результаті – підвищення статусу України у світі. Для досягнення цього на урядовому рівні передбачені такі кроки: інформатизація бібліотеки як невід'ємної частини будь-якого вищого навчального закладу України, створення електронних

колекцій, надання вільного доступу до електронних копій із фондів бібліотек через мережу Інтернет тощо.

Перетворення сучасних бібліотек у інформаційні центри, забезпечення ними постійного доступу до інформації в електронному вигляді у стратегічному плані має забезпечити:

- збереження національної, культурної, історико-правової спадщини на цифрових носіях, створення електронних бібліотек;
- інтеграцію оцифрованих ресурсів до світового соціокультурного простору;
- забезпечення відкритого доступу до результатів наукових досліджень (електронні архіви, репозитарії);
- оприлюднення результатів науково-дослідної діяльності університетів (інституційні репозитарії);
- створення «Єдиного вікна» освітніх ресурсів;
- надання доступу до цифрового контенту в будь-який час тощо.

Варто зазначити, що електронні документи з точки зору збереження і оперативності доступу до інформації мають великі переваги порівняно з іншими видами, тому, формуючи електронні колекції, бібліотеки значно розширюють свої можливості щодо виконання кумулятивної, меморіальної та комунікаційної функцій, що в кінцевому підсумку веде до поліпшення задоволення інформаційних потреб всіх користувачів. Сформувавши фонд електронних документів, бібліотека, з одного боку, отримує надійні копії, а з іншого – можливість одночасного обслуговування практично необмеженої кількості користувачів, що знаходяться як в самій бібліотеці, так і за її межами.

В аспекті еволюційних перетворень нині перелік баз даних (БД) на сайтах університетських бібліотек досягає сотень найменувань. Цифрові бібліотеки, електронні колекції, системи електронного резерву, онлайнві каталоги публічного доступу, БД електронних журналів стали популярними засобами доступу до джерел інформації.

Можна стверджувати, що створення електронних, цифрових бібліотек сприяє глобалізації світового інформаційного співтовариства, відкриває принципово нові умови доступу до віддалених ІР і забезпечує рівні права користувачів на отримання необхідної інформації.

В сучасному суспільстві інформація – це не другорядний атрибут діяльності, а стратегічно важливий ресурс, ефективно

використання якого дає величезний потенціал розвитку. Інформаційний ресурс стає чи не найважливішим чинником розвитку суспільства. Відповідно зростає і роль бібліотеки, як чи не єдиного інституту, за яким історично закріпленя роль накопичувача, зберігача і розповсюджувача інформації.

Лише у спробах інтегрувати в книгозбірні всі види носіїв інформації і контенту з усіх каналів інформації нині бачиться шлях збереження і підвищення ролі бібліотек; трансформація бібліотек. А як при цьому вони будуть називатися – інформаційні центри, інформаційні комплекси, гібридні бібліотеки, медіатеки, інформаційно-сервісні служби чи ще якимось – не суть важливо. Головне – в умовах бурхливого наповнення інформаційного середовища новими носіями інформації і збільшення каналів інформації, бібліотечна стратегія – це є курс на інтегративний інформаційний мультиресурс і інтегративний інформаційний мультисервіс.

Перспективи подальшого функціонування бібліотеки і її успішного розвитку фахівці з бібліотечної справи бачать саме у створенні спеціальних програм для втілення цифрових проєктів. Наприклад, бібліотеки Гарвардського університету з їх програмою «Бібліотечна цифрова ініціатива» – Library Digital Initiative (LDI). Нею охоплено всю бібліотечну систему Гарварда: створено єдиний електронний каталог і покажчики на основі цифрових технологій; забезпечено онлайнвий доступ до джерел університетського репозитарію та до зведеного каталогу ресурсів бібліотек Гарварда. В якості ще одного прикладу можна назвати проєкт Сервер цифрового пошуку – Digital Finding Aids Server (DFAS), створений на базі Мічиганського, Колумбійського і Оксфордського університетів, яким забезпечується одночасний пошук в архівних колекціях всіх учасників-проєктантів.

Так, трансформація сучасної бібліотеки в бібліотеку інформаційного суспільства вимагає радикальних перетворень і змін підходів до організації її діяльності. Як зазначила у своїй статті «Трансформація професії бібліотекаря як одна з умов бібліотеки майбутнього» Лариса Семененко, у своєму розвитку бібліотеки пройшли від описового етапу розвитку (який тривав від античності до епохи Відродження) та соціологічного (від епохи Просвітництва) до інформаційного. Зараз ми стоїмо на порозі нової епохи, і бібліотека повинна не протиставляти їй себе і свої традиції,

а інтегрувати власні досягнення і багатоміжковий досвід з сучасними інформаційними технологіями для успішного виконання своїх функцій.

Цифрові сервіси і послуги Інтернету, ЕР та е-колекції разом із якісними бібліотечними книжковими фондами відкривають безліч можливостей для покращення та інтенсифікації процесу отримання інформації і знань. Ключовими трендами електронної сфери стали: електронні бібліотеки, віртуальні засоби комунікації, мобільні бібліотеки, е-книги, що формують, на наш погляд, доступне, зручне, контентуально мобільне інформаційне середовище. Активно розвивається е-читання. Тож якнайшвидша адаптація бібліотечних установ, інформаційних центрів, бібліотечних спеціалістів до динамічного і непередбачуваного світу нових технологій і комунікаційних можливостей – запорука реалізації стратегії розвитку інформаційного суспільства [5].

Граючи винятково важливу роль у забезпеченні інформаційної взаємодії між людьми, а також в системах підготовки, аналізу та поширення масової інформації, бібліотеки допомагають людям вирішити проблеми та питання, викликані процесами глобалізації та інтеграції світової спільноти, розширенням внутрішніх і міжнародних політичних, економічних, наукових, освітніх і культурних зв'язків тощо. Принципово важливе для сучасного етапу розвитку суспільства значення бібліотек полягає в тому, що вони роблять істотний крок у вирішенні глобальних проблем людства, і перш за все – пов'язаних з необхідністю подолання пережитої світовим співтовариством глобальної кризи цивілізації, в тому числі – у вирішенні екологічних проблем та захисту середовища проживання.

Наявність в суспільстві впорядкованих масивів необхідної інформації створює передумови для реалізації демократичних прав і свобод усіх його членів. При відповідних політичних умовах вони вправі вільно вибирати з наявного об'єму необхідні їм матеріали і використовувати їх для досягнення своїх цілей. Поряд з цим необхідно відзначити, що діяльність бібліотеки в силу її природи завжди будувалася на селективності при відборі документів. І навіть в інформаційному суспільстві, забезпечуючи практично необмежений доступ до глобальних інформаційних ресурсів, бібліотека на прохання користувача здатна захистити його від величезного інформаційного потоку непотрібної і навіть шкідливої

для нього інформації і таким чином забезпечити його інформаційно-психологічний захист.

Кумулюючи різні види інформації, з одного боку, і надаючи доступ до неї всім групам користувачів – з іншого, бібліотека тим самим завжди служила інструментом згладжування нерівності між представниками тих чи інших соціальних груп. Так, відкинувши дискримінацію людей за ознакою статі, раси, віросповідання, національності, соціального статусу, бібліотека надала представникам соціально незахищених груп суспільства можливість рівного з іншими доступу до знань і наповнила їх рівноправність реальним змістом. Зараз бібліотеці необхідно взяти під свій захист новий шар суспільства – інформаційно бідних, тобто тих, хто з різних причин не в змозі купувати необхідні документи, сучасні технічні засоби, оплачувати доступ до віддалених інформаційних ресурсів. Базуючись на засобах, що виділяються з суспільних фондів споживання, на спонсорській підтримці, пожертвування благодійних організацій, бібліотеки повинні й далі виявляти турботу про громадян із соціально незахищених верств суспільства, надаючи їм доступ до інформаційних ресурсів, у тому числі і з використанням сучасних інформаційних технологій.

Таким чином, трансформація сучасної бібліотеки в бібліотеку інформаційного суспільства вимагає радикальних перетворень і зміни підходів до організації її діяльності, результатами яких мають стати:

- технічне і технологічне переоснащення бібліотек відповідно до вимог інформаційного суспільства;
- багаторазове використання відомостей про документи при їх одноразовою обробці;
- створення національного та світового банків даних бібліографічних записів документів;
- формування національного та світового фондів документів, що складаються з електронних, а також друкованих, аудіовізуальних та інших видів документів і їх електронних копій;
- конвергенція інформаційних ресурсів бібліотек, архівів, музеїв, інформаційних центрів і служб;
- створення глобальної бібліотеки, об'єднуючою інформаційні ресурси всіх бібліотек світу за допомогою корпоративних, національних і міжнародних мереж;

• перетворення окремої бібліотеки в модуль глобальної бібліотеки, що здійснює обслуговування користувачів на базі як традиційних, так і мережевих інформаційних технологій.

Всі ці нагальні завдання потребують пошуку нових моделей бібліотечного розвитку, що забезпечують життєздатність бібліотеки як необхідного суспільству соціального інституту в контексті побудови відкритого суспільства знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гурьянова С. Ю. Высшее образование XXI века: актуальные тренды / С. Ю. Гурьянова // Дистанционное и виртуальное обучение. – 2014. – № 2. – С. 75–88.
2. Кастельс Мануэль. Информационная эпоха: Экономика, общество и культура / М. Кастельс: пер. с англ. / под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М. : Изд-во ГУ ВШЭ. – 2000. – 458 с.
3. Крайнікова Т. Друкована книга і читання в сучасній культурі медіа споживання : рецептивний аналіз / Т. Крайнікова // Бібліотечний вісник. – 2013. – № 2. – С. 30–35.
4. Ланде Д. Електронна бібліотека як середовище адаптивного агрегування інформації / Д. Ланде, О. Баркова // Бібліотечний вісник. – 2013. – № 2. – С. 12–17.
5. Пасмор Н. П. Сучасна бібліотека – центр створення і зберігання інформаційних ресурсів / Н. П. Пасмор // Питання вдосконалення діяльності відділів рідкісних книг бібліотек в інформаційному забезпеченні науково-освітнього процесу : матеріали вист. учасників «круглого столу», Харків, 29 берез. 2012 р. – Харків, 2012. – С. 41–44.
6. Семенов Л. П. Трансформация профессии библиотекаря как одно из условий библиотеки будущего / Л. П. Семенов // Короленковские чтения 2012. Взаимодействие и партнерство библиотек в региональном информационном пространстве: материалы XV всеукр. науч.-практ. конф. Харьков, 11 окт. 2012 г. – Х., 2013. – С. 190–197.

УДК 027.7:378.6:61:004

Захарова О. А.

*Бібліотека ВДНЗУ «Українська медична
стоматологічна академія»*

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕКИ ВИШУ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ І ДУХОВНОСТІ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА-МЕДИКА

Анотація. У статті на прикладі бібліотеки ВДНЗ України «УМСА» розглядається питання формування духовних, морально-етичних якостей у студентів-медиків, роль інформаційних ресурсів бібліотеки у цьому процесі.

Ключові слова: *духовні якості, морально-етичні якості, студенти-медики, Бібліотека ВДНЗ України «УМСА», інформаційні ресурси, блог.*

Формування духовності і культури сучасного студента-медика є однією з актуальних проблем, яка визначає ефективність різних нововведень і реформ у галузі охорони здоров'я України. Не кожна людина може стати лікарем, і питання про те, як вищий навчальний заклад сприяє розвитку моральності та духовності майбутнього медика сьогодні активно дискутується.

У давні часи моральне виховання називали «вихованням серця». З цим не можна не погодитись, адже формування високих моральних якостей потребує глибокого, розумного та емоційного впливу на людину. Уміння розбудити співчуття, дати такі приклади, що підносять душу, навчити поєднувати слово і справу, перетворюючи благодійні переконання на вчинки, корисні іншим, на натхненну працю, присвячену людям – таке завдання морального виховання.

Різні аспекти проблеми духовності знайшли відображення в наукових працях філософів, які розглядають духовність як сферу осмислення дійсності (В. Баранівський, Л. Сохань, Л. Олексюк, В. Сугатовський, В. Шердаков та ін.); психологів, які аналізують психологічні витoki духовних цінностей (І. Бех, О. Зеліченко, О. Киричук, Г. Костюк та ін.); педагогів, які досліджують сутність духовного розвитку, особливості організації духовного виховання особистості (С. Гончаренко, В. Доній, І. Зязюн, І. Степаненко, Г. Шевченко та інші) [1].

Суспільству нашої країни потрібні всебічно розвинені, високодуховні, соціально активні особистості, які здатні до самовдосконалення й самореалізації, мають почуття відповідальності й емпатії.

Озброєння моральними знаннями надзвичайно важливе ще й тому, що вони не тільки інформують про норми поведінки в сучасному світі, а й дають уявлення про наслідки порушення норм або наслідки певних вчинків для оточення.

У контексті духовно-морального виховання студентів медичних вишів поняття «духовність» базується на основі усвідомлення високого обов'язку професії й загальнолюдського гуманізму. Саме тому студентів необхідно залучати до моральних загальнолюдських цінностей, готувати до подальшої професійної діяльності в унікальних, часто надзвичайних умовах праці.

На сучасному етапі навчальний медичний заклад як соціальний інститут покликаний допомогти студентам у становленні їх духовних, морально-етичних якостей. Тому виховання спрямоване на підвищення рівня духовності й моральності протягом всього навчання й передбачає формування духовності як базової якості особистості, що визначає її позицію, поведінку, ставлення до себе й навколишнього світу.

Усім відомо, що в студентські роки закладається фундамент для майбутнього самовираження людини як соціального суб'єкта, з'являється прагнення досконало оволодіти знаннями, які постійно зазнають змін.

Цінності відіграють роль певного стабілізатора, стають підґрунтям щодо пошуку нових парадигм життя. Суттєву роль при цьому відіграє система ціннісних орієнтирів. На думку науковців, соціальна валідність особистості залежить від ступеня засвоєння нею духовно-моральних та естетичних цінностей, що дозволяє ефективніше формувати її світоглядні настанови. У вищих навчальних закладах різних регіонів України здійснювалося дослідження системи ціннісних орієнтирів, духовного світу сучасної студентської молоді [5-7]. З погляду значної частини студентів, «духовність» розглядається як сукупність моральних якостей (52,5 %) та гармонія внутрішнього світу людини (51,7 %). Студенти виділяють такі емоційні компоненти духовності як віра, надія, любов (38,8 %). У подальшому пріоритетними стають інтелектуальні (41,6 %) та власне духовні (дух, душа) цінності (до

61,9 %). Дослідники відзначають, що студенти, навчаючись у виші, починають більше цінувати культуру взаємовідносин (до 38,5%).

Відтак, поняття «духовність» усвідомлюється студентами університету в трьох семантичних полях: моральність, інтелект, релігійність. Переважна більшість респондентів трактує «духовність» як моральні цінності людини, дещо менша – як інтелектуальні, та невелика частина респондентів – як релігійні цінності [3].

Виховання у студентів морально-естетичної самосвідомості, духовності стає показником готовності у відповідних сферах, ефективним показником роботи колективу ВНЗ.

Основними напрямками духовно-морального виховання вважають: формування й розвиток системи духовно-моральних знань, пов'язаних із нормами моральності й професійної етики в навчальній, клінічній і суспільній діяльності, формування у студентів репродуктивної свідомості й настанов на створення родини як основи відродження національних моральних цінностей, формування якостей соціально активної особистості, що має навички самопрезентації, ухвалення рішень, організації суспільно й особистісно значущих справ.

Надзвичайно важливим є формування емоційних, ділових, комунікативних здібностей у майбутніх медиків. Виконання головних завдань навчання повинно забезпечувати комплексне формування особистісного ставлення до оточення – оволодіння етичними, естетичними й моральними нормами.

У сучасному світі особистість оточена безліччю джерел впливу як позитивного, так і негативного характеру, що, звичайно, позначається на формуванні моральності. І тому, крім забезпечення духовно-морального розвитку молоді, її соціального оптимізму, гострою є проблема запобігання негативному впливу інформації на свідомість молоді, яка містить елементи бездуховності, насильства, порнографії, пропагує тютюнопаління, наркоманію, пияцтво, антисоціальну поведінку.

Основне завдання педагогічного колективу ВНЗ – навчити молодь співчувати, бути людяною, сформувати інтелігентну та високодуховну особистість, допомогти знайти своє місце в житті й стати професіоналом своєї справи.

Якісна організація навчально-виховного процесу вишу базується на багатьох чинниках, зокрема на роботі бібліотеки навчального закладу, яка сьогодні є основною ланкою в забезпеченні інформацією, реальним інтегратором змін, єдності інформаційно-бібліотечних ресурсів й освітнього процесу.

Сучасні бібліотеки вишів постійно шукають новітні форми надання послуг, активно впроваджують у щоденну практику інноваційні технології. На сучасному етапі бібліотечне обслуговування зазнало суттєвих змін завдяки використанню комп'ютерної техніки, мережі Інтернет тощо.

Бібліотека ВДНЗ України «УМСА» є своєрідним флагманом академії в інтернет-просторі. Щороку все більша кількість бібліотечних процесів автоматизується, впроваджуються нові віртуальні послуги. Політика розвитку бібліотеки – клієнтоорієнтована. Web-ресурс www.biblumsa.blogspot.com працює вже 5 років. Він є обличчям бібліотеки в Інтернеті [2]. Бібліотечний блог – це унікальна можливість налагодження діалогу «бібліотекар-читач», майданчик для реалізації креативних ідей бібліотекарів.

На сторінках бібліотечних блогів представлено широкий спектр інформації, можливість надання інноваційних послуг, нові проекти бібліотек, і виставкова діяльність, цікаві факти, новини.

Культурно-просвітницька робота бібліотеки ВДНЗ України «УМСА» орієнтується не лише на пошук нової інформації заради самої інформації, а й на інші цінності. І тому для проведення культурно-просвітницьких заходів обираються такі форми, де студенти виступають не просто слухачами, а найдієвішими учасниками, оскільки саме бібліотека має для цього унікальні можливості.

За допомогою інформаційних ресурсів наша бібліотека сприяє комплексному вирішенню завдань гармонійного розвитку молоді, вона – осередок духовного спілкування, творчої та інтелектуальної діяльності й дозвілля студентів.

Використання мультимедійних ресурсів, звукових фонограм, художніх репродукцій дозволяє урізноманітнити виховні заходи, зробити їх більш насиченими, цікавими та пізнавальними.

До Міжнародного дня щастя та Всесвітнього дня сторітелінгу (з англ. – спосіб передачі інформації через розповідь історій, його використовують, щоб розважити, залучити або переконати аудиторію, співрозмовника) на блозі було презентовано відео-бліц

«Сторіотерапія від ВДНЗУ «УМСА» – «Лікуємо щастям», створений бібліотекою, студентським парламентом, відділом ТЗН академії.

Бібліотекою та практичним психологом академії було проведено просвітницький захід з елементами тренінгу «Щасливий сторіотелінг», під час якого студенти дізналися про історію походження сторіотелінгу, його структуру та можливості використання в різних сферах людської діяльності; про коефіцієнт Валового Національного Щастя, Міжнародний індекс Щастя тощо.

Захід був дуже цікавий і корисний як для студентів-медиків, так і для їхніх наставників, адже змусити повірити в краще, розв'язати проблему – це основне в професії лікаря.

Кожного року, починаючи з 1986, 26 квітня, бібліотечний простір академії наповнюється болем, тугою, жахливими спогадами. Вже не один рік бібліотека привертає увагу студентів та співробітників вишу до страждань людей, які зазнали і продовжують зазнавати впливу радіації.

«Чорнобиль: гіркий спомин і вічний біль» – книжково-ілюстративний перегляд презентувала бібліотека в день трагічної події. На перервах глядачі мали можливість переглянути віртуальну виставку «Чорнобиль: 30 років після пекла», відеоролики, присвячені цій трагічній події, а також вражаючий документальний фільм «Чорнобиль. Загублений світ».

Не втрачає свого провідного місця і виставкова діяльність у культурно-просвітницькій роботі бібліотеки вишу, адже саме книжкові виставки є засобом розкриття інформаційних ресурсів книгозбірні, її візитівкою, відображаючи стиль бібліотеки і творчі можливості персоналу. Натепер, завдяки інформаційним технологіям вони є більш яскравими та динамічними.

Останнім часом виставки змінилися за змістом і стилем оформлення, відрізняються від звичних виставок минулих років оформленням, дизайном, наявністю допоміжних елементів, численними цитатами, анотаціями, ілюстраціями, наявністю Інтернет-адреси. Сучасне оформлення дає можливість читачам отримати більш повну інформацію з даної теми.

Книжкові виставки пропонувані бібліотекою ВДНЗ України «УМСА» присвячуються видатним особистостям, знаменним датам, актуальним темам. Серед них: «Історія України в романах полтавських письменників», «Кобзар. Постать, що єднає Україну»,

«Людина планетарного масштабу. 100 років від дня народження М. А. Амосова – видатного лікаря-хірурга, вченого, академіка, громадського діяча», «Світ не пізнаєш, не вивчивши свого краю. Історія Полтавщини», «Подих часу: старовинні видання в бібліотеці».

Бібліотека академії користується ще й такою інноваційною формою роботи, як буктрейлер. Його мета – яскраво та образно розповісти про книгу, зацікавити, заінтригувати читача, спонукати до читання. Вперше на публіці ролик був показаний у 2003 році. Це був буктрейлер до десятого роману вампірської саги Крістін Фіхан «Темна симфонія». Тоді це більше нагадувало музичний кліп, ніж ефективну атаку на свідомість споживача. Зараз у США над створенням буктрейлерів працюють провідні кіностудії. В Україні цей спосіб просування книги прийшов у 2009 році, але залишається швидше екзотичною заморською новинкою, ніж актуальним способом просування книг.

На блозі нашої бібліотеки увазі користувачів пропонуються буктрейлери за книгами:

Медицина катастроф : навч. посіб. для студ. вищ. мед. навч. закладів I-II рівнів акредитації / Григорій Олександрович Черняков, Ігор Васильович Кочін, Петро Іванович Сидоренко та ін; за ред. І. В. Кочіна – К. : Здоров'я, 2001. – 350 с.

Зайцев Андрей Владимирович. Одонтологические органы в истории позвоночных / Андрей Владимирович Зайцев, Андрей Владиславович Артемьев. – Полтава : Дивосвіт, 2006. – 107 с.

Сьогодні бібліотечна блогосфера – це «дзеркало життя бібліотеки», що допомагає читачу знайти й отримати потрібну та цікаву інформацію, відповіді на свої запитання. За допомогою блогу можна залучити студентську й викладацьку аудиторію до участі у діалогах, до обговорення актуальних тем.

Таким чином, система духовно-морального виховання вишу, повноцінною складовою якого є й бібліотека, націлює та орієнтує студентську молодь на ідеали людяності, доброзичливості та співпереживання. У виші допомагають молоді стати максимально корисними для суспільства, нації, а також працювати над збагаченням свого духовно-морального світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 124–129.

2. Боровик О. Б. Бібліотека як флагман академії в Інтернет-просторі / О. Б. Боровик, О. В. Бак // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : матеріали II Наук.-практ. Інтернет-конф., Харків, 24–31 жовт. 2016 р. / Харк. нац. мед. ун-т ; [редкол. : І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, Н. Д. Гаєва]. – Харків, 2016. – С. 34–39.
3. Дубасенюк О. А. Духовно-моральне виховання студентської молоді / О. А. Дубасенюк // Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.(м. Житомир, 22–23 трав. 2014 р.) / За ред. О. А. Дубасенюк, В. А. Ковальчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 78–87.
4. Медведєва В. Бібліотечна блогосфера як засіб комунікації бібліотечної установи в інформаційному середовищі / В. Медведєва // Вісник Книжкової палати. – 2016. – № 12. – С. 20–22.
5. Сіданіч І. Л. Актуальні проблеми духовно-морального виховання студентської молоді / І. Л. Сіданіч // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка», 2013. – Вип. 23. – С. 233–241.
6. Сатінова Н. Пріоритети та цінності сучасної студентської молоді [Електронний ресурс] / Н. Сатінова, О. Кущенко // Режим доступу: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2011/03/12.pdf>.
7. Стрельчук Л. Виховання у професійній освіті [Електронний ресурс] // Л. Стрельчук // Режим доступу: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Conferences/86.pdf>.

УДК:021.61:025.4.03:378.4

Шумський О. І.

*Національна академія керівних
кадрів культури і мистецтв*

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕПОЗИТОРІЮ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

Анотація. В статті розкрито поняття «інформаційне середовище університетської бібліотеки». Створення власного електронного інформаційного простору в університетських бібліотеках визначається як пріоритет їх діяльності в умовах реформи вищої освіти та інтеграції галузі до світового освітньо-наукового середовища. Інституційні репозиторії представлено як форму реалізації такого рішення. Проаналізовано механізми їх наповнення, структуризації, можливості щодо збереження та поширення публікацій, позитиви, які отримує вищий навчальний заклад від їхньої роботи. Електронні архіви відкритого доступу визначено як ефективний інструмент розвитку інформаційного середовища університету загалом.

Ключові слова: інформаційне середовище, університетська бібліотека, інституційний репозиторій, відкритий доступ, інформаційний ресурс.

Університетська бібліотека є галузевим інформаційним освітньо-науковим середовищем вишу. Інформаційні ресурси, сформовані для підтримки освітнього та наукового процесу є однією із головних складових такого середовища. Комплекс програмно-технічних засобів підбирається для організації взаємодії інформаційних потоків. Персонал виступає містком між потенціалом бібліотеки та потребами користувачів. Система регулювання суспільних відносин, що виникають між суб'єктами інформаційної взаємодії, забезпечує вирішення проблемних питань між працівниками бібліотеки та клієнтами. Кожна з перерахованих складових виконує окрему функцію, а разом реалізують місію університетської бібліотеки [3].

Стан бібліотек вищих навчальних закладів наразі характеризується невідповідністю сучасним вимогам, неефективністю процесів, що в них протікають та неактуальністю послуг, які отримують користувачі, що в свою чергу пов'язано із проблемами по впровадженню інформаційних технологій в роботу

закладів. Фактично вишівська бібліотека втрачає цінність перед своїми клієнтами.

Університетські бібліотеки працюють на основі застарілого законодавства, що помітно знижує їх роль в освітній спільноті та гальмує інтеграцію в світове інформаційне середовище. Також слабка підготовка персоналу, недостатнє представництво вітчизняних бібліотечних фахівців у міжнародних професійних організаціях, мізерна кількість міжнародних угод, майже непомітне впровадження міжнародних стандартів бібліотечно-інформаційного обслуговування негативно позначається на ефективності міжнародної співпраці.

Ядро інформаційного середовища університетської бібліотеки – традиційний ресурс, в більшості випадків не дає можливості повноцінно та точно відповідати на потреби користувачів. Недостатня кількість нових надходжень до фондів книгозбірень та їх неактуальність не дозволяють ефективно інформаційно підтримувати навчальний та науковий процес університету.

Матеріально-технічна база та програмне забезпечення в бібліотеках застаріли. Причиною такого становища стали брак коштів та неефективна діяльність по залученню додаткових джерел фінансування [7].

Легко уявити, які часи переживають університетські бібліотеки, знаходячись у вкрай складному становищі, до того ж, під шквалом передових світових тенденцій розвитку. Європейська освітньо-наукова спільнота, частиною якої ми являємось, вже давно відреагувала на глобальні процеси, що протікають в галузі вищої освіти. Надто швидке та безупинне збільшення обсягів інформації активувало діяльність по організації її потоків. Змінилися носії інформації, технологія її фіксації та поширення в просторі. У зв'язку з цим навчальний процес у вищих навчальних закладах трансформувався заради підвищення якості вищої освіти. Адже наразі недостатньо і недоцільно передавати студентам все більші обсяги інформації для засвоєння. Сучасний навчальний процес має базуватися на студентоцентризмі, формуванні бажання та вміння розвиватися постійно (самоосвіта).

Україна також відреагувала на зміни в інфосфері. З 2014 року запуснені механізми по реформуванню вищої освіти. Ряд нормативно-правових актів визначає пріоритети реформи. Серед них академічна мобільність, яка покликана стати передумовою

входження вітчизняної системи вищої освіти до європейського освітнього простору, перебудова системи фінансування галузі, підвищення якості освітніх послуг, підготовка та перепідготовка персоналу, розвиток наукової та інноваційної діяльності університетів, досягнення автономії вищих навчальних закладів та ін. [8; 2].

Університетська бібліотека покликана займати центральне місце в процесі підготовки фахівців. Тому вона пропускає через себе всі трансформації, що відбуваються з закладом вищої освіти.

Реформа втратить ефективність, якщо не буде досягнуто якісно нового рівня підготовки працівників вищих навчальних закладів. Персонал бібліотек неготовий працювати в умовах реформування. На нашу думку, ця проблема потребує більшої уваги ніж їй наразі приділяється. Адже якими б не були потужними та сучасними матеріально-технічна база, фонд книгозбірні чи програмне забезпечення, все це нівелюється при неспроможності працівників максимально використати наявний потенціал. Ілюстрацією до проблеми може слугувати досвід окремих бібліотек, які, наприклад, брали участь в програмі чи грантовому проекті, спрямованому на підтримку їхньої діяльності. Отримавши безкоштовно комп'ютери чи певне обладнання до них, окремі із згаданих закладів так і не змогли поліпшити стан своїх справ, а навпаки, отримали ряд додаткових проблем. А саме, використання комп'ютерів та Інтернет в більшості випадків для відпочинку та розваг, пояснюючи це бажанням збільшити кількість користувачів (тільки яких). В свою чергу це пошатнуло дисципліну в бібліотеках та ще більше пригальмувало механізми досягнення місії закладу.

Сьогодні базова освіта бібліотечних працівників не відповідає вимогам користувачів. Тобто з перших днів виконання своїх професійних обов'язків молодий працівник навіть не розуміє пріоритетів свого клієнта. З іншого боку, консервативна частина персоналу негативно впливає на його мотивацію до постійного навчання та розвитку.

Нездатність працівників організувати відповідні технологічні процеси та надати користувачам нові послуги і сервіси – проблема, що потребує негайного вирішення. Більше того, сьогодні користувачі зазвичай більш досвідчені у питаннях використання інформаційних технологій ніж працівники бібліотек, тому єдиний

шлях до збереження комфортної комунікації – самоосвіта персоналу [9].

Враховуючи стан інформаційного середовища університетських бібліотек, нові виклики, що постають у світлі реформи перед ними, констатуємо потребу в розвитку ядра бібліотечної інфосфери – інформаційного ресурсу, який сьогодні вже не може існувати тільки в традиційній площині. Передовий світовий досвід демонструє доцільність створення бібліотеками як інформаційними закладами власного електронного інформаційного середовища, активне використання Інтернет для організації доступу до нього та входження до електронного світового інформаційного простору.

Провідні університетські бібліотеки України вже створюють новий інформаційний ресурс, який покликаний розвивати інформаційне середовище закладу. Таким ресурсом стали електронні архіви відкритого доступу (інституційні репозиторії). На нашу думку, в умовах трансформації системи вищої освіти вони здатні активно підтримати навчальний та науковий процес.

Інституційні репозиторії створюються з метою накопичення, структуризації, зберігання, розповсюдження, організації відкритого доступу (Open Access) до наукової та навчальної літератури закладу вищої освіти.

Вони наповнюються електронними документами, які створюються в університеті, як результат освітньої і наукової роботи студентів, аспірантів, докторантів, викладачів та співробітників, шляхом архівування та самоархівування. До того ж, в електронний архів потрапляють навчальні та наукові матеріали, що знаходилися у фонді книгозбірні до створення цифрового сховища та мають електронні аналоги. Кожен університет, в структурі якого функціонує репозиторій, розробляє відповідні політики, в яких фіксуються особливості розвитку ресурсу. Стосовно наповнення формуються політики щодо змісту, в яких зазвичай підкреслюється науковий, освітній та дослідницький характер електронних архівів.

Бібліотекарі намагаються наповнювати ресурс якісним матеріалом. Хоч наразі цей процес супроводжується певними проблемами, все ж зроблено деякі кроки для їх вирішення. За якість розміщених матеріалів несуть відповідальність автори. Роботи студентів приймаються тільки з рекомендаціями наукових

керівників чи викладачів, користувачі мають право розміщувати лише власні публікації, існують політики щодо відкликання матеріалів тощо [6].

Кожен університет прагне розширити видове та кількісне різноманіття накопичених матеріалів, зберігши при цьому якість сховища. На сьогодні наповнення репозиторіїв це конспекти лекцій, бакалаврські роботи, магістерські роботи, навчальні посібники, підручники, звіти, тези доповідей, статті, автореферати, дисертації, монографії, патенти, газети, журнали, презентації, мультимедійні матеріали, препринти тощо.

Інституційний репозиторій дозволяє структурувати електронні документи вишу. Користувач має можливість слідкувати за активністю наукової та навчальної роботи свого факультету, кафедри, окремого автора-викладача, наукового керівника, одноступеня тощо. Здебільшого структура електронних архівів складається із спільнот, які поділяються на факультети, колекції, типи матеріалів, як це зроблено, наприклад, в eSSUIR (Електронний архів Сумського державного університету). Для зручності та швидкості пошуку структура постійно удосконалюється, накопичений матеріал групується за різними критеріями, додаються нові розділи та види тощо [10].

Університетські бібліотеки піклуються про безтермінове та надійне зберігання всіх матеріалів, що потрапляють до цифрового сховища шляхом підтримки актуального програмного забезпечення, політик щодо форматів та вивчення відповідної нормативно-правової бази.

За рахунок того, що матеріали зберігають в мережі Інтернет, на сервері університету, вони поширюються у світовому науково-освітньому просторі. Помітно розширюється інформаційне середовище бібліотеки. Аудиторія користувачів автоматично збільшується, через що росте впливовість публікацій.

Політика відкритого доступу, яку підтримують університети дозволяє користувачам отримати вільний, постійний доступ до творів. Звісно, за цим стоїть наполеглива праця бібліотекарів щодо популяризації ініціативи Open Access [5].

Важлива роль інституційних репозиторіїв у процесі розвитку інформаційного середовища університетської бібліотеки аргументується й тим, що вони разом із електронними журналами являються формами реалізації ідеї відкритого доступу до знань.

Тобто, першочерговим завданням електронних архівів є трансформація інфосфери бібліотеки і університету в доступний простір розвитку.

Можемо констатувати, що коріння ідеї Open Access сягають 1980-х років і пов'язані з появою перших електронних періодичних дайджестів та журналів (США). Це означало, що медіа опанували нові канали та інструменти передачі інформації, а саме цифровий формат. Електронні публікації стали в подальшому точкою концентрації уваги для тих, хто пропагував ідею відкритого доступу. Науковці та освітяни звернули увагу на особливості та переваги електронних документів перед традиційними. В 2002 році рух набув чітких контурів з оприлюдненням Будапештської ініціативи відкритого доступу (ВОАІ) [1]. В документі розкрито нові можливості електронних публікацій та способи ефективного їх використання паралельно із збереженням авторського права та рецензування. ВОАІ звернула увагу світової освітньої та наукової спільноти на електронні публікації, які по своїй природі не можуть залишатися закритими від суспільства. Кожен користувач сучасної університетської бібліотеки має забути слово «Ні», приходячи до закладу. Це завдання № 1 для бібліотекарів галузі вищої освіти і не тільки. Інституційні репозиторії, які з початком ХХІ століття розглядаються саме через призму положень Ініціативи є найкращими для цього інструментами [11; 4; 12].

Звісно, сьогодні існують проблеми, що блокують масштабний розвиток вітчизняного Open Access. Консерватизм та недолугість, на наш погляд, є тому причинами. Наразі, персонал університетських бібліотек реально зустрічається з опором зі сторони окремих радикально налаштованих кіл викладацького складу та наукових спільнот університетів. Багато хто просто принципово оминає вітчизняний ресурс, посилаючись на його недосконалість. В роботі електронних архівів вищих навчальних закладів дійсно існують проблеми, але тільки спільними зусиллями можливо їх вирішити.

Створення університетськими бібліотеками умов для відкритого доступу до наукової та навчальної літератури передбачає ряд позитивних моментів для користувачів. Адже, коли ми чуємо термін «відкритий доступ», то повинні розуміти під ним безкоштовний, швидкий, постійний (через реалізацію у глобальній

інформаційній мережі) доступ до повнотекстових наукових та навчальних матеріалів.

Інституційний репозиторій це сучасне, цінне для користувача, вигідне для вишу інформаційне рішення, ресурс та сервіс університетської бібліотеки. Цифрове сховище представляє собою симбіоз електронних документів, можливості доступу до Інтернет, відповідного програмного забезпечення, навченого персоналу, належної матеріально-технічної та нормативно-правової бази. Як бачимо, репозиторій – це нове інформаційне середовище бібліотеки.

Таке середовище більш комфортне сьогодні для клієнтів бібліотек вищих навчальних закладів в умовах реформи вищої освіти. Адже перед очима користувача в режимі 24/7 постійно оновлюваний, сучасний інформаційний ресурс, користування яким вимагає лише доступу до Інтернет та певної інформаційної грамотності.

Слід зауважити, що основа інституційних репозиторіїв – відкрите, динамічне програмне забезпечення DSpace, постійно оновлюється, трансформуючись під потреби користувачів. Завдяки відкритій ліцензії, кросплатформності та повнотекстовому пошуку воно допомагає управляти, надавати доступ, зберігати та поширювати цифровий контент інституції [13; 14; 15].

Зазвичай шлях до репозиторію пролягає через університетську бібліотеку, на сайті якої знаходиться посилання на головну сторінку електронного архіву (розділ може називатися «Відкриті ресурс», «Електронні ресурси», «Сервіси» тощо). Тут клієнти можуть ознайомитися із повною назвою цифрового сховища, його визначенням, нормативно-правовими актами, що стосуються діяльності по створенню таких ресурсів, положеннями про репозиторій, авторським договором, інструкціями щодо реєстрації чи самоархівування тощо. Головна сторінка часто може відображатись різними мовами, за бажанням користувача. Як правило, на цій сторінці розміщено пошукове вікно та відображена структура архіву (фонди з колекціями, спільноти із зібраннями тощо). Користувач обирає для себе критерії пошуку (перегляд фондів та колекцій, авторів, назв, за датою публікації, за ключовими словами тощо). Відфільтровуючи таким чином публікації, знаходить потрібний матеріал. Матеріал можливо переглядати, завантажувати, ознайомитися із рівнем його

впливовості тощо. Існує ряд додаткових можливостей та інструментів для роботи з електронними документами, які надає програмне забезпечення: можливість створити власний профіль та ін.

Інституційний репозиторій перетворює інформаційне середовище університетської бібліотеки на простір, де комфортно, легко і надійно розміщувати власні публікації, підтримуючи відкритий доступ до них та користуватися результатами наукової і навчальної роботи не тільки авторів власного вишу, а й інших вітчизняних та світових.

Таким чином, трансформоване інформаційне середовище університетської бібліотеки дозволить відчутно вплинути на стан науки та освіти України. Адже можливість опрацьовувати актуальну наукову та навчальну літературу будь-якого закладу вищої освіти без часових та просторових обмежень – впевнений крок до інформаційного суспільства.

Звичайно, наразі існує цілий ряд проблем, пов'язаних із роботою інституційних репозиторіїв. Проте, можливості, які отримує університет від роботи електронного архіву, на нашу думку, мають слугувати хорошим стимулом до їх вирішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будапештська ініціатива відкритого доступу [Електронний ресурс] : матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Будапештська_ініціатива_відкритого_доступу.
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 1556-VII. – Режим доступу до закону : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
3. Інформаційне середовище [Електронний ресурс] : матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5.
4. Історія електронних видань [Електронний ресурс] : матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Історія_електронних_видань.
5. Положення про інституційний репозитарій СумДУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/position.jsp>.
6. Про eSSUIR [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/about.jsp>.

7. Про схвалення стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 219-р // Урядовий портал. – 2016. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248924865>.
8. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (проект) [Електронний ресурс] / проект розроблено Робочою групою під керівництвом Міністерства освіти і науки України. – К. : [Б. в.], 2014. – 75 с. – Режим доступу : http://osvita.ua/doc/files/news/438/43883/HE_Reforms_Strategy_11_11_2014.pdf.
9. Стратегія розвитку Науково-технічної бібліотеки КПІ ім. Ігоря Сікорського: 2017-2020 рр. [Електронний ресурс] / уклад.: О. Бруй ; Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». – Київ : Ліра-К, 2017. – 38 с. – Режим доступу : http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/19291/1/Strategy_2017-2020.pdf.
10. Структура eSSUIR [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/struct.jsp>.
11. Ярошенко Т. О. Бібліотеки України за відкритий доступ до знань / Тетяна Ярошенко // Бібліотечний форум України. – 2009. – № 3 (25). – С. 44–47.
12. Ярошенко Т. О. eKMAIR: новий електронний архів НаУКМА [Електронний ресурс] / Т. О. Ярошенко. – Режим доступу : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1789/Yaroshenko_eKMAIR%20novyi%20e-arkhiv.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
13. About DSpace [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dspace.org/introducing>.
14. DSpace [Електронний ресурс] : матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/DSpace>.
15. OpenAccess: DSpace по-руски [Електронний ресурс] : блог. – Спосіб доступа : <http://rudspace.blogspot.com>.

УДК 06.55.2(091)ПолтНТУ

Бригида О. П.

Науково-технічна бібліотека

*Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка*

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА: НАУКОВІ ВИДАННЯ ПОЛТАВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА

***Анотація.** Висвітлена роль науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка у створенні, зберіганні і пропаганді якісного наукового продукту щодо внеску наукових праць науково-педагогічних працівників ВНЗ у розбудову галузевої науки й освіти України.*

Розкривається історія, структура та зміст наукових видань ПолтНТУ як засобу формування позитивного іміджу освітнього закладу.

***Ключові слова:** наукова діяльність ВНЗ, наукові збірники ПолтНТУ, бібліотека ВНЗ, інтелектуальна власність.*

The role of scientific technical libraries in high-quality scientific product creation, storage and promotion concerning contribution to scientific publications by scientific-pedagogical staff at higher educational establishments in the development of sectoral science and education in Ukraine is described.

History, structure and content of PoltNTU scientific publications as means of educational establishment positive image formation is disclosed.

Key words: higher educational establishment scientific activity, PoltNTU scientific journals, higher education establishment library, intellectual property.

Викладання основного матеріалу. За сучасних умов посилюється значення науки майже в усіх сферах діяльності і бібліотечна галузь – не виняток. Сучасний соціум визнає бібліотеку як базовий соціальний інститут, котрий відіграє важливу роль у розвитку науки, освіти і культури:

- відстежуючи, відбираючи, аналізуючи професійно значущі джерела інформації;

- доводячи право інтелектуальної власності кожного автора публікації, науковий доробок котрого став широкодоступним у друкованих чи електронних версіях;

- продукуючи власні оригінальні ідеї, оскільки бібліотечні фахівці – це аналітики, здатні надавати суспільству кращі зразки інтелектуальної власності. Ці основні характеристики властиві

професійній діяльності НТБ ПолтНТУ, співробітники якої особливе значення надають репрезентації значного науково-освітнього доробку представників ПолтНТУ – науково-педагогічних працівників, студентів, аспірантів, докторантів, інших молодих науковців, що додають до вітчизняних здобутків галузевого освітнього простору інноваційні наукові ідеї та навчально-методичні розробки.

Бібліотеки мають долучити до глобальних інформаційних ресурсів найцінніші наукові ідеї, пов'язані з локальною, регіональною та краєзнавчою специфікою. Особливе завдання у створенні цих ресурсів покладено на бібліотеки ВНЗ, які мають унікальну фондову базу публікацій науково-педагогічного складу університету – освітньо-науковий доробок як свідчення внеску науково-педагогічних працівників в академічну скарбницю України.

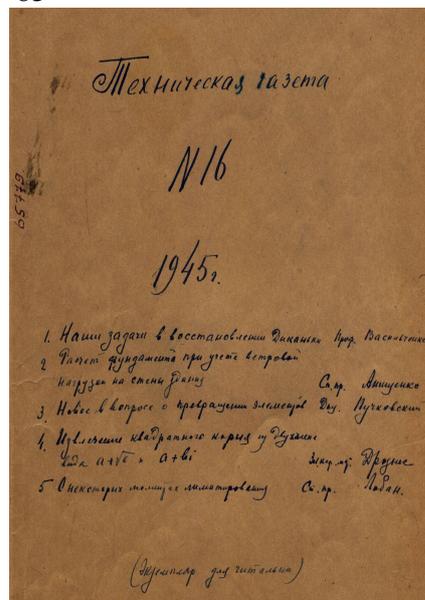
Наукові збірники, їх історія і сучасний стан – це засіб популяризації досягнень фахівців в науковій сфері, просування результатів їх діяльності, а для ВНЗ - ще й можливість створення інформаційної бази для вивчення окремих наукових і навчальних дисциплін.

Проходять роки. Деякі видання збереглися тільки в одному примірникові. Деякі до сих пір невідомі широкому колу читачів. Але кожне є крупинкою нашої культури, живим словом історії.

Ця стаття – своєрідний екскурс до ретроспективної бібліографії наукових видань нашого навчального закладу. Перелік друкованої наукової продукції презентує розвиток науки, процес книговидавничої справи і є засобом вивчення культурної спадщини та сьогодення ПолтНТУ.

Одне з основних завдань науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка (ПолтНТУ) – якнайповніше представлення власного фонду і відображення обсягу книговидання університету.

Перед нами науковий збірник «Галузеве машинобудування, будівництво». І хто б міг подумати, що започаткує його кустарне непрезентабельне видання – «Технічна газета».

У фонді науково-технічної бібліотеки зберігся лише єдиний примірник газети (№16 за 1945 рік). Він був саморобним. На титульному листі світло-коричневого кольору з тонкого паперу від руки чорнилом написано заголовок газети. Нижче дрібними літерами – зміст. Унизу, в дужках, зроблено помітку «для читальні». На сімох аркушах на друкарській машинці надруковано текст статті за профілем роботи кафедр.

Мою увагу привернула перша стаття професора В. І. Васильченка. Час був важким, післявоєнним, і не дивно, що стаття була присвячена відновленню зруйнованого господарства країни, а саме Диканьці, де німці спалили 760 обійсть колгоспників і всі культурно-побутові будівлі трьох колгоспів. Усе було зруйновано. Облвиконком ухвалив рішення відновити Диканьку у найкоротший термін.

Для розроблення проектів планування Диканьки і проектів будівництва окремих будівель було залучено групу наукових співробітників Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва.

Автор статті «Наші завдання щодо відновлення Диканьки» описує зміст робіт, що необхідно було виконати, зберігши історичний вигляд Диканьки, разом із тим віднайти нові архітектурні рішення.

Усі попередні проекти стосовно Диканьки і низка інших були представлені особисто М. С. Хрущову і розглянуті в Державній архітектурній раді, котра прийняла спеціальну постанову,

відповідно до якої група вчених інституту завершувала роботу над проектом.

У «Технічній газеті» можна ознайомитися зі змістом чотирьох наукових статей, що стосуються будівництва, математики, фізики, обсяг кожної з них становить півтори – дві сторінки.

Є згадки про те, що в 1943 році інститутом видавалася ще й «Інженерна газета», але докладних відомостей про неї не збереглося.

Із рукопису Н. В. Лятошинського «Матеріали до історії інституту (1930–1947 рр.) стало відомо, що у 1940 році проводилось видання «Наукових записок Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва».

Зберігся тільки перший випуск «Записок», який містить сім наукових статей. Відкриває видання наукова стаття к.т.н. М. С. Торяника «Експериментальне дослідження і розрахунок за стадією руйнування залізобетонних опор, що працюють на центральне стискання і косий вигин».

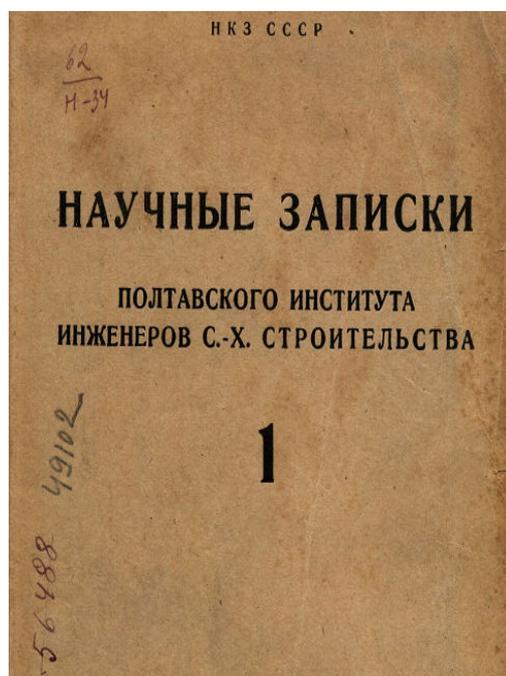
Інші автори «Записок» у той час були інженерами, з-поміж яких лише один (І. І. Котков) – архітектор. У статтях науковців представлена велика кількість таблиць, діаграм, графіків, є креслення та схематична мапа.

Обов'язки відповідального редактора виконував ректор інституту Л. М. Даманський (1933–1953 рр.).

Авторами наукових розвідок збірника були: Г. К. Хілобок, К. М. Купінський, Д. П. Філіпов, С. Г. Кукушкін, Є. Я. Супрун.

«Записки» надрукувала третя поліграфічна фабрика Полтави тиражем 500 примірників, решту було надруковано у Харкові.

На заводі виходу другого випуску «Записок» стала війна.

З часом «Технічна газета» була перейменована на «Технічний бюлетень».

Під такою назвою бюлетень виходив протягом восьми років (1953–1960 рр.) і за цей час став Органом Ради Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва і студентського науково-технічного товариства.

Зазнала змін структура видання:

- зміст бюлетеня розміщували на початку;
- кількість статей залишалася попередньою, лише в кількох випусках їх кількість дорівнювала семи;
- почали публікувати студентські наукові роботи;
- до збірника увели прикінцеві рубрики такі, як: «Новини техніки», «Нові книги», «Читайте нові книги»;
- остання сторінка знайомила зі складом редколегії.

«Технічний бюлетень» виходив щомісяця. Починаючи з 1960 р. один збірник міг містити кілька номерів. Тексти статей доповнюються світлинами.

Гортаючи сторінки «Технічного бюлетеня» я знайшла статті метрів науки, яких знала і знаю особисто, зокрема І. С. Доценка, М. Берліна, Г. Г. Єрисової, М. Т. Андрійко, О. Н. Могилата, І. І. Улицького, А. І. Чернявського, Б. К. Конопкіна, Є. В. Платонова, Д. П. Каплатого, Б. Ф. Драченка та інших.

Випуск «Технічного бюлетеня» у типографії не видавався.

Протягом майже двох десятиліть триває видання «Галузеве машинобудування, будівництво».

Перший випуск побачив світ у 1989 році.

Його засновником став О. Г. Онищенко, який на той час був ректором інституту (1982–2003 рр.).

Сьогодні видання вважається ретроспективним. Редакційна колегія складалася з дванадцяти фахівців-науковців.

Формат збірника був невеликим (розмір А5), обкладинка світло-бузкового кольору. Збірник містив 29 наукових статей – результати досліджень і конструктивних рішень щодо енергозберігаючих систем формування мікроклімату будівель і споруд. Також розглядалися питання зниження енергоємності деяких технологічних процесів у будівництві і промисловості.

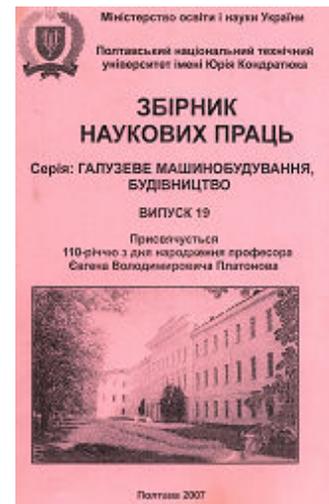

Періодичність виходу номерів була різною. Перші одинадцять років (1998–2008 рр.) друкували по два номери на рік, потім – по три, згодом ще більше. Деякі номери присвячені пам'яті видатних вчених-професорів, засновників наукових шкіл університету:

О. Г. Онищенко – 2010. – № 3 (28);

Л. І. Сердюку – 2009. – Т. 3. – Вип. 3 (25);

Є. В. Платонову – 2007. – № 19.

За дев'ятнадцять років (1998–2017 рр.) вийшло 48 випусків.

Сучасний збірник наукових праць включено до переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт (Наказ МОН України №1279 від 06.11.2014 р.). Періодичність його видання – двічі на рік.

Із 2014 року збірник індексується в міжнародній наукометричній базі Index Copernicus.

Редакційна колегія об'єднує 21 науковця з двох напрямів – «Галузеве машинобудування» і «Будівництво».

Головний редактор випуску – д.т.н., професор, завідувач кафедри конструкцій з металу, дерева та пластмас ПолтНТУ С. Ф. Пічугін.

Сучасний розвиток економіки відображено на сторінках наукового видання університету «Економіка і регіон», заснованого в 2003 році.

Концепція видання базується на багаторічному професійному науковому висвітленні актуальних проблем економіки України та світу.

Науковий вісник «Економіка і регіон» також внесено до переліку наукових фахових видань України (Наказ МОН України № 1279 від 16.11.2014 р.).

Протягом 14 років вийшли 60 випусків вісника, серед яких є спецвипуски (2010 та 2011 рр.).

Головний редактор видання – д.е.н., професор, ректор Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка В. О. Онищенко.

Університет небезпідставно може пишатися як досягненнями науковців старшого покоління, так і неоціненним вкладом у розвиток науки молодого покоління, що ефективно працює на благо розвитку нашого університету і держави в цілому.

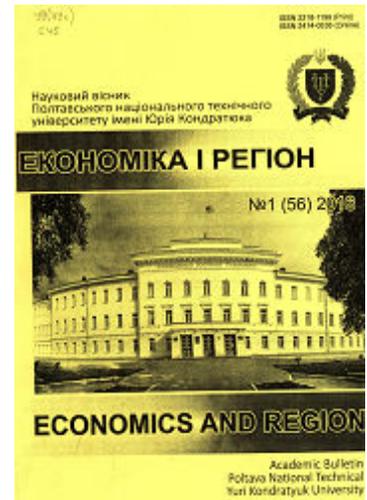
У науковому журналі «Геологія. Гірництво. Нафтогазова справа» представлені результати наукових досліджень нафтогазової галузі (інтенсифікації видобутку нафти та газу, підвищення надійності транспортування нафти та газу, проектування і будівництва об'єктів нафтогазового комплексу), геології, гірництва, а також економічні, екологічні, інформаційні та організаційні аспекти науки й техніки, представлені фахівцями Азербайджану, Білорусі, Казахстану, КНР, Німеччини, Польщі, Росії, США і, звичайно, України.

Журнал видається з 2012 року.

Засноване у 2007 році науково-періодичне видання «Системи управління, навігації та зв'язку» відображає результати наукових досліджень із розробки та удосконалення системи управління, навігації та зв'язку в різних галузях.

На сьогодні світ побачив вісім випусків видання.

Кожного року, в грудні, в університеті у рамках договору про співробітництво між Національною академією наук України та Полтавським національним технічним університетом імені Юрія Кондратюка проходить науково-практична конференція «Проблеми й перспективи розвитку академічної та університетської науки».

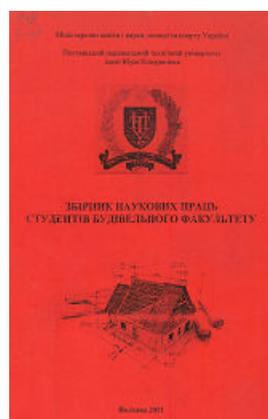
Матеріали конференції публікуються в однойменному збірнику наукових праць «Проблеми й перспективи розвитку академічної та університетської науки».

Збірник ознайомлює з матеріалами, представленими у вигляді доповідей на пленарних та секційних засіданнях конференції науковцями НАН України та науково-педагогічними працівниками ПолтНТУ.

Матеріали відображають результати спільних та скоординованих досліджень вчених НАН України та ПолтНТУ актуальних проблем фізики, хімії, екології, геотехніки, гідродинаміки, інформатики, економіки та менеджменту, а також організації наукових досліджень, навчального процесу та підготовки наукових кадрів.

До загальної кількості наукових збірників можемо віднести й ті, де опубліковані праці студентів та магістрів факультетів.

Усі наукові збірники видаються відповідно до рішення Вченої ради університету та за ініціативи ректора університету д.е.н., професора, заслуженого працівника освіти України В. О. Онищенко.

Відповідають за їх випуск декани факультетів.

Сучасні видання наукових збірників докорінно відрізняються від минулих:

- формат збільшений до розміру А4;
- деякі збірники мають допоміжно-довідковий апарат (алфавітний покажчик);
- у збірнику розміщують інформацію з вимогами до оформлення наукових статей;
- до друку приймають матеріали не тільки науково-педагогічних працівників університету, а й науковців усієї України та інших країн (СНД);
- із 2016 року до друку приймають статті англійською мовою.

Зі змістом наукових видань можна ознайомитися в електронному вигляді. Праці науковців унесено до Інституційного репозитарію університету, електронного каталогу, однойменних баз даних й бібліографічного покажчика «Наукові праці вчених ПолтНТУ», випуск якого проводиться щорічно.

Наукові доробки зберігаються в інформаційно-бібліографічному відділі науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

УДК 027.7:004

Куденко С. С.

*Науково-технічна бібліотека
Полтавського національного
технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

«ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК ВНЗ ТА ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ»

***Анотація.** У статті розглянуто зміст та складові електронної бібліотеки, інституційного репозитарію, необхідність наукометричних досліджень за допомогою міжнародних бібліометричних платформ *Web of Science, Scopus, Google Scholar*.*

***Ключові слова:** електронна бібліотека, інституційний репозитарій, бібліометричні показники, бібліометричні платформи.*

Початок 21 століття охарактеризувався переходом до цифрових технологій. Корінні зміни, пов'язані з широким розповсюдженням інформаційно-комунікаційних технологій, стали передумовами інформаційної революції. Широке поширення обчислювальної техніки, персональних комп'ютерів, всеосяжне проникнення системи Інтернет охопило усі сфери життя людства. Основною проблемою розвитку бібліотечної галузі є її адаптація до умов цифрової культури.

Бібліотека в освітянському просторі – це, насамперед, найсучасніший центр надання якісних послуг користувачам. Змінюються методи та форми обслуговування, доступ до ресурсів, форми надання інформації. Кожна бібліотека обирає для себе свою стратегію.

Сучасні бібліотеки представляють себе в медіа-просторі за допомогою веб-сайтів. Веб-сайт – візитна картка бібліотеки. Від зручності, та вдало обраної архітектури сайту залежить комфортність користувача бібліотекою. Актуальні напрямки діяльності бібліотек ВНЗ – підтримка і просування бібліотечних веб-сайтів, використання в навчальному та науково-дослідному процесах електронних ресурсів віддаленого доступу, розвиток он-лайн послуг.

Однією з сучасних послуг швидкого доступу до сайту бібліотеки є можливість здійснення зв'язку за допомогою мобільного пристрою (гаджету) та QR-коду. Для цього треба лише розмістити QR-код в приміщенні бібліотеки. Це дуже зручно для користувачів.

Завдяки появі принципово нових мережеских платформ: соціальних мереж (Facebook, Instagram, UkrOpen, Гуртом або Hurtom, UkrFace, Ц.укр), блогів, мікроблогів (Твіттер), освітянські бібліотеки представляють себе і навчальний заклад в цифровому інформаційному середовищі та мають зворотний зв'язок. Соціальні мережі допомагають доносити інформацію до користувачів у дуже зручний спосіб, а також рекламувати діяльність бібліотеки.

Більшість бібліотек розміщують позначки «Ми у Facebook» або «Читайте нас у Twitter» в приміщенні та на сайтах своїх бібліотек.

На сучасному етапі поширено термін «Електронна бібліотека». Електронна бібліотека (також доволі широко як синонім вживається термін «цифрова бібліотека») – сукупність матеріалів, що зберігаються в електронній (цифровій) формі, доступ до яких здійснюється за допомогою комп'ютерної техніки. Доступ до матеріалів електронної бібліотеки може здійснюватися як в окремому визначеному місці (наприклад, приміщенні бібліотеки чи спеціально обладнаному приміщенні навчального, культурного, іншого громадського закладу), так і через будь-яку точку доступу до всесвітньої мережі Інтернет. Провідна європейська асоціація електронних бібліотек DELOS (www.delos.info) визначає електронну (цифрову бібліотеку) так: «Організація, що збирає і зберігає матеріали у різноманітній електронній формі протягом тривалого часу та забезпечує користувачів спеціалізованими послугами, пов'язаними з цими матеріалами, що відзначаються певним рівнем якості і відповідають чітко визначеним вимогам» [1].

Електронна бібліотека ВНЗ містить:

- електронний каталог;
- базу даних повнотекстових електронних документів науково-педагогічних працівників;
- оцифровані фонди;
- надання он-лайн послуг з віртуальної бібліографічної довідки;

- надання доступу до корисних Інтернет ресурсів.

Бібліотеки ВНЗ переходять на нову форму надання послуг за допомогою інституційних репозитаріїв.

Інституційний репозитарій – електронний архів для тривалого зберігання, накопичення та забезпечення довготривалого та надійного відкритого доступу до результатів наукових досліджень, що проводяться в установі. В інституційному репозитарії розміщують наукові роботи: наукові статті, дисертації, навчальні матеріали, а також навчальні посібники або їхні частини, монографії, навчально-методичні матеріали, матеріали конференцій, патенти. За видами електронних ресурсів репозитарії не мають обмеження. Це можуть бути будь-які електронні текстові дані, електронні числові дані, електронні зображення, електронні відео та звукові дані, електронні мультимедійні ресурси та ін. Інституційні репозитарії набувають широкого значення у всьому світі.

Основні функції репозитарію:

- наукова, що спрямована на сприяння науково-дослідницькому процесу;
- освітня, що спрямована на сприяння навчальному процесу;
- довідково-інформаційна, що спрямована на задоволення інформаційних запитів;
- кумулятивна, що спрямована на поповнення бібліотечного фонду оригінальними електронними документами та електронними копіями друкованих видань, а також їх збереження [2].

Інституційний репозитарій дає змогу просування до міжнародної спільноти власних наукових та освітніх розробок, популяризації навчального закладу та бібліотеки, сприяє збільшенню наукометричних показників працівників університету.

До основних наукометричних показників відносять Імпакт-фактор, І-індекс, індекс Гірша, індекс цитувань, індекс цитування веб-сайтів.

- Імпакт-фактор Коефіцієнт впливовості – показник цитування наукових журналів, що визначає їхню інформаційну значимість.

- І-індекс – це індекс, що відображає публікаційну активність наукової організації, розраховується на основі бібліометричних показників.

- h-індекс, або Індекс Гірша – показник впливовості науковця, колективу науковців, наукового закладу або наукового журналу, заснований на кількості публікацій та їх цитуванні.

- Індекс цитувань – ключовий показник, що використовується для оцінки роботи дослідників та наукових колективів.

Міжнародна практика наукометричних досліджень сьогодні базується на використанні наукометричних баз даних.

Найбільш авторитетними і повними міжнародними базами даних, спрямованими на вивчення наукової активності країн (вчених, організацій) за бібліометричними показниками є:

Web of Science (WoS) Філадельфійського інституту наукової інформації корпорації Thomson Reuters та Scopus видавничої корпорації Elsevier. Їх данні враховуються в різних міжнародних і національних рейтингових системах. Також є й інші міжнародні бібліометричні платформи: Google Scholar (Google Академія), Index Copernicus, Російський індекс наукового цитування.

Найбільш загальнодоступною є платформа Google Scholar. Google Scholar збирає документи, що опубліковані в журналах, зберігаються в репозитаріях або розміщені на сайтах наукових колективів. Google Scholar, наприклад, класифікує статті так само, як і вчених, оцінюючи весь текст кожної статті, її автора, видання, в якому надрукована стаття та кількість цитувань даної роботи в науковій літературі. Найбільш релевантні результати завжди відображаються на першій сторінці.

Сервіс системи Google Scholar «Бібліографічні посилання» дає змогу вченим оприлюднювати результати своїх інтелектуальних напрацювань у вигляді так званих бібліометричних профілів, де представлена сфера їх наукової діяльності, впорядковані списки публікацій, індекси та діаграма цитувань, коло наукових інтересів тощо [3, с. 12].

Висновки. Використовуючи потенціал електронних бібліотек, за допомогою електронних інституційних репозитаріїв, вчені і науковці надають вільний безкоштовний доступ до власного інтелектуального продукту, праць, розробок, патентів, відкриттів до міжнародної наукової спільноти. Можуть швидко обмінюватись

інформацією, що, в свою чергу, підвищує індекс цитувань та популяризації навчального закладу. Таким чином, електронні бібліотеки є важливим компонентом в сучасній освіті та науці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іщенко А. Використання потенціалу електронних бібліотек та відкритого доступу для українських освіти і науки / А. Іщенко // Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/877/#_ftnref2. – Назва з екрана.
2. Методичні рекомендації щодо організації роботи інституційних репозитаріїв (відкритих електронних архівів) у бібліотеках вищих навчальних закладів МОЗ України / уклад. О. М. Бруй, Т. Б. Павленко. – К., 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/126.8>. – Назва з екрана.
3. Симоненко Т. Бібліометричні системи Scopus і Google Scholar : сфери використання / Т. Симоненко // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 2 (226). – С. 10–13.

УДК 021.1:004

Хіміч Л. П.

*Науково-технічна бібліотека
Полтавського національного
технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

БІБЛІОТЕКИ – ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті викладено основні напрями розвитку бібліотек ВНЗ в освітньому інформаційному просторі. Розглядається поняття і сутність інформаційних ресурсів в умовах розвитку інформатизації українського суспільства.

Ключові слова: бібліотеки ВНЗ, електронні ресурси, інформаційні ресурси, інформатизація, інформаційні технології.

Одне з визначень суспільства, яке йде на зміну існуючому (поряд з такими, як постіндустріальне, інфраструктурне, глобальне) – інформаційне суспільство.

Зміна людиною навколишнього світу спричиняє розвиток інформаційного простору. На кожному етапі цього розвитку неминуче накопичується інформація першого порядку – досвід діяльності людини та інформація другого порядку – відомості про досвід обробки та переробки інформації. Накопичений досвід діяльності людини, фіксується у вигляді інформації – це спочатку служить основною передумовою виникнення інформаційної діяльності та інформаційних технологій. Розвиток сучасної цивілізації напряду залежить від глобальних перетворень інформаційних ресурсів і засобів їх використання в усіх регіонах світу.

Бібліотеки є найціннішим інформаційним ресурсом сучасного суспільства. Вони зберігають знання, яке людство накопичувало тисячоліттями, й водночас надають людині найсучаснішу інформацію з усіх галузей практичної діяльності. Виникнення нових мультимедійних форм зберігання та презентації інформації не зменшило значення бібліотек як скарбниці знань. Сьогодні наука й освіта як і раніше базуються на фундаменті, створеному бібліотеками, й продовжують користуватися їх фондами для майже всіх своїх інформаційних потреб.

Зараз неможливо уявити собі сферу людської діяльності, в якій не відбувалось би впровадження сучасних інформаційних технологій

У системі вищої освіти вплив інформаційних технологій є найбільш істотним і принциповим. Усе більше зростає значення самостійної роботи студента та її складових, розширюється застосування комп'ютеризованих освітніх технологій, формується так званий віртуальний освітній простір. Впровадження інформаційних ресурсів в практичну діяльність роботи бібліотек дають позитивні результати з поліпшення якості наданих послуг користувачам, дозволяють модернізувати процеси формування бібліотечного фонду та обслуговування, сприяють першочерговому завданню бібліотеки – максимальному задоволенню потреб читачів в форматі якісно нових інформаційно-освітніх послуг.

Інформаційна мережа Інтернет нині охопила весь світ і зв'язує десятки мільйонів абонентів у більш як 150 країнах світу. Щомісяця її поширеність зростає на 7–10 %. Це пов'язане з переведенням усіх соціально-значущих інформаційних ресурсів на електронні носії, зокрема, розміщенням їх у всесвітній мережі Інтернет.

Сучасна вузівська бібліотека – це комплексний медіацентр, у якому можна задовольнити будь-яку інформаційну потребу і навчального, і просвітницького, і науково-дослідницького плану. На нинішньому етапі розвитку освіти значення вузівської бібліотеки як «воріт» доступу до різноманітних інформаційних ресурсів зростає і визначається вже не тільки традиційними показниками величини бібліотечного фонду та кількістю підписаних періодичних видань, а й рівнем комфортності доступу до інформації незалежно від її формату. Наскільки високий цей рівень – це одночасно і показник ступеня інформатизації бібліотеки, і умова успіху впровадження сучасних освітніх технологій

Найбільш прийнятним варіантом термінологічного визначення інформаційних ресурсів (ІР) є такий: «Це окремі документи і масиви документів, результати інтелектуальної, творчої та інформаційної діяльності, бази та банки даних, всі види архівів, бібліотеки, музейні фонди та інші, що містять відомості і знання, зафіксовані на відповідних носіях інформації, є об'єктами права власності всіх суб'єктів України і мають споживчу вартість

(політичну, економічну, соціокультурну, оборонну, історичну, ринкову, інформаційну тощо)».

ІР - це інтелектуальний ресурс, фактор колективної творчості і головні труднощі в розумінні його природи і функцій полягають у розкритті механізму перетворення знань на силу, способів його впливу на матеріальні фактори прогресу. Але сам по собі ІР не рухає системи. Її рушіями виступають матеріальні сили, енергетичні і трудові фактори. ІР перетворює ці матеріальні фактори з латентного в активний стан і спрямовує їх у задане русло.

Впровадження мережевих інформаційних технологій в даний час кардинально змінюють роботу інформаційних органів і бібліотек. Виникнення можливості віддаленого доступу до інформаційних ресурсів і використання локальних мереж при роботі з базами даних і іншими інформаційними ресурсами (електронними виданнями, електронними каталогами та інше), з одного боку, створюють користувачам умови самостійного пошуку інформації зі своїх робочих місць і, з іншого боку, виводять інформаційне обслуговування на інший, більш високий рівень. Підвищується роль бібліотек та інформаційних органів як довідкових і навчальних інформаційних центрів, які можуть дати консультацію користувачам не тільки про наявність першоджерел у фондах і базах даних, але і про можливості самостійного пошуку інформації із застосуванням нових інформаційних технологій, систем і мереж.

Глобалізація та інформатизація суспільства вимагають від бібліотеки як важливого інструменту навчальної, наукової та пізнавальної діяльності реорганізації діяльності шляхом нарощування інформаційного потенціалу, інтеграції бібліотечних ресурсів, забезпечення навчально-виховного та наукового процесів повною, оперативною та якісною інформацією, формування інформаційного поля та швидкого доступу до інформації користувачів.

Саме бібліотекам належить значна роль у формуванні електронних масивів наукових знань та організації доступу до них. Вони переробляють, вилучають та надають доступ до цілком реального об'єкта – знань у вигляді інформаційного ресурсу.

За умов активного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в електронному середовищі вагомою складовою

документно-інформаційного ресурсу сучасної бібліотеки є електронні ресурси. Це інформаційні ресурси, що створюються, керуються та використовуються за допомогою комп'ютера і містять дані та програми, зафіксовані в електронній (цифровій) формі на певних носіях.

В сучасних умовах, коли інформація відіграє чималу роль, помітний стрімкий розвиток сфери інформаційних технологій та постійне збільшення потоків інформаційних ресурсів, це створює необхідність постійного вдосконалення всіх видів суспільної діяльності. Безумовно це стосується і бібліотек, які вважаються головними центрами культури та освіти. Сьогодні послуги, що базуються на комп'ютерних технологіях, стали невід'ємною частиною їх діяльності.

Головним наслідком поширення глобальної інформаційної цивілізації є розвиток електронної культури, до якої входять електронні інформаційні ресурси.

Електронні ресурси являють собою електронні дані, електронні програми або поєднання цих видів в одному ресурсі. Електронні ресурси задовольняють інформаційні потреби студентам, фахівцям, науковцям тощо. Ґрунтуючись на все це, для повного розуміння сучасних бібліотек необхідно проаналізувати світовий досвід.

Інтернет на сучасному етапі, перепрограмував ставлення людей до інформації. Він є головним помічником кожної сфери діяльності, це стосується і бібліотек, бо завдяки ньому можна швидко отримати більш змістовнішу інформацію. Функціонування сучасної бібліотеки вже неможливо без існування її веб-сайту. Він може бути як простим онлайн-довідником, так і ефективним інтерактивним інструментом із надання інформаційних послуг користувачам з різних міст та країн.

На сьогоднішній день у всьому світі відбувається створення електронних бібліотек. Під цим розуміється розподілена інформаційна система, що дозволяє надійно накопичувати, зберігати, ефективно застосовувати електронні документи, доступні через глобальні мережі передачі даних. В електронну форму можуть бути переведені й скульптури, картини та будь-які інші експонати, це робиться завдяки технології імітаційного та 3D-моделювання.

Прикладом наслідування є досвід університетських бібліотек США, які є визнаними лідерами в галузі впровадження інформаційних технологій. Значну увагу вони приділяють розвитку інформаційного потенціалу та забезпеченню інформаційних потреб користувача. Наприклад, у бібліотеці Каліфорнійського університету створено віртуальну наукову бібліотеку, яка містить систематизовані анотовані посилання на 14 тис. ресурсів. Із 22 млн. примірників фонду бібліотеки Іллінойського університету Урбана-Шампайн – 10 млн. друківані, інші – електронні. Стандарт навчання в університетах штату Північної Кароліни передбачає наявність у кожного студента ноутбука й можливість доступу в Інтернет з будь-якого приміщення на території університету. Комп'ютерна техніка підлягає оновленню раз на два роки.

У бібліотеках США використовується так зване мобільне довідково-інформаційне обслуговування (*roving reference*) читачів під час користування електронними каталогами та ресурсами. Оскільки в постійно збільшується, зростає й потреба в наданні допомоги безпосередньо біля автоматизованих місць. Відвідувачі бібліотеки постійно потребують порад і допомоги з боку бібліотекарів в умовах електронного середовища. Співробітники не тільки надають консультації біля комп'ютерів, а й організують довідково-інформаційне обслуговування електронною поштою, а в деяких випадках надають довідки в режимі реального часу в Інтернеті.

Користувачів бібліотек США вже не цікавить, чи є у фондах бібліотек той чи інший документ, для них важливо, чи відкриють для них бібліотеки доступ до потрібної інформації. У який спосіб це буде зроблено (через традиційну книгу у фонді, з онлайнової повнотекстової бази даних, через оперативну електронну доставку документа, доступ до «вільного» Інтернету), стає для користувачів питанням не істотним. Набагато важливіше для них швидкість і зручність в отриманні інформації.

Орієнтація на оперативне отримання інформації реалізується в концепції бібліотек як «інформаційних воріт» (*information gateway*) і веб-сайтів бібліотек як «інформаційних порталів»

У 1990 році бібліотекою Конгресу було розпочато проект «Пам'ять Америки» (*The Library of Congress. American Memory*). Він надає вільний доступ до письмових і усних творів, звукозапису, гравюр, картин. Веб-сайт часто оновлює інформацію, доступ до

нього можна здійснити через дане посилання: `#"justify">`. Практично всі університетські бібліотеки США мають добре розроблені сайти. Завдяки багатому змісту, зручній навігації, постійному оновленню, вони вважаються авторитетними і надійними джерелами інформації. Наприклад, Online Public Access Catalog (OPAC) – є невід’ємною частиною інформаційного сервісу, що надається університетськими бібліотеками США.

Становлення інформаційного суспільства створило умови для трансформації бібліотечних установ в системоутворюючу ланку інформаційної сфери. Засвоєння бібліотеками інтернет-технологій, вивчення інформаційних потреб користувачів у мережі Інтернет дозволило бібліотекам запровадити нову форму інформаційної діяльності – обслуговування віддалених користувачів. Зараз переважна більшість вітчизняних бібліотек вже не є пасивними користувачами інформації Інтернету, а займається створенням власних інформаційних ресурсів і наданням їх широкому колу користувачів всесвітньої глобальної мережі. Значною мірою це реалізується через створення веб-сайтів, покликаних всебічно представляти бібліотеку в світовому інформаційному просторі. Їх використання дозволяє зробити бібліотеку відкритою для кожного потенційного користувача, значно розширити коло споживачів послуг і таким чином зайняти визначальне місце в світовій інформаційній інфраструктурі.

Без інформаційних ресурсів неможливе існування не тільки науки але й функціонування системи освіти, котра повертає суттєві елементи наукового знання, визнані науковим співтовариством достовірним, окремим індивідуумам.

Бібліотека, під впливом інформатизації, кардинально змінюється, її метою вже є не тільки збирання і зберігання інформації, а і надання до неї доступу незалежно від місцезнаходження користувача. Такий процес продукування інформації допомагає ефективно підвищувати якість освіти, надавати нові можливості для будь-яких типів робіт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А. А. Информационная инфраструктура: проблемы регулирования деятельности : монография / А. А. Баранов. – К. : Видав. дім Дмитра Бураго, 2012. – 352 с.

2. Даніл'ян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) / В. О. Даніл'ян. – Харків : Право, 2008. – 184 с.
3. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості : аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД, 2010. – 64 с.
4. Зацеркляний, М. М. Інформаційні технології у правозастосовній діяльності / М. М. Зацеркляний. – Х. : Східно-регіон. центр гуманіт.-освіт. ініціатив, 2010. – 332 с.
5. Інформаційний простір України : слов.-довід. законод. термінів / авт.-уклад. Я. О. Чепуренко. – К. : Освіта України, 2008. – 544 с.
6. Інформаційні технології як фактор суспільних перетворень в Україні : зб. аналіт. доп. / за ред. Д. В. Дубова. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.
7. Основи Інтернет-технологій : навч. посіб. / під ред. О. В. Карпукхіна. – Х. : Компанія СМІТ, 2010. – 394 с.

**Бібліотечні цінності та інтеграція ресурсів у цифровому просторі :
матеріали наук.-практ. інтернет-конф., м. Полтава, 10 жовтня 2017 р. /
Полтав. нац. техн. ун-т ім. Юрія Кондратюка; науково-технічна
бібліотека ПолтНТУ. – Полтава : ПолтНТУ, 2017. – 102 с.**

**Відповідальність за зміст і орфографію матеріалів конференції несуть
автори.**

**© Полтавський національний
технічний університет
імені Юрія Кондратюка**

**Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка
Науково-технічна бібліотека
Кафедра українознавства, культури та документознавства**

БІБЛІОТЕЧНІ ЦІННОСТІ ТА ІНТЕГРАЦІЯ РЕСУРСІВ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ

**Матеріали
науково-практичної інтернет-конференції,**

Полтава, 10 жовтня 2017 року

ЗМІСТ

Сидоренко В. О. Відкритий доступ до цифрових наукових і інформаційних ресурсів	4
Журавльова І. К., Бабічева О. Г. Збереження і забезпечення належного функціонування унікальних фондів: харківський досвід	12
Чередник Л. А. Книжкові раритети у фонді науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка	21
Власенко Л. М. Досвід по е-обслуговуванню користувачів Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. П. Котляревського	28
Комликова Г. І. Власні інформаційно-бібліографічні ресурси наукової бібліотеки Сумського НАУ як компонент освітнього процесу університету	34
Ландарєва Н. І. Науково-технічна бібліотека Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка: історія у дзеркалі особистостей	40
Подрезенко О. О. Сучасна бібліотека вишу – інтеграція у світовий інформаційний простір	50
Вініченко А. М. Трансформація бібліотеки та створення інформаційно-комунікативного бібліотечного простору	57
Захарова О. А. Інформаційні ресурси бібліотеки вишу у формуванні культури і духовності сучасного студента-медика	65
Шумський О. І. Використання Інституційного депозитарію як чинник розвитку інформаційного середовища університетської бібліотеки	72
Бригида О. П. Історична довідка: наукові видання ПолтНТУ	81
Куденко С. С. Використання потенціалу електронних бібліотек ВНЗ та відкритого доступу для української освіти та науки	90
Хіміч Л. П. Бібліотеки – інформаційний ресурс сучасного суспільства	95

УДК 027.7:004

Сидоренко В. О.

Науково-технічна бібліотека

*Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка*

ВІДКРИТИЙ ДОСТУП ДО ЦИФРОВИХ НАУКОВИХ І ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

***Анотація.** У статті розкриваються особливості діяльності бібліотек щодо створення, зберігання і розповсюдження інформації в електронній формі та надання доступу до неї у вільне користування.*

***Ключові слова:** відкритий доступ, інформаційний простір, Будапештська Ініціатива Відкритого доступу (ВОАІ), електронні публікації.*

Наукова комунікація – це складна система, головне призначення якої – підтримка і полегшення функціонування процесів створення, обміну та розповсюдження інформації за допомогою широкого спектру засобів. Під інформацією маються на увазі і теоретичні засади та концепції, і практичний досвід та результати досліджень, а також, власне, і саму соціальну комунікацію – тобто діалог, спрямований на розвиток певної галузі знань.

Комп'ютеризація, використання усесвітньої мережі Інтернет, збільшення електронних інформаційних ресурсів значно розширюють і полегшують можливості доступу до інформаційних ресурсів; відкриття інформаційного простору суттєво збільшує можливість поширення результатів наукових досліджень для наукової спільноти. Можна сказати, що розвиток інтернет-технологій змінив парадигму системи наукової комунікації. Разом з тим, із появою Інтернету та інших цифрових технологій стрімко зростає частка інформації, поданої в електронній формі. Окрім розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій, цей процес обумовлений і іншою низкою факторів – це і переваги електронних видань над друкованими, і фінансові проблеми, з якими стикається більшість бібліотек під час комплектуванні традиційних фондів тощо.

Особливо це стосується наукової інформації.

При цьому варто зазначити, що значна кількість документів уже сьогодні існує **лише** в електронному вигляді. Британські

фахівці стверджують, що до 2020 р. 90 % документів буде видаватися **тільки** у цифровій формі, а вже зараз загальнодоступний Інтернет охоплює 50% усіх інформаційних ресурсів. Нині діяльність будь-якої бібліотеки, незалежно від її підпорядкування, спрямована на включення електронних інформаційних ресурсів у систему обслуговування.

Те ж саме стосується і України. Уже зараз у багатьох провідних університетських бібліотеках ключову роль відіграють публікації, що отримали статус електронних і розповсюджуються через системи відкритого доступу безкоштовно та без встановлення обмежень на авторське право.

Тож можна без перебільшення сказати, що одним із найактуальніших питань, яке сьогодні активно обговорюється, розвивається і впроваджується українською бібліотечною спільнотою є організація відкритого доступу до масивів наукової інформації.

Першочерговим завданнями наукових бібліотек вищих навчальних закладів є саме формування та створення відповідних умов для зберігання і надання у користування електронних ресурсів, популяризація ідей відкритого доступу, що стає зараз досить не просто популярним, а й необхідним. Ця потреба породжує створення журналів відкритого доступу, інституційних репозитаріїв, тощо.

Інституційні репозитарії по своїй суті – це відкриті архіви наукових цифрових матеріалів вишів і на сьогоднішній день вони є реальними показниками якості університетів, їхнього суспільного значення і статусу. Існує два основних визначення інституційного репозитарію: перше, що було наведено 2002 року у меморандумі Коаліції Наукових Публікацій та Академічних Ресурсів (SPARC): «Інституційні репозитарії – це цифрові колекції, що містять та зберігають інтелектуальні здобутки одного науковця чи цілої спільноти» [6, с. 145]. І друге влучне визначення К. Лінча: «Університетський інституційний репозитарій – набір сервісів, які університет пропонує членам своєї громади для управління та розповсюдження цифрових матеріалів, створених в інституції та членами інституції» [5, с. 12]. Насправді, ІР є поєднанням цих двох частин.

Якщо говорити про журнали відкритого доступу, то найвідомішою ініціативою є Директорія журналів відкритого

доступу (DOAJ – <http://www.doaj.org/>), до якої щодня додаються нові журнали.

Практика свідчить про те, що всесвітня мережа може забезпечити динамічним джерелом інформації усі категорії своїх користувачів. Говорячи про роль і місце наукової бібліотеки у цьому процесі, варто зауважити, що вони будуть залежати, по-перше, від того, наскільки потрібно суспільству виконання бібліотекою іманентних функцій, і, по-друге, від того, наскільки бібліотека може виконувати ці функції в новому інформаційному середовищі.

Створення електронних ресурсів і формування повноцінних електронних архівів наукових бібліотек є одним з пріоритетних напрямів розвитку не лише бібліотечної справи, а й наукового світового співтовариства.

Управління колекцією електронних ресурсів у науковій бібліотеці – це складний процес, який потребує чіткої організації, вироблення стратегії, яка б містила і технологію відбору, каталогізацію, і аналіз використання масивів, і рекламну діяльність.

Відкритий доступ до інформації в науковій бібліотеці – це цілісне інформаційно-освітнє середовище, яке містить універсальний перелік послуг, систему доступу до електронних ресурсів, стандартизоване інформаційне обслуговування науково-педагогічних працівників, професорсько-академічну спільноту, молодих науковців і студентів з різних предметних галузей на основі сформованих колекцій затребуваних документів. Найважливішим елементом системи відкритого доступу виступає доступ усіх категорій користувачів до високоякісних локальних і глобальних інформаційних мереж, баз даних.

Нова модель наукової комунікації, так звана Будапештська Ініціатива Відкритого доступу (BOAI), була започаткована ще у 2001 році. Відкритий доступ до інформації – це специфічна форма надання користувачам можливості отримати інформацію про наукові дослідження. У прийнятому документі міститься визначення відкритого доступу, та зауваження щодо його використання: **«Під відкритим доступом ми розуміємо відкриття для всіх публікацій в Інтернеті, які можна читати, завантажувати, копіювати, поширювати, роздруковувати, знаходити чи приєднувати до повних текстів відповідних статей, використовувати для складання покажчиків, вводити їх**

як дані у програмне забезпечення або використовувати для інших законних цілей за відсутності фінансових, правових та технічних перешкод, за винятком тих, які регулюють доступ до власне Інтернету. Єдиним обмеженням на відтворення та поширення публікацій та єдиною умовою копірайту у цій сфері повинно бути право автора контролювати цілісність своєї роботи та обов'язкові посилання на його ім'я при використанні роботи та її цитуванні» (Будапештська Ініціатива Відкритого доступу: <http://www.soros.org/openaccess.>)

Також зібранням (або-громадською ініціативою) було розроблено програмно-технічне забезпечення архівів відкритого доступу:

- Dspace (розробка Масачусетського інституту технологій, за участі Компанії Hewlett-Packard (HP), США) (<http://www.dspace.org/>);

- Eprints – розробка університету Саутгемптона (Великобританія);

- CDSware – розробка Центру ядерних досліджень (Швейцарія).

Ідею відкритого доступу підтримали провідні науковці, видавці, міжнародні бібліотечні асоціації – SLA, IFLA, CHIP, SPARC, LIBER, eIFL та інші.

У сучасному інформаційному середовищі питання збереження, розвитку і функціонування мережевої інформації є проблемою загальнодержавного значення. Підходи і практика формування фондів мережевих ресурсів і їхнього архівування у кожній окремо взятій країні – різноманітні. Національні бібліотеки провідних зарубіжних країн ведуть активну роботу з формування фондів мережевих ресурсів, організації їхнього збереження і використання, виходячи з власного досвіду та власних умов діяльності. Бібліотеки Австралії та Канади, наприклад, здійснюють вибіркове збирання мережевої інформації; Швеції, Росії – архівують національні сегменти Інтернету; бібліотеки Норвегії та Франції формують фонди веб-ресурсів у межах обов'язкового примірника документів; а Бібліотека Конгресу США взяла на себе місію збереження ресурсів усієї світової «павутини» та створення міжнародних кооперативних інтернет-архівів. Директором Бібліотеки Конгресу США Дж. Біллінгтоном у червні 2005 р було висунуто пропозицію щодо організації Світової цифрової

бібліотеки (World Digital Library). Її прототип було представлено на Генеральній конференції ЮНЕСКО, яка проходила у Парижі 2007 року. Функціює вона на офіційних мовах ООН – арабській, китайській, англійській, французькій, португальській, російській, іспанській; користувачі бібліотеки можуть шукати, переглядати цифровані матеріали, вибираючи їх за такими критеріями, як місце, час, тема, установа тощо. Розділ «Пам'ять» присвячений поглибленому дослідженню культури й історії окремих країн тощо.

Головна мета World Digital Library – надання суспільству безкоштовного доступу до цінних і унікальних зібрань усього світу, які мають важливе культурне, історичне й освітнє значення. Завданням проекту є збір й обробка видань, пов'язаних з культурою різних народів та етнічних груп.

Стосовно ж моделі відкритого доступу на Україні, то не викликає сумнівів, що вона стане у реальній нагоді академічній спільноті країни.

Вітчизняні бібліотеки, як суспільні інститути, що упродовж тисячоліть акумулювали, обробляли, зберігали та розповсюджували документовані знання, за нових умов мають доповнити свої функції завданнями архівування та використання мережевих науково-інформаційних і суспільно значущих ресурсів.

Бібліотеки вищих навчальних закладів докладають значних зусиль у цьому напрямку своєї діяльності. Провідні бібліотеки України вже сьогодні активно використовують можливості мережевих технологій з метою удосконалення обслуговування користувачів.

Одним з таких проектів відкритого доступу є ресурс «Електронні наукові фахові видання» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ці видання є мережевими журналами, що включені до затверджених ВАК України переліків наукових фахових видань. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського і Національна парламентська бібліотека України забезпечують безкоштовний доступ до повних текстів статей на своїх сайтах.

У наданні інформаційно-бібліотечних послуг вітчизняні наукові бібліотеки спираються на принципи відкритості і доступності інформації, будуючи свою діяльність за наступними напрямками:

- організація сучасних електронних освітніх та інших інформаційних ресурсів, орієнтованих на задоволення потреб користувачів;

- забезпечення безпеки інформаційних ресурсів на основі програмних і телекомунікаційних технологій;

- створення комфортного інформаційно-освітнього середовища, яке б гармонійно поєднувало інформаційні можливості, фізичні умови і технічні засоби.

Варто зауважити, що модель відкритого доступу в організації вітчизняних наукових інформаційних ресурсів, зокрема публікацій вітчизняних університетських громад представлена наступними колекціями:

- Наукова періодика України (журнали відкритого доступу) <http://journals.uran.ua/>, це 54 журнали, що є рецензованими виданнями та підтримують політику відкритого доступу до наукових публікацій.

- Проект «Наука України в дзеркалі наукометричної бази даних SciVerse Scopus» – <http://www.jsi.net.ua/scopus/scopus.html> тощо.

Інформацію про відкритий доступ та ресурси можна отримати за такими посиланнями:

1. Будапештська ініціатива відкритого доступу BOAI: <http://www.soros.org/openaccess/ru/index.shtml>.
2. Система пошуку у відкритих архівах (Україна): <http://oai.org.ua>.
3. Директорія журналів відкритого доступу DOAJ: <http://www.doaj.org/>.
4. Довідник (каталог) репозитаріїв відкритого доступу ОрепDOAR (Університет Ноттінгем, Великобританія): <http://opendoap.org/>.
5. Реєстр репозитаріїв відкритого доступу Registry of Open Access Repositories, ROAR: <http://roar.eprints.org/>.
6. Економіка – RePEC: Research Papers in Economics: <http://repec.org>.
7. Науково-освітня соціальна мережа Соционет (Росія): <http://socsonet.ru/>.

Усесвітня мережа зростає з шаленою швидкістю, забезпечуючи користувачів колосальним джерелом інформації. Тому зберігання і забезпечення доступу до інформаційних ресурсів

– це на даний час чи не найголовніша функція кожної наукової бібліотеки. Вільний та безкоштовний публічний доступ до наукової інформації – запорука подальшого розвитку та інтеграції до світової академічної спільноти вітчизняної науки й освіти. За умови глобалізації та стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій система наукових комунікацій стає багатоваріантною та багатовимірною, а це, звичайно, потребує кардинальної активізації роботи бібліотеки з електронними документопотоками.

Науково-технічна бібліотека Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка теж активно використовує можливості мережевих технологій з метою удосконалення форм інформаційно-бібліотечного обслуговування своїх користувачів, надання доступу до фондів, до баз даних – власних і придбаних, до інтернет-ресурсів. НТБ; інтегруючись у мережеве середовище, використовує його для надання сучасних послуг науковцям і студентам університету.

На сучасному етапі в бібліотечні, освітні та наукові процеси впроваджується така галузь дослідження наукової інформації, як наукометрія. Тож наша науково-технічна бібліотека намагається бути активним і незамінним помічником для науковців університету на всіх етапах їхніх наукових досліджень.

У своєму сприянні інтеграції здобутків університетської науки у світовий інформаційний простір ми:

- забезпечуємо інформаційну підтримку науково-дослідницької діяльності;
- виконуємо бібліографування доробку науковців університету, складання бібліографічних покажчиків;
- спільно з науковцями університету створюємо і проводимо презентації, паради наукових розробок кафедр та інші заходи на підтримку наукових досліджень;
- сприяємо інтеграції результатів наукових досліджень до світового інформаційного середовища тощо.

На веб-сайті науково-технічної бібліотеки університету розміщені важливі інформаційно-бібліографічні сервіси та посилання: **Віртуальна бібліографічна довідка, Інституційний репозитарій**, який забезпечує вільний доступ до публікацій наукових працівників університету; окрім того надається доступ до таких корисних науковцям і студентам ресурсів Інтернету, як:

Фахові періодичні видання ВНЗ України, Інституційні репозитарії ВНЗ України, Безкоштовні пошукові системи патентної інформації, Електронні бібліотеки в Інтернет, Регіональні центри науково-технічної та економічної інформації, Електронні колекції наукової періодики вільного доступу та пошукові системи наукової інформації, Міжнародні наукометричні бази та пошукові системи тощо.

Час не стоїть на місці. Розвиток сучасних інтернет-технологій змінює звичні методи отримання інформації. У зовсім недалекому майбутньому інформаційні ресурси кожної бібліотеки можна буде розглядати як складові частини єдиної електронної бібліотеки. Будь-яка бібліотека світу зможе надавати свої ресурси у суспільне користування. Електронна форма робить більш зручним і зберігання інформації, і її оперативне та широке розповсюдження. Тож перед українськими бібліотеками зараз, в епоху електронних комунікацій, стоїть непросте завдання знайти свій власний підхід та створити власний досвід формування і збереження фонду мережевих джерел інформації. Цей досвід має враховувати як світові напрацювання у галузі збереження інформаційних ресурсів глобальних комп'ютерних мереж, так і особливості організації бібліотечної системи в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асеєв Г. Наукометрія, інформетрія, бібліометрія: визначення і розмежування / Г. Асеєв // Бібліотечний вісник. – 2016. – №2. – С. 3–10.
2. Білоус В. Інтеграція університетської науки у світовий інформаційний простір / В. Білоус, Н. Лазаренко, А. Коломієць // Вісник Книжкової палати. – 2017. – № 6. – С. 19–23.
3. Відкритий електронний архів громадянського суспільства [Електронний ресурс]. – К. : Міжнар. фонд «Відродження»: ІАЦ «Громадянський простір», 2006. – Режим доступу: <http://www.e-archive.org.ua/about.jsp.ь> – Назва з екрана.
4. Симоненко Т. Глобальна бібліометрика : концептуальна модель / Т. Симоненко // Вісник Книжкової палати. – 2016. – № 6. – С. 12–14.
5. Ярошенко Т. О. Електронні журнали в системі інформаційних ресурсів бібліотеки. – К. : Знання, 2010. – 215 с.

УДК 025.171:[027.7:378.4(477.54)]:004.65

Журавльова І. К., Бабічева О. Г.

Центральна наукова бібліотека

Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна

ЗБЕРЕЖЕННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ УНІКАЛЬНИХ ФОНДІВ: ХАРКІВСЬКИЙ ДОСВІД

Анотація. У статті розглянуто досвід роботи Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна щодо створення цифрової бібліотеки рідкісних видань, зокрема газети «Южный край», що виходила у Харкові з 1 грудня 1880 р. до 3 грудня 1919 р. Зазначено головні завдання, що стають перед бібліотекою, коли починається проект з оцифрування. Представлено електронні колекції «eScriptorium: електронний архів рідкісних книг і рукописів для науки та освіти». Відображено принципи створення, структура, хронологічні рамки, напрямки, за якими відбувається наповнення архіву документами.

Ключові слова: Центральна наукова бібліотека, eScriptorium, Южный край, цифрові бібліотеки, електронні архіви, електронна колекція, рідкісні та цінні видання, DSspace, збереження фонду.

З упровадженням і стрімким розвитком новітніх технологій бібліотеки отримали можливість надавати свої ресурси у цифровому вигляді. Створення електронної бібліотеки вищого навчального закладу має велике значення для розвитку університету. Завдяки АІБС бібліотеки активно поповнюють електронні каталоги, що представлені онлайн, інституційні репозитарії вишів репрезентують наукові дослідження вчених і науковців університетів до відкритого доступу. Бібліотеки підтримують культуру академічної доброчесності, допомагають студентам і науковцям освоювати правила цитування, оформлення бібліографічних посилань, особливо тих, що представлені у цифровому вигляді. За останнє десятиріччя університетські бібліотеки, в яких зберігаються документи культурної спадщини, стали виділяти одним із важливих напрямків своєї роботи створення повнотекстових цифрових колекцій і організацію віддаленого доступу до них широкому колу читачів.

Неодноразово підкреслювалося, що у наукових бібліотеках вишів України зберігається біля 1,5 млн. примірників рідкісних і цінних видань [1]. Проблема збереження цінних видань, особливо тих, що були надруковані на кислотному папері (видання другої половини XIX–XX століть) і зараз поступово руйнуються, дуже гостро стоїть перед бібліотеками і архівами.

Фонд книжкових пам'яток Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна розпорядженням № 650-р Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року віднесено до Державного реєстру наукових об'єктів, що мають статус національного надбання. Цей фонд складає особливо цінну частину загального фонду ЦНБ – першої і найбільшої університетської бібліотеки Східної України, заснованої в 1804 р. і представлений унікальними, рідкісними документами – пам'ятками вітчизняної і світової культури, починаючи з XII ст. Обсяг фонду книжкових пам'яток складає близько 85000 одиниць зберігання: рукописи, рукописні книги, архівні документи XII–XX ст. (2000 од. зб.), стародруки XV–XVIII ст. (34000 од. зб.), рідкісні та цінні видання XIX–XX ст., у т.ч. особисті бібліотеки (24000 од. зб.), колекція періодичних видань XVII–XX ст.: журнали (14600 од. зб.), газети (10400 од. зб.).

Питанням збереження культурної спадщини та надання зручного доступу до нього завжди приділялась велика увага у ЦНБ Каразінського університету, але особливо посилилась робота у цьому напрямку на початку третього тисячоліття. Вивчались важливі питання фізичного збереження оригіналів. Завдяки співпраці з Благодійний фондом Анастасіоса Г. Левентіса (Нікосія, Кіпр) у 2006 р. розпочався проект зі збереження грецьких рукописів. За сприяння фонду проведено реставрацію десяти грецьких рукописів датованих, починаючи з XII ст. у Національному реставраційному центрі України та у Центрі консервації і реставрації Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Науковим працівником філологічного факультету університету О. Сучалкіним проведено велику наукову роботу: досліджено всі 24 рукописи, оновлено опис кодексів згідно схеми каталогізації грецьких рукописів бібліотеки Ватикану, надана історія рукописів, зазначені філіграні паперу, кодикологічний опис, тобто надані технології виготовлення

кодексів, організація тексту, спроба дослідження долі рукописних книг.

Провідні наукові бібліотеки України і зарубіжних країн мають багатий досвід у вивченні та збереженні книжкових пам'яток. Участь фахівців у заходах, присвячених даній темі, обмін досвідом, спільні консультації і публікації є дуже важливим фактором у рішенні завдань щодо збереження культурної спадщини та окресленні нових напрямків роботи. Наскільки важлива ця тема в Україні підтверджує той факт, що починаючи з 2013 року, Спеціалізованим Центром Балі (м. Київ) на базі різних організацій і вишів України щорічно проходять міжнародні науково-практичні семінари, присвячені питанням збереження історичного, культурного та наукового надбання, що зберігається в архівах, музеях, бібліотеках. У Фейсбуці представлена сторінка «Оцифроване Надбання: збереження, доступ, репрезентація» <https://www.facebook.com/DigitizedHeritage/?fref=ts>, де висвітлюються матеріали, які стосуються світового та українського досвіду з оцифрування.

ЦНБ також активно підвищує кваліфікацію працівників шляхом вивчення досвіду, участі у науково-практичних конференціях наукових закладів, запрошення українських фахівців з реставрації книжкових пам'яток та проведення практичних майстер-класів з реставрації та превентивних заходів консервації як технологій збереження документів. ЦНБ з 2009 року розпочала проведення заходів, на яких розглядалися питання збереження та використання рідкісних та цінних видань: Міжнародний науково-практичний семінар «Проблеми збереження рідкісних видань» 24 – 25 березня 2009 р.; Міжнародний науково-практичний семінар «Оцифрування фондів і проблеми авторського права у бібліотеках внз» 26 червня 2012 р.; Віртуальний «Круглий стіл» з Бібліотекою Технічного університету Лодзі (Польща) за участі Валдіса Мазуліса, заст. директора Академічної бібліотеки Латвійського університету (Латвія, м. Рига); Міжнародний науково-практичний семінар «Libri Descripti. Експертиза рідкісних і цінних видань» 16 – 19 вересня 2013 р.; Майстер–класи: зав. відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Ковальчук Г. І. та ст. наук. працівника Національного музею у Львові імені А. Шептицького Зінченко С. В.; «Ad fontes: збереження та вивчення рукописного і

друкованого надбання» – науково-практичний семінар 27 – 29 жовтня 2015 р., у т.ч. відбулася скайп-конференція з фахівцями відділу збереження фондів бібліотеки Ягеллонського університету м. Краків. (Польща); Науково-практичний семінар «Збереження та безпека бібліотечних фондів» 14 – 15 березня 2017 р. за участі Науково-дослідного інституту мікрографії (м. Харків) та Спеціалізованого Центру БАЛП (м. Київ), майстер-клас О. В. Баркової, заступника директора з розвитку ІКТ [2].

Центральною науковою бібліотекою спільно з фахівцями Ягеллонського університету (м. Краків, Польща) та Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника було надруковано збірку «Libri Descripti. Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej «Opis edycji rzadkich i unikatowych», Charków, 16–19 września 2013 roku; Матеріали міжнародного науково-практичного семінару «Експертиза рідкісних і цінних видань» Харків, 16 – 19 вересня 2013 року, opracowanie/укладачі Wacław Walecki/Вацлав Валецький, Iryna Żurawłowa/Ірина Журавльова; redakcja naukowa/науковий редактор Iryna Kaczur/Ірина Качур і Magdalena Romanowska/Магдалена Романовська; Collegium Columbinum, Kraków–Charków 2016, ISBN 978–83–7624–184–5, ISSN 1895–6076, Biblioteka Tradycji nr CXLVI/Бібліотека Традиції № CXLVI.

У ЦНБ також активно вивчався досвід провідних бібліотек та центрів реставрації України та інших країн. У грудні 2012 р. працівники бібліотек університетів Харкова вивчали досвід бібліотек Латвії (м. Рига), Центра оцифрування, реставрації, консервації рідкісних та цінних видань Національного архіву Латвії та фірми Ifodisk з оцифрування документів; у червні 2015 р. у Львівській національній науковій бібліотеці України імені Василя Стефаника реставратор ЦНБ проходила стажування з реставрації паперу; у березні 2017 р. м. Познань (Польща) – участь у семінарі «Оцифрування культурного надбання – цифрові бібліотеки Польщі: організація, зберігання, доступ». У серпні 2017 р. м. Краків (Польща) – у рамках проекту «Полоністика у фондах бібліотеки ХНУ імені В.Н. Каразіна» працівники ЦНБ знайомились з досвідом роботи бібліотеки Ягеллонського університету, бібліотеки факультету фізики, астрономії та прикладної інформатики Ягеллонського університету, бібліотеки Папського університету Іоанна Павла II, Воєводської публічної бібліотеки Кракова.

У найкрупніших бібліотеках Латвії та Польщі успішно втілені проекти з оцифрування документів і створені цифрові бібліотеки, що забезпечують доступ до культурного надбання та надають вченим матеріали для нових досліджень. Спираючись на досвід та практику закордонних бібліотек, проаналізувавши зростаючі запити науковців на певні матеріали, видані до ХХ ст., ЦНБ розпочала оцифрування своїх фондів.

У 2011 р. було створено електронний архів рідкісних видань і рукописів ЦНБ eScriptorium <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/> і розміщено на сайті університету і бібліотеки. Архів eScriptorium містить повні електронні версії (або окремі фрагменти) рідкісних видань та рукописів і створюється з освітньою та науковою метою. Велика увага приділяється оцифруванню харківських видань і треба визначити, що багато видань, які представлені в eScriptorium, унікальні, знайти їх в інших бібліотеках або в інших повнотекстових архівах неможливо. В архіві розміщуються цифрові копії документів з фонду бібліотеки, на які вже не поширюється авторське право. Електронний архів eScriptorium був створений з використанням програмного забезпечення відкритого доступу DSpace, розробки Массачусетського технологічного інституту, яке підтримує протокол обміну метаданими OAI-PMH (Open Access Initiative Protocol for Metadata Harvesting), дозволяючи таким чином інтегрувати електронний архів до міжнародних реєстрів ROAR, DOAR та ін. На сьогодні архів містить понад 5,5 тисяч документів. У колекціях архіву eScriptorium представлені:

- рукописи й рукописні книги;
- інкунабули;
- палеотипи;
- іноземні стародруки;
- видання глаголичного друку;
- видання кириличного друку;
- видання гражданського друку;
- українські видання (в тому числі, періодичні, що надруковані українською мовою незалежно від території, а також будь-якою мовою, гражданським або латинським шрифтом на території України до 1860 р.);

- рідкісні й цінні видання XIX – початку XX ст. (в тому числі періодичні, а також колекція «До 100-річчя Першої світової війни»);
- історія університетів
- колекція «Харків очима очевидців»;
- харківські періодичні видання.

ЦНБ стала партнером міжнародних проектів «Європеана» (www.europeana.eu/) і «Світова цифрова бібліотека» (WDL – World Digital Library, www.wdl.org/). Найкрупніші світові цифрові бібліотеки надають посилання до повнотекстових рідкісних видань ЦНБ.

Сканування оригіналів документів здійснюється працівниками відділу автоматизації й програмного забезпечення. У розпорядженні відділу компактний книжковий фотокомплекс ATIZ Book Snap з програмним забезпеченням Book Drive Capture і Book Drive Editor, зі спеціальною V-подібною «колискою» (базовою підставкою під книги).

Велику увагу бібліотека приділяє збереженню університетської спадщини, перших видань типографії Харківського Імператорського університету, виданням, які пов'язані з історією Alma Mater. Запити читачів визначили необхідність формування цифрової колекції найцінніших матеріалів з історії та культури краю – газетного фонду XIX ст.

Особлива цінність газетно-журнальної колекції ЦНБ – місцева періодика. Газета «Южный край»[3,4], виходила у Харкові щоденно з 1 грудня 1880 р. до 3 грудня 1919 р. Видавцем був О. О. Іозефович, першим редактором – А.М. Стоянов, професор, декан юридичного факультету Харківського університету серед співробітників – професура університету, видатні діячі, письменники, журналісти. Під впливом видатних професорів М. Ф. Сумцова, Д. І. Багалія, М. Г. Халанського газета розпочала публікацію матеріалів українською мовою, художніх творів українських письменників.

У 1915 – 1916 рр. «Южный край» була найбільш поширеною газетою, яка виходила накладом 100 тис. прим. і стала найвидатнішим інформаційним проектом губернського Харкова. Успіх газети базувався на всебічному інформуванні читачів про основні події регіону, усієї країни та зарубіжжя, на лояльному ставленні до українського культурного руху. На сьогодні газета

«Южный край» є неоціненним інформаційно-документальним джерелом для дослідження і вивчення історії культури і соціально-економічного розвитку Слобожанського краю ХІХ – поч. ХХ ст.

У ЦНБ зберігається комплект газети за 1880 – 1882; 1894 – 1917 рр. На сьогодні газета користується величезним попитом серед науковців і дослідників, але фізичний стан газети дуже ветхий. Цінність та значущість газети передбачає комплекс необхідних превентивних заходів для забезпечення його збереження: створення повнотекстових цифрових копій унікальних об'єктів з метою збереження та подальшої консервації оригіналів; розміщення цифрової колекції у електронному архіві рідкісних видань і рукописів ЦНБ eScriptorium. У 2016 р. у рамках проекту збереження національного надбання, після детального обґрунтування бібліотекою першочергової необхідності збереження газетного фонду, Міністерство освіти і науки України виділило кошти, які було спрямовано на застосування превентивних заходів збереження газети «Южный край», а саме – на створення цифрових копій річних підшивок (1880 – 1882 рр.). Це був перший досвід оцифрування газет бібліотекою у співробітництві з зовнішньою організацією. Технічними засобами бібліотеки неможливо проведення сканування великого формату (до формату А1), якими є переважна більшість газет. Консультативну допомогу було надано заступником директора Академічної бібліотеки Латвійського університету (м. Рига, Латвія) Валдісом Мазулісом, який має великий досвід роботи у проектах з оцифрування фондів.

На першому підготовчому етапі було розроблено програму та проведено комплекс реставраційних робіт, які у повному обсязі та зі збереженням оригінального вигляду газет було виконано протягом короткого часу реставраторами ЦНБ. Загальний обсяг матеріалу для оцифрування склав 639 номерів та 2426 сторінок розміром 460 на 640 мм. За багато років підшивки збереглися у вкрай ветхому стані: розриви та заломы паперу різного розміру, плями та затікання, втрати фрагментів газетних листів. Робота включала видалення з корінців підшивок старого клею, розшивання блоків, вирівнювання та очищення листів, видалення плям, ліквідацію розривів, заломів та укріплення газетних листів.

Роботи зі створення цифрових копій на високому рівні проведено ТОВ «Електронні архіви України» (ЕЛАУ) м. Київ.

Спеціалізація ЕЛАУ направлена саме на створення електронних архівів та каталогів, інших інформаційних ресурсів, у тому числі для закладів освіти та культури.

Треба відзначити досвід роботи з оцифрування рідкісних і цінних фондів компанії «Електронні архіви України» (<http://elau.org/>), яка спеціалізується на виконанні робіт у бібліотеках, архівах, музеях. Місія компанії – зберегти інформацію, яка має наукову, історичну цінність і надати доступ користувачам у всьому світі в сучасному форматі. В активі ЕЛАУ – проект «Історична спадщина» (оцифрування фондів Національної Історичної бібліотеки України, <http://www.nibu.kiev.ua>); імідж-каталоги Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова (<http://libonu.od.ua/>); робота з фондами Науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського, www.dnpb.gov.ua/) та багато іншого.

Дану роботу було виконано оперативно, у повній відповідності до технічного завдання. Необхідно зазначити високу якість отриманого цифрового матеріалу: навіть частини тексту, які виконано дрібним шрифтом, можна переглядати у зручному режимі, збільшивши масштаб відображення. Сторінки газет зі згасаючим текстом, відреставровані місця колишніх розривів паперу, є менш контрастними, але теж можуть бути прочитані. Деякі газетні сторінки було частково втрачено. Фрагменти, що залишались, було вирішено оцифрувати, бо вони теж є інформативними.

Першу частину цифрової колекції (1880 – 1882 рр.) розміщено на початку 2017 року. За статистикою звернень до цифрових копій газети, яка з перших днів опублікування у архіві сягнула більше тисячі переглядів, та розширила географію користувачів, які звернулись до газети з різних країн і навіть континентів світу, можна дійти висновку, що робота з оцифрування унікального газетного фонду ХІХ ст. є важливою та потребує продовження. Тому у 2017 році також за підтримки Міністерства освіти і науки України ця робота була продовжена, відскановано біля 10 тисяч сторінок «Южного краю» за період 1894 – 1899 рр; 1902 – 1906 рр; 1916 – 1917 рр, які будуть представлено онлайн.

Оцифрування газет ХІХ – початку ХХ століття є першим досвідом ЦНБ ХНУ імені В.Н. Каразіна. Програма оцифрування бібліотечних фондів вимагає системного підходу та має значний

потенціал. У Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» затвердженою розпорядженням Кабінетом Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р у розділі **Стратегічні напрями розвитку бібліотечної справи** зазначено напрямом, «Збереження українського культурного надбання», у тому числі вказано, що для досягнення зазначеної мети необхідно «розробити, прийняти і виконати Державну цільову програму створення Національної електронної бібліотеки» [5].

Університетські бібліотеки України докладають великі зусилля як для збереження фізичного стану своїх фондів, так і для оцифрування видань, і надання їх у відкритому доступі через Інтернет. Можемо зазначити ще раз, що необхідно зосередити зусилля фахівців в області цифрових технологій, бібліотек, де зберігаються цінні видання, дослідників і впроваджувати до реалій проекти збереження культурного надбання маючи за мету створення Національної електронної бібліотеки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавльова І. К., Самохвалова О. Ю. Електронні ресурси відділу книжкових пам'яток і цінних видань ЦНБ ХНУ імені В. Н. Каразіна: відкритий доступ для досліджень. URL : <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/10129>.
2. Звіти ЦНБ [2013–2016 рр.]. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/11998> ; <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/11996> ; <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/13170>.
3. Южный край (газета) // Вікіпедія [https://uk.wikipedia.org/wiki/Южный_край_\(газета\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Южный_край_(газета)). URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
4. Ясь О. В. Южный край // Енциклопедія історії України : у 10 т. / під ред. В. А. Смолія ; Інститут історії України НАН України. Київ, 2013. Т. 10 : Т — Я. С. 695. URL : <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1359-9/978-966-00-1359-9.pdf>.
5. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України”: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>.

УДК 025.171

Чередник Л. А.,

*Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка*

КНИЖКОВІ РАРИТЕТИ У ФОНДІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ ПОЛТНТУ ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА

Анотація. У статті доладжуються і аналізуються деякі рідкісні видання, що зберігаються у фонді Науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Ключові слова: книга, документ, книжкові пам'ятки, раритет, артефакт.

В усі часи і в усіх народів книга користувалася особливою повагою і популярністю.

Історія виникнення книги сягає сивої давнини, коли давні люди залишали свої враження від спостереження навколишнього світу у вигляді надписів на каменях і стінах печер. Це в основному були сцени з полювання і побутового життя. З часом змінювалася форма книги, матеріал, на якому її писали, та незмінним залишалося одне: книга завжди була вмістилищем мудрості, життєвого досвіду, відображала минуле і сучасне людської цивілізації. Книзі присвячено величезну кількість афоризмів, прислів'їв, приказок, крилатих висловів. І це не дивно. Не можна не погодитися зі словами Френсіса Бекона, одного з перших великих філософів Нового часу, який жив і працював ще у XVI, про те, що книги – «це кораблі думки, що мандрують по хвилях часу й обережно несуть свій дорогоцінний вантаж від покоління до покоління»[5, с. 44].

Мета нашої наукової розвідки – дослідити і коротко проаналізувати рідкісні видання, що зберігаються у фонді Науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

На думку дослідників, книгу можна розглядати досить різнобічно, оскільки вона є не лише скарбницею мудрості людства, а й одним із видів особливих документів. Для книга як різновиду документного пам'ятника характерна певна специфіка, що

дозволяє вирізняти її серед інших видів ділових паперів. Зупинимося на цих характеристиках книги.

Як відомо, книга – це видання обсягом понад 48 сторінок. Вона є вербально-писемним документом, оскільки її зміст пов'язаний зі словом, мовленням, але виконаний у письмовій формі за допомогою певних знаків (букв, ієрогліфів). У більшості випадків книга є візуальним документом, який людина здатна сприймати органами зору.

Окрім того, книга – документ опублікований, друкований, тиражований, призначений для загального використання. Її видання може бути неперіодичним (виходить одноразово і продовження непередбачене) і серіальним (виходить протягом часу, тривалість якого заздалегідь не визначена, як правило, нумерованими чи датованими випусками (томами) з постійною спільною назвою).

Її також можна назвати поліграфічним документом, який створений різними способами друку. Друкують книгу, як правило, на папері.

У книгознавстві поширеною є аксіома про подвійну природу книги, оскільки у ній виділяють дві ознаки: зміст (духовна сутність думки, ідея) і форма (матеріальна основа для закріплення і передавання інформації).

У нашому дослідженні ми будемо розглядати книги як книжкові пам'ятки. Слід зазначити, що термін «книжковий пам'ятник» був дуже поширеним у середині 1980-х років. Поступово він став узагальнюючим для таких понять, як «рідкісна», «коштовна книга» (особливо коштовна, унікальна). Саме так у ХІХ – на початку ХХ століть називали цінні книги відомі учені і книгознавці І.Розанов, С.Соболевський, О. Маркушевич та багато інших. Нині цінні видання дістали назву «раритет», що у перекладі з латини означає «виключно рідкісна, коштовна річ».

Окрім того, книги є артефактними документами і становлять частину культурного надбання країни, народу, людства, що охороняються спеціальними законами держави.

Раритетні книги є й у фонді Науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Відомо, що бібліотека є ровесницею нашого вишу. Сьогодні науково-технічна бібліотека університету – це автоматизований

бібліотечно-інформаційний центр, що здійснює всебічне інформаційне обслуговування користувачів, надає їм можливість працювати з електронним каталогом (ЕК), електронною бібліотекою (ЕБ), інформаційними ресурсами мережі ІНТЕРНЕТ. Загальна кількість фонду складає 528 530 одиниць.

У фонді бібліотеки зберігається також багато книжкових пам'яток різного періоду і тематики, зокрема наявні раритети ХІХ–ХХ ст. Серед них – універсальна енциклопедія «Енциклопедичний словник Брокгауза та Ефрона» (1890 – 1907 рр.), «Большая энциклопедия. Словарь общедоступных сведений по всем отраслям знаний» (1904 р.), «Архітектурна енциклопедія II половини ХІХ століття» Г.В.Барановського (1908 р.), «Технічна енциклопедія» (1930 р.), «Сільськогосподарська енциклопедія» (1940 р.) та ін. Усього у бібліотеці налічується 2 560 одиниць рідкісних книг.

Слід особливо підкреслити, що упродовж усього часу існування бібліотеки (ще з 1930 року), важливою ділянкою роботи працівників цього закладу був систематичний ремонт дефіцитних книг і «товстих» технічних журналів, а також переплетення праць викладачів силами майстерні для переплетення книг, яка працювала вже тоді при інституті.

Детальніше розглянемо деякі раритети із книжкові колекції бібліотеки ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка.

Нашу увагу привернув «Архитектурно-художественный еженедельник за 1917 год». Це видання імператорського товариства архітекторів-художників, яка знаходилася у Петрограді. Як і на кожному документі, на титульній сторінці розміщено реквізити редакції: *Редакция и контора: Петроградъ, В.О. Тучковъ переулокъ, д.11, кв. 9, тел. 661-67.* Указується також підписна ціна на щотижневик: *Подписная цена съ доставкой и пересылкой четырнадцать рублей, за границу семнадцать рублей.*

Нами було досліджено щотижневика за період із 1 січня по 12 квітня 1917 року. У них простежується різноманітна тематика, наприклад: «Къ проекту новаго пожарного устава» (№ 1, від 1 січня 1917 року), «Историческое прошлое Павловска» (№ 2, від 11 січня 1917 року), «Общественныя водопойни», «Печальная повесть о Харьковскомъ вокзале» (№ 3, від 18 січня 1917 року), «Выдающийся конкурсъ (Опытъ критики произведений зодчества)» (№ 8, від 22 лютого 1917 року) тощо.

У статтях щотижневика подаються історичні довідки щодо певних архітектурних споруд, хроніка затвердження проектів, оголошення про їхні конкурси, зміст цих програм, креслення різних будівель, малюнки тощо. Слід зазначити, що багато місця приділено рекламі (про книги, що надійшли до продажу, архітектурні виставки, про встановлення підйомних машин від торгового дому братів Грахам тощо), так звані «дії уряду» (тобто, відомості про нагородження архітекторів), довідковий відділ (де і що можна відремонтувати, купити, адреси будинків), є навіть некрологи про смерть архітекторів, художників.

Цікавими є тексти статей щотижневика. Наприклад, у статті «Общественные водопойни» інженер Т. Турчинович пише: *«Наблюдая, как обращаются съ животными у разных народовъ и расъ, безспорно, можно вывести заключение о характере и степени духовного развития данной среды. Чем культурне народная маса, чем выше духовное развитие расы, тем любовнее, тем нежнее ея отношеніе къ животнымъ, въ особенности домашнимъ, дающим ей охрану или помощь въ передвиженіи, перевозке грузовъ или обработке земли. Жестокое обращеніе съ животными обнаруживаетъ сердце дикаря или закоренелаго въ грубых инстинктах варвара, отдельные экземпляры коего, къ сожаленію, еще встречаются, какъ выродки, и среди цивилизованных народовъ»* [2, с. 17]. Як бачимо, проблеми гуманізму у ставлень до тварин були актуальними в усі часи. Людство, на превеликий жаль, внутрішньо не дуже змінилося. До речі, проблемі водопостачання присвячено декілька статей у двох номерах щотижневика.

Текст статті «Печальная повесть о Харьковскомъ вокзале» від 18 січня 1917 року присвячено проблемам цієї споруди. Річ у тому, що будівлю було споруджено ще у 1870 році, а у 1917, безумовно, виникла нагальна потреба її реконструкції. Автор (анонімний, підписано «Харьковецъ») наголошує на тому, що ще у 1896 році було розпочато капітальний ремонт і перебудова Харківського вокзалу. Будівельні роботи закінчилися у 1901 році: місто отримало чудову будівлю. Та у роки Першої світової війни вокзал знову було зруйновано. Упродовж цього часу вокзал розширився і виникла необхідність з'єднання багатьох залізничних ліній. Досить тривала пауза у вирішенні цього питання турбувала мешканців міста. Отже, проблеми будівництва, реконструкцій

існувала завжди. Усе викладене в статті, є зрозумілим багатьом містянам з різних регіонів України.

У тижневику за № 7 від 15 лютого є стаття під назвою «О застройке береговъ рекъ и морей», присвячена питанням власності на землю біля узбережжя рік і морів, тобто так зване «водне право». Читаємо у статті: *«Водное право имеет совимъ предметомъ противодействие разрушительному влиянію воды или пользование ея благодетельными и часто незаменимыми для человека свойствами»* [2, с. 49]. І в цьому питанні *«важно лишь одно: признаніе примата общественной пользы, важно вынести вопросъ изъ сферы гражданской въ область публично-правовыхъ отношеній. Тогда онъ найдетъ правильное свое разрешеніе»* [2, с. 52]. І знову, все це нагадує актуальні проблеми сьогодення.

Увагу викладачів і студентів архітектурного і будівельного факультетів може привернути посібник для проектування, написаний професором Військово-Технічної Академії В. Апишковим під назвою «Архітектура» (1928 рік видання). Навчальний посібник складається з декількох частин: окремо видано теоретичну частину і альбом креслень. Досліджувана нами перша частина (теоретична) має три розділи і містить історіографічну інформацію про архітектуру Давньої Греції і Риму, Середніх віків і доби Відродження, розглядаються умови (географічні, кліматичні, релігійні, соціально-політичні), в яких складалося це мистецтво. Також аналізуються характерні особливості різних стилів (доричний іонічний, коринфський, готичний) і шкіл (флорентійська, венеціанська, римська).

Автор розглядає найбільш відомі архітектурні пам'ятки кожного із зазначених періодів (давньогрецькі акрополі, театри, храми), розповідає про яскравих архітекторів того періоду, на конкретних прикладах демонструє особливості декоративного мистецтва від античності до доби Відродження.

У кінці посібника наведено список використаних джерел, розділений на дві групи: спочатку наведено іноземна література, а потім – вітчизняна. Оформлення бібліографії має подібність із сучасним: указано автора, назву книги, місце видання і рік.

Справжньою перлиною фонду є «Десять книг про архітектуру» римського архітектора і механіка, ученого-енциклопедиста Вітрувія. Зазначимо, що даний трактат, за свідченням самого Вітрувія, був єдиною на той час книгою про

архітектуру, написану латиною. У бібліотеці знаходиться репринтне видання 1936 року.

На думку дослідників, зокрема М.Мойсеєва, трактат було написано у 13 році до н.е. і присвячено імператорові Августу на знак вдячності за допомогу.

У десяти книгах автор узагальнив досвід грецьких і римських архітекторів, розглянув комплекс супутніх містобудівних, інженерно-технічних питань, практичних правил будівельного мистецтва і принципів художнього сприйняття. Трактат можна вважати енциклопедію технічних знань Давніх Греції і Риму.

Отже, проаналізувавши деякі екземпляри із фондів НТБ нашого вишу, можна зробити певні висновки.

Книга може бути текстом, різновидом видання, документом, артефактом.

Основною ознакою рідкої книги є обмежена кількість існуючих або збережених екземплярів видання, що мають особливу соціально-культурну цінність.

Слід зазначити, що рідкість може носити природний або штучний характер. Природна рідкісність – це малий тираж цінної книги. Штучна – збиток тиражу пропорційно віку книги. Якщо перша характеристика обумовлена обставинами видання книги, то друга – умовами побутування книги в суспільстві (зношуваність, знищення цензурою, стихійними лихами тощо).

У статті приділена увага еволюції тлумачення поняття «рідкісна книга».

Фонд НТБ ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка містить цікаві книжкові пам'ятки, які у процесі дослідження стали джерелом пізнання історії архітектури, життя людей початку ХХ століття.

Раритетні книги можуть слугувати не просто ілюстрацією суспільного життя певної доби, але і розкривають морально-етичні цінності, що хвилювали людей далекого минулого.

Фонд рідкісних та цінних видань у НТБ ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка створено з метою збереження книжкових пам'яток для наступних поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апышков В. Архитектура. Ч. I. / В. Апышков. – Ленинград: Издание Военно-Технической Академии Р.К.К.А., 1926. – 30 с.
2. Архитектурно-художественный еженедельник 1917. – Петроград: Императорская академия художеств, 1917. – 89 с.

3. Белякова Т. В. Книжкові пам'ятки у фондах бібліотек медичних НДІ м. Харків / Т. В. Белякова // Вісник Харківської держ. акад. культури. Сер.: Соціальні комунікації. – 2015. – Вип. 47. – С. 33–42.
4. Витрувій. Десять книг об архітектурі. Перевод Ф. А. Петровского / Витрувій. – М. : Издательство Всесоюзной Академии Архитектуры, 1936. – 331 с.
5. Ковальчук Г. І. Рукописні книги та стародруки : навч. посіб. / Г. І. Ковальчук; НБУВ. – Київ, 2011. – 100 с.
6. Ковальчук Г. Деякі питання оцінки книжкових пам'яток / Г. Ковальчук // Бібл. планета. – 2004. – № 2. – С. 6–11.
7. Шульженко С. Документальна пам'ять України : проблеми збереження і використання / С. Шульженко // Вісник Книжкової палати. – 2006. – № 4. – С. 34–36.

УДК 027.08:044] (477.53) ПОУНБ

Власенко Л. М.

Полтавська ОУНБ

ім. І. П. Котляревського

ДОСВІД ПО Е-ОБСЛУГОВУВАННЮ КОРИСТУВАЧІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Анотація. В статті розглядаються електронні бібліотечні ресурси, продукти та послуги Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського для задоволення потреб користувачів.

Ключові слова: електронні ресурси, е-обслуговування, види електронних ресурсів, Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського.

В ідеалі бібліотека повинна виглядати як багаторівневий інтегрований інформаційний центр, який би поєднував в собі функції традиційної бібліотеки, нові інформаційні послуги, які потребує суспільство та сучасне е-обслуговування користувачів. Мабуть, всі обласні бібліотеки знаходяться в більш-менш однаковому положенні (це і об'єктивні і суб'єктивні причини, про які ми знаємо і головне, це недостатнє фінансування для нормальної роботи бібліотек, як для закупки нового обладнання, так і для технологічної підтримки). Також сьогоднішній виклик для бібліотек – це тотальне охоплення інтернетом всіх сфер життя, це користувач, який не хоче марнувати час на довгий пошук інформації, це зменшення читачів в бібліотеках. Якщо зараз ми зможемо йти в ногу з часом і перебудуємо діяльність бібліотек, відповідаючи викликам часу, розширимо наше е-обслуговування, ми будемо цікавими і потрібними користувачеві бібліотеки.

Бібліотечне обслуговування сьогодні – це багаторівнева система, синтез новітніх технологій, е-обслуговування і традиційні форми роботи, які вже довели свою дієвість часом, і звичайно, самі бібліотекарі, які досконало володіють сучасними процесами та методами обслуговування користувачів в умовах інформатизації.

В систему бібліотечного е-обслуговування бібліотеки входять: веб-сайт бібліотеки, власні бази даних, передплачені бази даних, віртуальна довідка, віртуальні виставки і фотогалереї, власні бібліотечні блоги, вільний доступ до мережі Wi-Fi.

Інформаційні ресурси бібліотеки, які виставлені на веб-сайті, повинні повністю розкривати потенціал як бібліотеки, так і представленою краю шляхом подання розгорнутої інформації через **електронні ресурси**. ДСТУ 7448:2013 «Бібліотечно-інформаційна діяльність: терміни та визначення» так визначає термін **«електронний ресурс»**: «4.2.27. Електронні ресурси – інформаційні ресурси, подані в електронній формі та призначені для оперативного задоволення інформаційних потреб користувачів інформації» [1, С. 9]. В свою чергу розглядаючи електронні бібліотечні ресурси, продукти та послуги як цілісну систему і виходячи з її структури, можливо виділити сім взаємопов'язаних зазначених видів: 1) довідкові; 2) бібліографічні; 3) інформаційні; 4) корпоративні; 5) пошукові; 6) технологічні; 7) програмні. [2, С. 24-28].

1) Довідкові електронні ресурси – веб-сайти бібліотеки:

Веб-сайт бібліотеки – це ключ до інформації, головний інформаційний продукт і головний інструмент веб-комунікації і самостійний канал комунікації з користувачем, це місце, де зібрано і акумульовано найбільшу кількість інформації про бібліотеку та її послуги. Це візитівка та обличчя бібліотеки, на якому користувач може отримати оптимальну кількість інформації про бібліотеку і її послуги.

Сайт ПОУНБ <http://library.pl.ua/> був створений у 2009 р. Дизайн сайту змінювався, в 2013 р. ми думали, що вирахували найбільш оптимальну і чітку структуру сайту для потреб наших користувачів. Але час і нові потреби внесли чимало коректив і в 2016/17 рр. у нас з'явилися нові рубрики:

Мистецька Полтавщина – афіша культурно-мистецьких подій області за матеріалами преси та Інтернет-сайтів за місяць :

<https://drive.google.com/file/d/0Bzo3D20UB2qKUVNuUHBreTRFbTg/view>.

Наукові та практичні доробки наших співробітників:

http://www.library.pl.ua/nashi_vidannja/naukovi_ta_praktichni_dorobki_nashikh_spivrobotnik/.

Отримай безоплатну правову допомогу:

http://www.library.pl.ua/programi_ta_proekti/otrimaj_bezoplatnu_pravovu_dopomogu/.

Працівники бібліотеки ведуть 4 блоги:

✓ Блог відділу краєзнавства "**Калинове намисто**";

- ✓ Блог інформаційно-ресурсного центру «Вікно в Америку» "**Window on America in Poltava**";
 - ✓ Блог центру Європейської інформації "**Європа стає ближчою**";
- Блог відділу мистецтв "**Мистецький калейдоскоп**".

2) Бібліографічні електронні ресурси – віртуальні книжкові виставки, віртуальні довідки – інтерактивні он-лайн сервіси, електронні бібліографічні покажчики, календарі знаменних і пам'ятних дат, бібліографічні списки статей.

Важливою рубрикою є рубрика **Наші видання** – це інтелектуальна продукція, яку видає наша бібліотека, показник роботи наших фахівців.

З 2007 р. в електронному вигляді ведеться **Календар знаменних і пам'ятних дат Полтавщини**
http://library.pl.ua/nashi_vidannja/kalendar_znamen_i_pam_dat_poltavshini/.

З 2000 р. – **Хроніка культурного життя Полтавщини** (оглядова довідка за матеріалами преси за 20.. р.)
http://library.pl.ua/nashi_vidannja/hronika/.

З 2009 р. – **Критичні зауваження, побажання та пропозиції, висловлені в пресі на адресу органів і установ культури та мистецтва Полтавщини**
http://library.pl.ua/nashi_vidannja/kritika/.
http://library.pl.ua/nashi_vidannja/kalendar/.

З 2008 р. – **Календар знаменних і пам'ятних дат**
http://library.pl.ua/nashi_vidannja/kalendar/.

Під рубрикою **Інші видання** виставляються на сайт бібліографічні покажчики різноманітної тематики, бібліографічні списки і друковані каталоги з колекції бібліотеки. Декілька прикладів видань 2017 р.:

До джерел слов'янської писемності: інформаційно-бібліографічна пам'ятка до Дня слов'янської писемності і культури / Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації; ПОУНБ ім. І. П. Котляревського; бібліографічний відділ; уклад. Л. В. Белаш ; ред. К. М. Щира; відп. за вип. Л. М. Власенко. – Полтава: ПОУНБ, 2017. – 14 с.

Космічний геній України: рекомендаційний список літератури до 120-річчя від дня народження вченого-винахідника Ю. В. Кондратюка (О. Г. Шаргея) / Управління культури

Полтавської обласної державної адміністрації; ПОУНБ ім. І. П. Котляревського; відділ краєзнавства; уклад. Г. А. Дідусенко; ред. К. М. Щира; відп. за вип. Л. М. Власенко. – Полтава: ПОУНБ, 2017. – 12 с.

Від нових імен до нової України: Полтава на шляху декомунізації: інформаційно-бібліографічний список / Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації; ПОУНБ ім. І. П. Котляревського; відділ краєзнавства; уклад. М. А. Федорова, Л. Н. Карпенко; ред. К. М. Щира; відп. за вип. Л. М. Власенко. – Полтава: ПОУНБ, 2017. – 61 с.

Галина Василівна Вовченко: бібліографічний список літератури / Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації; ПОУНБ ім. І. П. Котляревського; відділ краєзнавства; уклад. О. П. Перепьолкіна; ред. К. М. Щира; відп. за вип. Л. М. Власенко. – Полтава: ПОУНБ, 2017. – 22 с.

Бібліотечна практика: нове, корисне, цікаве: поточний бібліографічний список. Вип. 1, 2017 / Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації; ПОУНБ ім. І. П. Котляревського; бібліографічний відділ; уклад. С. М. Захарченко; ред. К. М. Щира; відп. за вип. Л. М. Власенко. – Полтава: ПОУНБ, 2017. – 22 с.

Духовна скарбниця національного самоусвідомлення та гідності: Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського: бібліографічний покажчик / Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації; ПОУНБ ім. І. П. Котляревського; відділ краєзнавства; уклад. М. А. Федорова, Г. А. Дідусенко; ред. К. М. Щира; відп. за вип. Л. М. Власенко. – Полтава: ПОУНБ, 2016. – 58 с.

Працює віртуальна довідка http://library.pl.ua/poslugi/virtualna_dovidka/. Черговий бібліограф виконує разові запити віддалених користувачів. Така форма роботи набирає все більшу популярність, адже економить час і якісно задовольняє запити споживачів інформації.

3) Інформаційні електронні ресурси – створені бібліотеками оригінальні ресурси і продукти; вебліографічні покажчики.

В 2015 р. відділом краєзнавства було створено інтернет-проект «**Бібліотеки Полтавщини на сторінках обласних газет**». Його метою є ознайомлення громадськості з діяльністю бібліотек Полтавської області, яка висвітлювалася на сторінках обласних

газет, починаючи з 1944 року:

http://library.pl.ua/poltavshina/biblioteki_poltavshini_na_storinkakh_obl_asnikh_gaz/.

Друге видання путівника по бібліотечно-інформаційних ресурсах Інтернету:

Бібліотеки в інформаційному суспільстві: ресурси, сервіси, технології: путівник по бібліотечно-інформаційних ресурсах мережі Інтернет / Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації ; ПОУНБ ім. І. П. Котляревського ; бібліографічний відділ ; уклад. М. О. Митько, О. О. Григорюк ; ред. К. М. Щира ; відп. за вип. Л. М. Власенко. – 2-ге вид. випр. і доп. – Полтава : ПОУНБ, 2017.

4) Корпоративні електронні ресурси – корпоративні бази даних:

Зведений каталог періодичних та інформаційних видань, передплачених провідними бібліотеками м. Полтави на перше півріччя 2017 року» (ведеться в електронному вигляді з 2004 р.).
http://library.pl.ua/nashi_vidannja/zvedenij_katalog/ZKPV_2016_1.pdf

5) Пошукові електронні ресурси – ЕК, ЕКС, посилання на інформацію (лінки) (наприклад: бібліотеки, органи влади краю, електронні періодичні видання).

Власні бази даних: ЕК бібліотеки ведеться з 1994 року і зараз (01.09) налічує більше 334 тис. записів. ЕКС створена у 1994 році, загальна ЕКС – близько 641 тис. записів, картотека статей з краєзнавства – бл. 107 тис. записів, карт. відділу іноземних мов – 14 тис. записів. В автоматизованій бібліотечно-інформаційній системі ІРБІС бібліотека працює з 2004 року, зараз це ІРБІС64 – для Windows 2000/XP і вище в архітектурі клієнт-сервер – для середніх і великих бібліотек – інтегрована система автоматизації в складі ТСП / ІР сервера баз даних і семи АРМів («Комплектатор», «Каталогізатор», «Читач», «Книговидача», «Адміністратор», «Книгозабезпеченість», «Коректор»).

Посилання на інформацію (лінки) – Регіональні краєзнавчі ресурси - http://library.pl.ua/poltavshina/regionalni_kraeznavchi_resuri/

б) Технологічні програмні електронні ресурси – локальна мережа бібліотеки.

Всю ці електронні продукти ми створюємо завдячуючи сервісам Веб 2.0 (Web 2.0), робота з ними не потребує спеціальної підготовки. **Веб 2.0** – це друге покоління мережних сервісів

Інтернету, які дозволяють користувачам створювати в мережі і використовувати інформаційні ресурси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібліотечно-інформаційна діяльність: терміни та визначення понять. ДСТУ 7448:2013 : вид. офіц. – К.: Мінекономрозвитку України, 2014. – С. 9.
2. Кузнецова Марина. Класифікація бібліотечних електронних ресурсів з краєзнавства як платформа функціонування їхньої цілісної системи / Марина Кузнецова // Вісник Книжкової палати. – 2009. – № 6. – С. 24–28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2009_6_11.

УДК 027.7:025.5:025.4.036

Комликова Г. І.

*Наукова бібліотека Сумського
національного аграрного університету*

ВЛАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НБ СУМСЬКОГО НАУ ЯК КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. Висвітлено діяльність наукової бібліотеки Сумського НАУ щодо створення власних інформаційних ресурсів для забезпечення навчальної та наукової діяльності в університеті.

Ключові слова: інформаційні ресурси, електронний каталог, електронна бібліотека, репозиторій.

Сучасний етап розвитку бібліотечної справи проходить на фоні стрімкого розвитку інформаційних технологій, завдяки якому став можливим вільний доступ до інформації, що поширюється одночасно як у традиційній друкованій, так і в електронній формах. І тому той факт, що користувачі все частіше надають перевагу електронному документу над традиційним та й шукають його, у першу чергу, в Інтернеті змусив книгозбірні знайти шляхи адаптації інформаційно-бібліотечного сервісу до запитів своїх читачів. Тому бібліотеки поступово перетворюються зі сховищ книг на соціальні інститути, що забезпечують кумуляцію, збереження і загальну доступність документів, інформації, знань. Це зумовлює принципові зміни в їх діяльності, змушує суттєво коригувати форми і методи обслуговування.

Одним із вирішальних чинників удосконалення бібліотечно-інформаційної діяльності в сучасних умовах є просування бібліотеки в мережі Інтернет. Тому сучасна бібліотека для того, щоб не втратити читачів, зобов'язана створити умови, які б задовольнили споживачів усіх видів інформації. Одним із основних каналів, що забезпечують доступ до різноманітних послуг сучасних книгозбірень та їх інформаційних ресурсів є web-сайт бібліотеки. Для сільськогосподарських бібліотек зокрема це виняткова можливість презентувати себе та свої здобутки, створюючи позитивний імідж, розширювати свою діяльність, охоплюючи все більшу кількість користувачів: студентів, науковців, фахівців

сільського господарства. Перевагою web-сайтів є те, що бібліотеки можуть не лише презентувати свої інформаційно-аналітичні продукти, знайомити з послугами, які вони надають, та інформувати про свою діяльність, а й надавати доступ до інформації віддаленим користувачам, адже є зручними у використанні: читачі в будь-який час можуть ознайомитись з представленою інформацією, перебуваючи поза межами книгозбірні.

Наукова бібліотека Сумського національного аграрного університету над наповненням власного web-сайту працює з 2012 р. (<http://library.sau.sumy.ua>). Його змістове наповнення формується враховуючи головні завдання, що визначені бібліотекою:

- підвищення ефективності просування та популяризації власної бібліотеки;
- активізація реалізації інформаційної функції шляхом надання користувачам зручного доступу до власних інформаційних продуктів: електронних каталогів, електронної бібліотеки тощо;
- розкриття бібліотечних фондів через електронний каталог;
- розвиток нових інформаційних послуг у мережі Інтернет.

Оскільки сайт призначається переважно для студентів університету, яким потрібна різноманітна інформація для навчання, структурою сайту передбачені рубрики, що наповнюються необхідною для користувачів інформацією. Одна з найвідвідуваніших рубрик – електронний каталог (ЕК), що є основним джерелом бібліографічного пошуку. Його доступність у будь-який час доби, простота у використанні, доволі велике хронологічне охоплення мають незаперечну перевагу перед традиційними каталогами та бібліографічними покажчиками на паперових носіях.

Робота над створенням ЕК, що розпочата бібліотекою СНАУ ще у 1991 р., сьогодні приносить відчутний результат: кількість звернень до нього зростає щороку. А оскільки ЕК містить інформацію не лише про книги, а й про статті з журналів та наукових збірників, відпадає необхідність вести традиційний ДПА: бібліотека СНАУ вже повністю відмовилась від ведення карткових каталогів.

Потреба зберегти своє значення в навчальному процесі університету підштовхнула й книгозбірню Сумського НАУ до створення власних електронних ресурсів, найпершим з яких стала

БД «Електронна бібліотека» – упорядкована колекція різноманітних електронних документів, забезпечена засобами навігації та пошуку. Необхідність в ній виникла, в першу чергу, через суттєве подорожчання видань і необхідність забезпечити навчальною та довідковою літературою не тільки студентів та науковців університету, а й сільськогосподарських товаровиробників.

Формування електронної бібліотеки в Сумському НАУ відбувалося у декілька етапів: визначення переліку видань, необхідних для забезпечення навчального процесу, та які варто оцифрувати; сам процес оцифрування та переведення у зручний для користувачів формат; створення архіву електронних копій підручників, накопичення та збереження інформації; надання користувачам безперервного доступу до ресурсу. Процесами створення пошукового образу документа, управління архівом електронних документів та забезпеченням доступу до них опікуються співробітники НБ СНАУ. Джерелами формування повнотекстової БД «Електронна бібліотека» є переважно роботи викладачів вишу – навчальні та методичні видання, які вийшли з друку; дистанційні курси з окремих дисциплін; інформаційні ресурси, що надходять у бібліотеку на оптичних і магнітних носіях; ресурси Інтернету; інші матеріали. Тому у сучасній колекції представлені вже понад 14,5 тис. повних текстів документів різних типів: книги (підручники, навчальні посібники, практикуми, навчально-методичні матеріали, монографії, довідкові видання, збірники наукових праць) журнали та окремі статті з них.

Оскільки електронна бібліотека створювалася з метою забезпечення інформаційних потреб студентів, викладачів і науковців Сумського НАУ, а також фахівців аграрної сфери, тематична направленість електронної колекції визначена напрямками діяльності університету: сільське господарство, переробка сільськогосподарської сировини, економіка, правове забезпечення діяльності аграрних підприємств тощо.

Наповнення електронної бібліотеки відбувається відповідно до річного Тематичного плану, що розробляється з врахуванням навчальних планів кафедр та примірниковості видань у фонді бібліотеки.

Оскільки система автоматизації, що використовується бібліотекою СНАУ, забезпечує безперервну доступність повних

текстів навчальних видань через web-сайт, БД «Електронна бібліотека» є перспективним засобом організації інформаційних ресурсів та надання інформаційних послуг зареєстрованим користувачам книгозбірні, незалежно від їх місцеперебування. Як сучасна інформаційна система електронна бібліотека розширює спектр послуг традиційної бібліотеки для віддалених абонентів (а це й студенти-заочники, і студенти коледжів, і студенти, що перебувають на практиці за кордоном, і науково-педагогічні працівники, що проходять стажування в зарубіжних ВНЗ, а також фахівці сільського господарства), надає можливість оперативно одержувати інформацію, електронні документи. Тобто, сприяє досягненню якісно нового рівня інформаційного забезпечення аграрної освіти та сільськогосподарського виробництва Сумщини.

І хоча сьогодні БД «Електронна бібліотека» є невід'ємною частиною довідково-бібліографічного обслуговування, спрямованого на забезпечення індивідуальних інформаційних запитів користувачів бібліотеки СНАУ, вона є лише одним із видів інформаційних технологій і не може замінити бібліотеку традиційну, але дає змогу розширювати основні сервіси традиційної бібліотеки в електронному середовищі.

Ще одним джерелом наукової інформації для користувачів бібліотеки СНАУ, що доступне у відкритому доступі й широко використовується в довідково-бібліографічному обслуговуванні користувачів, є Електронний репозиторій – архів наукових доробків провідних вчених вишу, інструментарій для розповсюдження наукових інформаційних ресурсів, продуктів, послуг та обміну результатами досліджень зі світовим науковим співтовариством. Електронний репозиторій Сумського НАУ сформований у 2012 р. на базі безкоштовного програмного забезпечення DSpace (Масачусетський інститут технологій).

Електронний репозиторій Сумського НАУ створювався з метою не лише збереження й надання вільного доступу до наукових досліджень університету українській та світовій науковій спільноті, а й для збору публікацій кожного вченого в одному місці, що сприяє підвищенню цитування статей, а відповідно й рейтингу вчених та університету в цілому, а також сприяння розвитку науки та освіти в Україні та світі.

Від самого початку ця відповідальна справа була доручена науковій бібліотеці, адже саме бібліотеки вишів багато років були

збирачами інформації про творчі доробки науковців своїх університетів.

На сьогодні до електронний репозиторій Сумського НАУ містить такі види документів: повні електронні версії статей Вісника Сумського НАУ (6 серій); підручники, навчальні посібники, монографії науково-педагогічних працівників університету; електронні версії авторефератів дисертацій, представлених до захисту; електронні версії поданих тез доповідей на конференціях; анотовані підсумкові звіти завершених науково-дослідницьких держбюджетних тем; патенти та авторські свідоцтва; магістерські роботи, представлені до захисту; бібліографічні покажчики, звіти про роботу наукової бібліотеки; інші матеріали про роботу структурних підрозділів університету.

В реаліях сьогодення, наявність ресурсу, що надає вільний доступ до результатів наукових досліджень, – це неабияка перевага для університетської бібліотеки. Адже в умовах, коли кількість відвідувань поступово зменшується, репозиторій – це перспектива залучення нових (переважно віртуальних) користувачів, підвищення популярності як авторів, так і університету. Звісно, що це вигідно й для науковців, – автор отримує не тільки постійне та тривале зберігання, представлення та просування досліджень, а й підвищення рівня цитованості праць. За автором зберігається право на контроль над своєю роботою і право на посилання та цитування. Є певна користь і для університету, – це й підтримка наукової діяльності, розповсюдження та зростання доступу до досліджень, створених підрозділами, співробітниками та студентами університету та підвищення якості наукової комунікації, рейтингу й суспільного значення університету. А для споживачів інформації, якими є не тільки студенти й співробітники університету, а й науковці та колеги з інших закладів освіти й науки, громадські організації, теж є певна користь від електронного репозиторію – це безкоштовний онлайн доступ до наукової літератури, що може використовуватися для досліджень та навчання.

Підсумовуючи вищесказане, можна із впевненістю сказати, в умовах сьогодення університетська бібліотека зобов'язана швидко та адекватно реагувати на зміни в інформаційних потребах своїх користувачів, удосконалювати форми обслуговування, надавати якісний інформаційний продукт. Створення власних інформаційних ресурсів для забезпечення користувачів своєчасною, достовірною

та повною інформацією на сьогодні є компонентом освітнього простору університету і невід'ємною складовою комплексу послуг бібліотеки Сумського НАУ.

УДК 027.7-057.177.3(092)(477.53)

Ландарєва Н. І.,

Науково-технічна бібліотека

*Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка*

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛІОТЕКА ПОЛТАВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА: ІСТОРІЯ У ДЗЕРКАЛІ ОСОБИСТОСТЕЙ

Анотація. Розкрито історію науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка через дослідження професійного і життєвого шляху її керівників.

Ключові слова: Науково-технічна бібліотека ПолтНТУ, історія бібліотеки, дослідження.

Професія бібліотекаря в усі часи об'єднувала людей особливих, усім серцем відданих своїй справі. Це люди, які своєю самовідданою працею поширювали знання, людські цінності, культурну спадщину і примножували надбання бібліотеки.

Коли я вивчала документальні джерела Державного архіву Полтавської області, архіву Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, архівних матеріалів науково-технічної бібліотеки, мене зацікавили керівники бібліотеки, і виникла ідея простежити біографії цих людей у контексті становлення і розвитку бібліотеки з моменту її заснування.

Одним з перших підрозділів заснованого у 1930 році Полтавського інституту сільськогосподарського будівництва була бібліотека, фонд якої становив 8007 примірників книг [1]. Для повноцінної роботи бібліотеки наказом по інституту № 17 від 9 жовтня 1930 р. з 12 жовтня було призначено виконуючого обов'язки Вченого бібліотекаря – Мільчевського О. П. і помічника бібліотекаря Зацеркляну Н. Д. [2]. Наказом по інституту від 23 лютого 1933 р. **О. П. Мільчевський** офіційно став *першим завідувачем* бібліотеки [3]. Під керівництвом О. П. Мільчевського фонд бібліотеки зріс до 20 944 книг, поповнився журналами і газетами. Загальна кількість читачів становила 1200 студентів і викладачів. З метою інформування про нові надходження

бібліотекарі організовували вітрини нових книг і журналів. За цей період є також згадка про створення зали-читальні при бібліотеці. Отже, приблизно цей час можна вважати датою заснування першої читальної зали бібліотеки [4].

У лютому 1934 року бібліотеку інституту очолив **Юрій Зіновійович Жилко** – поет-бібліотекар, педагог, журналіст. Під його керівництвом у 1934 році було проведено першу інвентаризацію фонду бібліотеки. За три роки збільшився її фонд, кількість працівників. Але репресії 1937 року, як і інституту, торкнулися й бібліотеки. Юрій Зіновійович Жилко потрапив у список «ворогів народу». 15 березня 1938 року Полтавським обласним управлінням НКВС Юрія Зіновійовича було обвинувачено «в активній участі в контрреволюційній націоналістичній організації та проведенні антирадянської роботи». Постановою особливої «трійки» УНКВС по Полтавській області від 5 квітня 1938 року за сумнівними статтями 54-10, ч.1 і 54-11 КК УРСР Ю. З. Жилка було засуджено до вищої міри покарання – розстрілу. Точної дати виконання вироку встановити не вдалося, хоча за свідченнями окремих дослідників, він відбувся в Полтаві між 16 і 29 травня 1938 року. У лютому 1957 року вирок по постанові особливої «трійки» УНКВС по Полтавській області від 5 квітня 1938 року було відмінено і справу припинено [5]. Юрія Зіновійовича Жилка реабілітовано (посмертно).

1 грудня 1937 року бібліотеку очолила **Олена Семенівна Тимофієва**, яка закінчила Московські курси директорів вузівських бібліотек, мала досвід завідування дитячою вузловою бібліотекою ст. Лозова та бібліотекою МТС і будинку колекціонерів міста Полтави. О. С. Тимофієва сприяла зростанню бібліотечного фонду (на початок 1941 р. – понад 59 тисяч книг), підняттю престижу бібліотеки (завідувач бібліотеки увійшла до складу Ради інституту), збільшенню штатних працівників бібліотеки до 6 осіб [6]. З початком війни працівники бібліотеки крім підготовки фонду до евакуації брали посильну участь в інших роботах, пов'язаних з тим воєнним часом. Завідувач бібліотеки Олена Семенівна Тимофієва, яка на той час змінила прізвище на Коршун, за сумісництвом працювала в евакогоспіталі № 1346, а бібліотекар Лариса Степанівна Логінова чергувала у складі групи самозахисту у протиповітряній обороні міста [7].

Напередодні окупації інститут, а разом з ним і бібліотеку евакуюювали у м. Уральськ у Казахстані. Олену Семенівну Тимофієву-Коршун, як і половину працівників бібліотеки, було звільнено за умовами евакуації. Усе бібліотечне майно вона передала бібліотекареві **Ларисі Степанівні Логіновій**, яка і виїхала в Уральськ і з вересня 1941 року Лариса Степанівна приступила до виконання обов'язків завідувача бібліотеки. Через відсутність транспорту було вивезено лише 350 книжок на суму 4 тисячі карбованців. Решту фонду бібліотекарі і працівники інституту вимушені були переховувати в окупованій Полтаві. На жаль, більше інформації про цю частину фонду знайти не вдалося.

Умови роботи інституту і бібліотеки, зокрема, в евакуації були дуже важкими. Бібліотеці було виділено 3 кімнати площею 38 м². Не вистачало освітлення, меблів, приміщення не опалювалися. «Острый недостаток в литературе мы восполнили частично за счет покупки книг в Саратове и Уральске и получения некоторых книг от ликвидированного Гидростройтехникума» [8]. Викладачі користувалися книгами з бібліотек інших міст завдяки міжбібліотечному абонементу, отримуючи необхідну літературу у м. Саратові. Незважаючи на такі складні умови працівники бібліотеки у 2-і зміни забезпечували навчальний процес інституту.

Після визволення Полтави від фашистських загарбників інститут відновив свою діяльність, а з ним розпочала свою роботу і бібліотека. Деякий час бібліотекою завідувала **Юлія Валеріанівна Марченко**. А у травні 1944 року з Уральська повернуся **Лариса Степанівна Логінова** з частиною бібліотечного фонду і знову очолила бібліотеку. Усього з Уральська було привезено 41 000 томів книг. Крім того, частину книжкового фонду вдалося зберегти у Полтаві. Було здійснено кількісний облік книг. Організовано читальну залу. У навчальному корпусі бібліотекою було організовано вітрину, де розміщувалися центральні газети [9].

З травня 1948-го по лютий 1949 року бібліотекою завідувала **Антоніна Степанівна Стрижко**, з квітня 1947 по травень 1948 року бібліотеку знову очолювала **Олена Семенівна Тимофієва-Коршун**, а з лютого 1948-го по жовтень 1952 року обов'язки завідувача бібліотекою тимчасово виконувала **Любов Іванівна Пилипенко**. Любов Іванівна віддала нашій бібліотеці понад 20 років. Розпочавши свій трудовий шлях бібліотекарем, Любов Іванівна заочно закінчила Харківський інститут культури. З

великою відповідальністю і сумлінням вона очолювала бібліотеку у важкий післявоєнний час, багато років пропрацювала на посадах старшого бібліотекаря, редактора каталогів, і, вийшовши на пенсію, продовжила працювати у бібліотеці на посаді бібліотекаря, передаючи свій досвід молодим. Деякі з нинішніх працівників науково-технічної бібліотеки, пам'ятають Любов Іванівну як чесну, скромну і дуже порядну людину, відповідального і компетентного працівника.

Період з 1948-го по 1952 рр. – період відбудови країни – важкий, але водночас і цікавий. Поки відбудовувалася будівля інституту бібліотека розташовувалася (з часів повернення у Полтаву у 1943 році) у приміщенні житлового будинку, віддаленого від навчального корпусу, теж розміщеного у приватному будинку. Через це та через обмеженість у площі (120 м²) в одній з аудиторій навчального корпусу було організовано читальну залу, яка працювала після першої зміни навчальних занять [10].

В архівах зберігся перший самостійний звіт бібліотеки, датований 1948 роком (раніше робота бібліотеки висвітлювалася окремим розділом у звіті інституту). Завдяки іншим архівним документам відомо, що було проведено першу після повернення з евакуації інвентаризацію бібліотечного фонду. Під час інвентаризації робота читальної зали і абонементу не припинялася. В ході інвентаризації було складено систематичний та алфавітний каталоги. Встановлено точну кількість бібліотечного фонду: 48 848 книг, 1528 брошур, 61 назву журналів, 17 назв газет [11].

Незважаючи на те, що у штаті бібліотеки була відсутня посада бібліографа, і бібліографічна робота не велася, крім каталогів, бібліотекарями велася бібліографічна картотека на періодичну літературу за заявками викладачів та наукових працівників інституту.

Було відкрито «междугородный библиотечный абонемент» (МБА), за яким читачі отримували відсутні у фонді книжки з бібліотек міст Москви, Києва, Харкова тощо.

У жовтні 1952 року після переїзду бібліотеки у відбудований центральний корпус інституту завідувачем бібліотеки було призначено **Валентину Сергіївну Писаренко**, яка обіймала цю посаду наступні 18 років. Валентина Сергіївна за спеціальністю інженер-будівельник (закінчила Полтавський інститут інженерів сільськогосподарського будівництва). Під її керівництвом

бібліотечний фонд зріс до 250 тисяч прим. Було створено нові і продовжували наповнюватися існуючі каталоги: алфавітний, систематичні (службовий і читацький), алфавітно-предметний покажчик, створено загальну бібліографічну картотеку журнальних і газетних статей з будівництва і архітектури, започатковано картотеку дипломного проектування.

Бібліотека обслуговувала близько 5-ти тисяч читачів. Для студентів загально-технічного факультету інституту у містах Кременчук і Кремгес було відкрито філії бібліотеки з фондом підручників і навчальних посібників понад 11 тисяч прим.

Активізувалася довідково-бібліографічна та інформаційна діяльність. Було запроваджено Дні інформації, які користувалися великим попитом серед викладачів. Крім того, з метою оперативного інформування науковців про нові досягнення в галузі науки і техніки створювалися листки термінової інформації, організовано інститут викладачів-інформаторів.

Працівники бібліотеки читали лекції у товаристві «Знання» та в популярному на той час університеті культури.

Зі студентами та аспірантами було розпочато проведення бібліотечно-бібліографічних занять (прототип сучасного курсу «Інформаційна культура»).

Активізувалася масова робота бібліотеки: крім книжкових виставок проводилися бібліографічні огляди, диспути, бесіди, дуже популярними стали усні журнали, читацькі конференції та вечори відпочинку для студентів і співробітників інституту.

Кількість працівників зросла до 17 осіб. Бібліотека у своїй структурі вже мала відділ комплектування і обробки, відділ обслуговування і книго-зберігання з секторами абонементу і читальної зали, а також довідково-бібліографічний відділ.

У червні 1970 року бібліотеку очолила досвідчений фахівець з вищою спеціальною освітою **Єлизавета Давидівна Бердичевська**, яка пов'язала свою діяльність з нашою бібліотекою ще у 1959 році на посаді бібліотекаря. Єлизавета Давидівна – вмільний організатор і керівник, професіонал в усіх питаннях з бібліотечної справи та бібліографії, – згуртувала колектив і доклала багато зусиль для підняття престижу бібліотеки і бібліотекаря в інституті.

Директор бібліотеки (а цю посаду було запроваджено замість посади завідуючої у 1979 році) Є. Д. Бердичевська була членом обласної міжвідомчої бібліотечної ради. Згодом стала членом

Республіканської науково- методичної бібліотечної комісії. Була членом тиражної комісії по видавництвам «Будівельник» та «Вища школа». З 1971 року на бібліотеку було покладено керівництво методичним об'єднанням бібліотек вузів і технікумів міста Полтави.

За керівництва Єлизавети Давидівни бібліотечний фонд зріс до 367 тисяч примірників. Для зручності викладачів і студентів в окремих підрозділах було запроваджено відкритий доступ до фонду. Бібліотека обслуговувала близько 6 тис. читачів, 5 тисяч з яких – студенти, та 80 – спеціалісти у галузі будівництва та архітектури з різних організацій міста.

Бібліотека на той час координувала роботу бібліотек інших відомств міста з комплектування і була головною бібліотекою з комплектування будівельною літературою. Здійснювалася координація роботи і з інших питань. Так, з Полтавською обласною бібліотекою (зараз Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського), крім комплектування фонду, координувалося складання бібліографічних покажчиків. А при проведенні масових заходів широко застосовувалася така форма координації роботи, як підготовка масового заходу в одному ВНЗ, а проведення його – в іншому, або спільні заходи на декілька вузів.

Багато уваги приділялося інформаційній діяльності. Активно здійснювалося інформування ректорату, деканатів, громадських організацій з питань вищої школи, з особливо важливих питань було запроваджено сигнальне інформування (СІ). У 1975 році при бібліотеці створено службу науково-технічної інформації, що мала на меті оперативне доведення найновіших досягнень в галузі науки і техніки до викладачів та наукових співробітників інституту. До складу цієї служби входили інженер-інформатор і старший бібліограф за активної участі співробітників інформаційно-бібліографічного відділу. Для інформаційного обслуговування читачів запроваджено так звану «кільцеву пошту». Широко використовувалися крім Днів інформації такі форми, як День кафедри, День спеціаліста, День бібліографії, Місячник дипломника тощо.

Заняття з основ інформатики, бібліотекознавства і бібліографії проводилися за курсами «Введення в спеціальність», «Основи наукової творчості», «Основи НТІ».

Не менш важливим напрямом роботи того часу була виховна робота серед читачів. У цей період бібліотека стала методичним центром проведення масово-виховних заходів на усіх рівнях – студентська група, гуртожиток, факультет. Найпопулярнішими серед студентів стали літературні четверги, читацькі конференції, вечори відпочинку.

Усвідомлення керівництвом інституту важливості бібліотеки як структурного підрозділу виявилось у збільшенні площ для розташування бібліотечних приміщень. Завдяки цьому бібліотека у своїй структурі вже мала 3 абонементи: наукової, навчальної та художньої літератури, 3 читальні зали: загальний, суспільно-політичної літератури, зала для проектування. Окремі приміщення отримали відділ комплектування та обробки літератури та інформаційно-бібліографічний відділ. У гуртожитку було виділено велике приміщення для книгосховища, у яке виокремлено літературу до 1965 року включно, рідкісні та цінні дореволюційні видання та маловикористовувану спеціальну літературу.

Але найбільшу увагу в цей час приділялося бібліотечним кадрам. Колектив постійно омолоджувався. Серед молодих працівників активно пропагувалося і заохочувалося заочне навчання, яке було джерелом отримання кваліфікованих кадрів. Щороку заочно навчалось у вищих навчальних закладах до 9-ти працівників бібліотеки. Теоретичні знання, отримані у вузах, доповнювалися на робочих місцях завдяки інституту наставництва. За кожним молодим працівником було закріплено наставника, який і передавав увесь свій досвід підопічному. З вдячністю і теплотою згадують бібліотекарі сьогодення ті часи наставництва, а ще – незабутні хвилини Посвяти у бібліотекарі, започатковані у той період. Це був своєрідний ритуал, коли молоді, вчорашні школярки, зачитували «Обіцянку молодого бібліотекаря», їх вітали ветерани бібліотеки з побажаннями любити свою професію, поважати своїх наставників, прививати читачам любов до книги, до читання. А під кінець таких урочистостей відбувався традиційний «капусник» на бібліотечні теми, де бібліотекарі розкривали усі свої явні і потаємні таланти. Ця традиція бібліотечних «капусників» збереглася в нашій бібліотеці до сьогодні.

Вийшовши на пенсію, Єлизавета Давидівна ще довгі роки працювала у відділі комплектування та обробки літератури.

З лютого 1986-го по червень 2001-го року бібліотеку очолювала **Тетяна Олексіївна Кулик**, фахівець з 2-ма вищими освітами (педагогічною і бібліотечною). На період її роботи припали важкі часи для бібліотеки, інституту і країни в цілому: перебудова усіх сфер суспільного життя та економіки, розпад СРСР і становлення України як незалежної держави.

У цей складний період завдяки наполегливій праці усього колективу бібліотеку було визнано переможцем конкурсу вузівських бібліотек СРСР з врученням диплому і премії Державного комітету народної освіти СРСР. На базі бібліотеки як методичного центру вузівських бібліотек м. Полтави було проведено нараду секції вузівських бібліотек центральної бібліотечно-інформаційної комісії Держосвіти СРСР, у якій взяли участь майже 70 осіб з вузівських бібліотек усього Радянського Союзу.

Незважаючи на нестабільність, постійне здорожчання цін на друковану продукцію, фонд бібліотеки продовжував зростати до 400 тисяч примірників, кількість читачів збільшилася до 7 тисяч. На постійному контролі керівництва університету стояло якісне забезпечення навчального процесу літературою. Тому на раді кафедр гуманітарних дисциплін, на вченій раді університету постійно розглядалися питання використання літератури та книгозабезпечення навчальних дисциплін.

З метою пропаганди наукової та навчальної літератури бібліотекою використовувалися такі форми, як перегляди літератури, книжкові виставки, Дні бібліотеки на кафедрах. Підтримувалися і постійно поповнювалися необхідною літературою кафедральні бібліотеки.

Бібліотека залишилася єдиною у місті, де збереглася нормативно-технічна література з будівництва та архітектури. Для збереження і поповнення цього унікального фонду було налагоджено зв'язки з обласним центром стандартизації і сертифікації.

У зв'язку з переведенням архітектурного факультету та центру післядипломної освіти у корпуси, значно віддалені від основного корпусу університету, у цих підрозділах було створено 2 філії бібліотеки для обслуговування викладачів, студентів і слухачів цих підрозділів.

З 2001 року розпочалася активна модернізація роботи науково-технічної бібліотеки університету.

На посаду директора з 1 червня 2001 року було призначено **Валентину Олегівну Сидоренко** – справжнього ентузіаста впровадження комп'ютерних технологій у роботу бібліотеки, якій вона, до речі, віддала більше 40 років, дбайливого, талановитого, добросовісного керівника. Акумулювавши навколо себе конструктивно і творчо мислячих ініціативних працівників бібліотеки, вона зуміла при постійній підтримці ректорату та науково-педагогічного колективу університету у стислі терміни втілити в життя складний за змістом і напружений за часом виконання план модернізації роботи науково-технічної бібліотеки. Валентина Олегівна доклала багато зусиль для упровадження у діяльність науково-технічної бібліотеки численних інноваційних проектів, проведення на її базі міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференцій, створення власних електронних ресурсів, упровадження автоматизованого та віртуального обслуговування тощо.

Сьогодні науково-технічна бібліотека університету – це один з найважливіших структурних підрозділів університету, сучасний інформаційний і культурний центр, який забезпечує оперативне, повне та якісне бібліотечно-бібліографічне й інформаційне обслуговування освітнього, науково-дослідницького та виховного процесів університету; методичний центр Полтавського обласного методичного об'єднання бібліотек вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДАПО. – Ф. Р. – 4961. – Оп. 1. – Спр. 3. – 61 с.
2. Архів ПолтНТУ. – Спр. 1.
3. Архів ПолтНТУ. – Спр. 19.
4. ДАПО. – Ф.Р – 4961. – Оп. 1. – Спр – 6. – 28 с.
5. Кочерга Н. К. Юрій Жилко: творче життя і доля репресованого письменника-бібліотекаря з Полтави [Електронний ресурс] / Н. К. Кочерга // Історія Полтави. – Режим доступу: <http://www.tur.histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-po-avtoram/avtory-k/kocherga-nadezhda-konstantinovna?id=7953>.
6. Архів ПолтНТУ. – Спр. 707.
7. Архів ПолтНТУ. – Спр. 94.
8. ДАПО. – Ф.Р – 4961. – Оп. 1. – Спр 17. – 8 с.
9. ДАПО. – Ф.Р – 4961. – Оп. 1. – Спр 26. – 16 с.

10. ДАПО. – Ф.Р. – 4961. – Оп. 1. – Спр. 37. – 71 с.
11. ДАПО. – Ф.Р – 4961. – Оп. 1. – Спр 46. – 30 с.
12. Звіти про роботу науково-технічної бібліотеки за минулі роки.
13. Науково-технічна бібліотека // Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка: історія і сучасність / За заг. ред. В. О. Онищенко; відп. ред. Н. К. Кочерга, В. В. Сажко. – Полтава: ПолтНТУ, 2010. – С. 275–283.

УДК 027.7:[025.5:004.45:378.12]

Подрезенко О. О.

*Бібліотека ВДНЗУ «Українська
медична стоматологічна академія»*

СУЧАСНА БІБЛІОТЕКА ВИШУ – ІНТЕГРАЦІЯ У СВІТОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

***Анотація.** Сучасна бібліотека вишу не тільки дозволяє долучитися до
всесвітніх інформаційних ресурсів, а й створює власні ресурси для
відкритого доступу. З блогу бібліотеки доступні інформаційні ресурси
цифрової періодики України та зарубіжжя, ресурси Google Academi,
PubMed, BASE, надано тестовий доступ до баз даних Web of Sciencey.
Представлено інформаційні ресурси власної генерації: Електронний каталог
(ЕК) на новому програмному забезпеченні ІРБІС 64, та новостворений
академічний репозитарій – eaUMSA електронний архів. Наша бібліотека
намагається, щоб рівень наданих нею послуг відповідав європейським
стандартам, активно розвиває нові напрями діяльності, бере на себе
відповідальність за поширення результатів наукових досліджень вчених
академії.*

***Ключові слова:** інформаційний простір, відкритий доступ, інформаційні
ресурси, бібліотека ВДНЗУ «УМСА», бібліотечний сервіс, електронний
каталог, репозитарій.*

Один читач сказав: «Я б хотів отримати у вашій бібліотеці доступ до усіх книжок світу...». – А чому би й ні? Як зазначає Вінт Серф, один із найперших інтернет-ентузіастів: «...необхідно не просто створити нову інфраструктуру, призначену для зберігання знань у цифровому форматі, але й розробити механізми, які забезпечать ефективно зберігання оцифрованих знань протягом тривалого часу» [8]. Такими зберігачами інформації є сучасні бібліотеки.

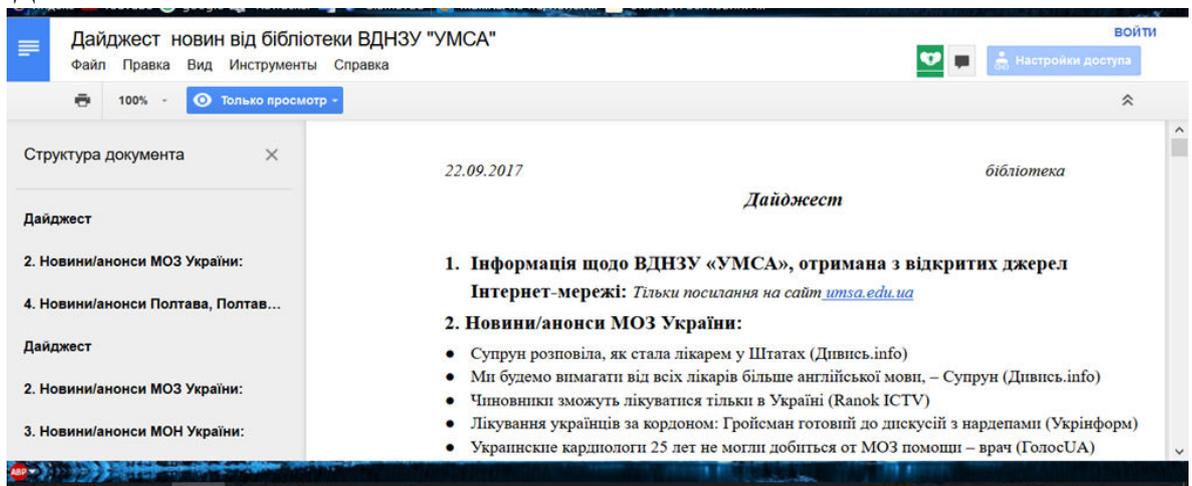
Сучасна бібліотека вишу не тільки дозволяє долучитися до всесвітніх інформаційних ресурсів, а й створює власні ресурси для відкритого доступу. Таким чином, бібліотека виступає посередником між читачем та інформаційним простором. Вона надає доступ до інтернет-ресурсів у вільному доступі, до ліцензійних та передплачених ресурсів, а також генерує власні інформаційні ресурси та інтегрує їх у віртуальний простір.

Активне зростання затребуваності бібліотеки як інформаційного посередника між користувачем та безмежним

світом інформації обумовлено багатьма факторами, серед яких можна виділити наступні:

- розвиток інтеграційних процесів національної освіти у європейське і світове освітнє товариство;
- запобігання інформаційній ізолюваності вчених та прискорення їх інтеграції до світової наукової спільноти.

«Вікном» у світовий інформаційний простір є сайт чи блог бібліотеки. Ми пропонуємо ресурс «Дайджест новин» – оперативний портал, де представлено новини МОЗ, МОН, медицина Полтавщини. Дайджест оновлюється кожного дня, а для керівного складу академії матеріали надаються ще й у друкованому вигляді.

Бібліотека пропагує свої здобутки та здобутки академії у соціальних мережах на Facebook та Instagram, де підтримує зворотній зв'язок із викладачами вишу. Надається доступ до інформаційних ресурсів у відкритому доступі: до цифрової періодики України та зарубіжжя, до ресурсів Google Academi, PubMed, BASE, зарубіжних дисертацій. Також бібліотеці надано тестовий доступ до баз даних Web of Science.

Бібліотека створює інформацію, тобто генерує власні інформаційні ресурси. Одним із таких ресурсів власної генерації є Електронний каталог.

У цьому році академією придбано для бібліотеки нове програмне забезпечення ІРБІС 64. Нова програма має багато переваг: інтегрований MESH рубрикатор; дозволяє синхронізувати поля. Завдяки новій програмі описи відповідають вимогам «Зведеного каталогу періодичних видань» корпорації медичних бібліотек України, членом якої є наша бібліотека, та у створенні

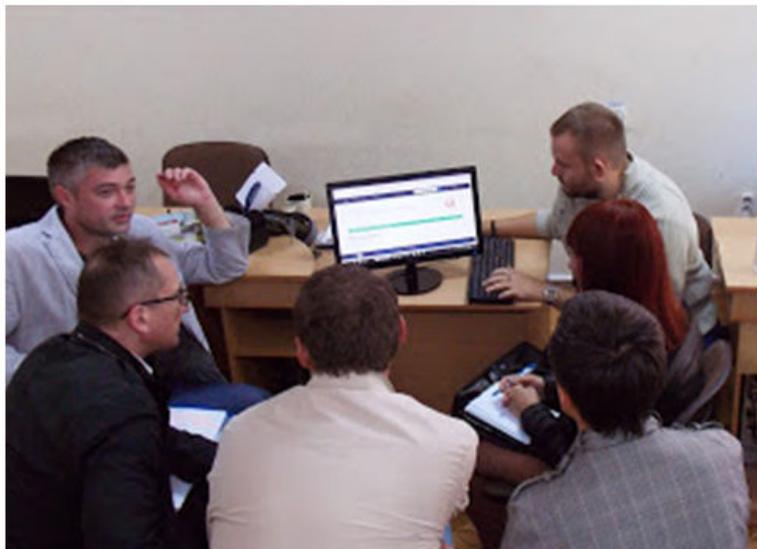
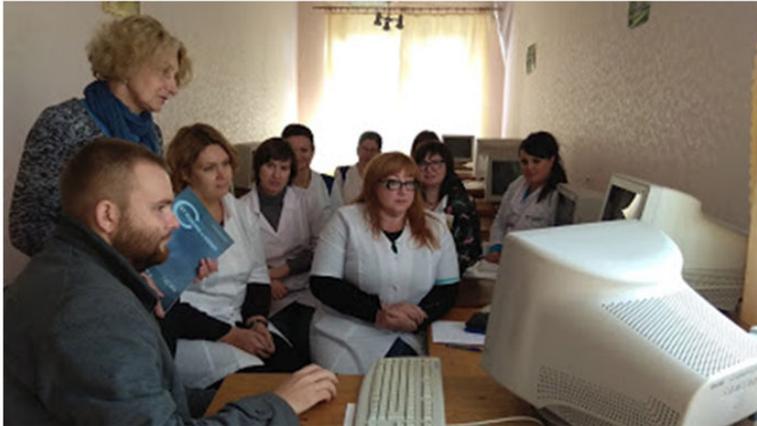
якого ми беремо участь. Цим проектом опікується Національна наукова медична бібліотека України і Зведений каталог представлено на сайті ННМБУ.

Зведений каталог – це суттєвий внесок у розвиток національних інформаційних ресурсів, а також представлення національного інформаційного потенціалу в глобальному інформаційному просторі. І, як показує досвід, створення цього ресурсу можливе тільки за умови скоординованої діяльності медичних бібліотек-учасниць проекту, особливо за умов скорочення підписки на медичну періодику в багатьох бібліотеках. Актуальним питанням розвитку цього напрямку діяльності є вирішення технічних моментів, наприклад: зазначення в пошуку «бібліотеки-отримувача» певного журналу, що могло би спростити замовлення необхідної статті по МБА.

Сьогодні відчувається необхідність збільшення рівня присутності української науки у глобальному науково-інформаційному просторі та підвищення рівня її впливовості у світі. Актуальним є питання збільшення внеску бібліотек вищої школи у розширення інформаційного наукового простору. Створення у бібліотеках власних електронних колекцій, електронних бібліотек, передбачених Законом України «Про Національну програму інформатизації», де затверджена Державна програма «Електронна бібліотека» та реформами в розвитку інформаційного простору України, сприяє інформаційно-аналітичній підтримці наукового процесу та є одним із ефективних шляхів підвищення міжнародного рейтингу вишу, авторитету його науковців [1, 2]. Розміщення наукового доробку вчених, викладачів в академічному репозитарії є нагайною потребою сьогодення.

Створення репозитарію стало значною подією для нашої бібліотеки. Це новий сервіс, який пропонує бібліотека, а для науковців академії – новий вид пропаганди здобутків своєї наукової діяльності.

Працівниками бібліотеки були проведені тренінги для викладачів, нас запрошували на кафедри, де були проведені майстер-класи з правил наповнення репозитарію. Надаються постійні консультації в режимі «Запит-відповідь».

Наповнення репозитарію, створення профілів у Google Scholar сприяє підвищенню рейтингу вишу в Webometrics, що вважається одним із найавторитетніших рейтингів у світі та формуванню іміджу вченого.

Google Scholar (Гугл Академія), гаслом якої є: «Стоячи на плечах гігантів», віддає належне вченим, які зробили внесок у розвиток науки і забезпечили основу для нових відкриттів та досягнень, забезпечує для авторів простий спосіб відслідковування посилань на свої статті.

Науковці академії активно, за допомогою працівників бібліотеки створюють свої бібліометричні профілі в Гугл Академії. Адже інтернет-активність – обов'язок вченого, оскільки сучасний науковець має бути цікавим для світу. Бо, як зазначив Гарольд Вармус, нобелівський лауреат, экс-директор Національного інституту здоров'я США: «... публікація – важливий елемент наукового процесу. Як дослідник, я пишу не заради грошей.... Я пишу заради слави: я хочу, щоб кожен прочитав те, що я написав... Тому ми (дослідники) безкоштовно презентуємо наші здобутки. І в цьому сила відкритого доступу» [9].

Реалізуючи всі зазначені сервіси, бібліотека вишу виконує функцію розповсюдження інформації. А впровадження в практику визначених напрямів дозволить запобігти «розсіюванню» документальних науково-інформаційних ресурсів академії, сприятиме їх консолідуванню, підвищить значущість наукових видань та авторитет вчених академії, як частини української науки в цілому.

Наша бібліотека намагається, щоб рівень наданих нею послуг відповідав європейським стандартам, активно розвиває нові напрями діяльності, вона бере на себе відповідальність за поширення результатів наукових досліджень учених академії, просуває академічну науку у світовий інформаційний простір.

Однак, у бібліотеки ще є потреби, вирішення яких залежить від внутрішніх та зовнішніх чинників: економічних, адміністративних та інших. Тим більше, що сучасний світ змінюється дуже швидкими темпами і нам слід вчитися передбачати потреби користувачів. Що вимагатиме наш читач через 5, 10, 20... років?

Вирішення загальних проблем бібліотек передбачено в Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» [3].

Основні засади стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України ґрунтуються на взаємовигідній співпраці, що передбачає міжнародне співробітництво, інтеграцію, партнерство і кооперацію зусиль бібліотек та інформаційних інституцій.

Короткостроковий план «Стратегії ...» передбачає:

➤ створення нової архітектури інтегрованої бібліотечної системи на принципах універсального доступу;

➤ створення нормативно-правової бази та системи стандартів бібліотечно-інформаційної галузі для підвищення ефективності діяльності бібліотек;

➤ модернізацію матеріально-технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотек, що гарантує надання якісних бібліотечно-інформаційних послуг та інтеграцію українських бібліотек у світовий інформаційний простір.

І треба пам'ятати, що інформаційні ресурси бібліотек України – феномен величезного об'єму і цінності, і тільки від нас залежить, як цими ресурсами скористатися, як донести їх до своїх користувачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР : редакція станом на 01.08.2016, підстава 922-19 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/74/98>.
2. Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України : Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань від 31.03.2016 № 1073-VIII» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 17, ст. 191. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1073-19#n13>.
3. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>.
4. Использование информационно-коммуникационных технологий в целях развития : резолюция Генеральной Ассамблеи ООН от 19 дек. 2014 г. № А/70/469 [Электронный ресурс] / Генеральная Ассамблея ООН. – Режим доступа : http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ares69d204_ru.pdf.
5. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2011. – 232 с.
6. Лобузін К. Корпоративна бібліотечна база знань: науково-методичний посібник / Катерина Лобузін; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – С. 103.
7. Подрезенко О. О. Бібліотечний сервіс та інформаційні технології в інформаційно-аналітичній підтримці науково-освітнього процесу (з досвіду бібліотеки ВДНЗУ «УМСА») / О. О. Подрезенко // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі: матеріали II Науково-практичної Інтернет-

конференції, Харків, 24–31 жовт. 2016 р. – Харків : ХНМУ, 2016 . – С. 118–121.

8. The Future Of Libraries Is Collaborative, Robotic, And Participatory: by Ben Schiller [Electronic resource]. – 11.24.15. – URL: <https://www.fastcompany.com/3053682/the-future-of-libraries-is-collaborative-robotic-and-participatory>.

9. Varmus H. The art and politics of science / Harold Varmus. – 1st. ed. – New York : W.W. Norton & Company, 2009. – 303 p. – Available on: <https://www.amazon.com/Art-Politics-Science-Harold-Varmus/dp/0393304531>.

УДК 021.1 – 044.922

Вініченко А. М.,

*Науково-технічна бібліотека
Полтавського національного
технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

ТРАНСФОРМАЦІЯ БІБЛІОТЕКИ ТА СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОГО БІБЛІОТЕЧНОГО ПРОСТОРУ

Анотація. В статті розглядається роль бібліотеки як складової інформаційного суспільства, що розвивається. Описуються нові технології процесу формування електронних бібліотек, трансформації сучасних бібліотек та інтеграція їх у єдиний інфопростір.

Ключові слова: електронна бібліотека, інформаційне суспільство, інфосередовище, електронна продукція.

Трансформація (грец. «Trans» – через, «form» – форма; латин. «Transformo» – зміна виду, форми чогось), в загальному випадку – це перетворення, перетворення, зміна виду, форми або будь-яких істотних форм.

Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, безпосередньо відображаються на бібліотеках, оскільки саме бібліотека є чи не найбільш базовою і фундаментальною структурою соціуму; є саме тією ланкою, яка пов'язує кожен конкретну спільноту, її духовні й інформаційні надбання зі світовим культурним процесом в цілому. Тому цілком логічно, що разом з зародженням і розвитком нового типу суспільства – суспільства прогресивних високих інформаційних технологій, – кардинально змінюється і роль та місія бібліотеки як соціального інституту.

Нам з вами випало жити в історичний момент, який, за словами одного з провідних соціологів сучасності, спеціаліста в галузі теорії інформаційного суспільства Мануеля Кастельса, «характеризується трансформацією нашої «матеріальної культури» через роботу нової технологічної парадигми, побудованої навколо інформаційних технологій» [2]. Характерні риси нової інформаційно-технологічної парадигми за Кастельсом [2]:

«- Інформація є сировиною. На відміну від попередніх технологічних революцій тепер ми маємо справу з технологіями для впливу на інформацію, а не з просто інформацією, призначеною для впливу на технологію.

- Всеохоплюваність ефектів нових технологій, оскільки інформація є інтегральною частиною людської діяльності. Інформація міститься в будь-якій діяльності людини, пронизує всі процеси нашого індивідуального і колективного існування.

- Мережева логіка будь-якої системи, яка використовує ці нові інформаційні технології. Морфологія мережі найкращим чином пристосована до зростаючої складності взаємодій та непередбачуваних форм і способів розвитку, коли вдається поєднати структуроване і неструктуроване.

- Інформаційно-технологічна парадигма ґрунтується на гнучкості. Організації та інститути можна змінювати шляхом перегрупування їх компонентів. Ця особливість може бути як корисною, так і нести в собі репресивну тенденцію.

- Конвергенція конкретних технологій у єдину високоінтегровану систему. Так, мікроелектроніка, телекомунікації, оптична електроніка і комп'ютери інтегровані тепер в інформаційних системах.

Всеохоплюваність, складність і мережевий характер є вирішальними якостями нової інформаційно-технологічної парадигми.

Нині в центрі уваги не знання та інформація, але «застосування таких знань та інформації для генерування знань та пристроїв, що обробляють інформацію і здійснюють комунікацію, у кумулятивній петлі зворотного зв'язку між інновацією і напрямками використання інновацій» [2].

Бібліотека змінюється одночасно зі стрімким розвитком сучасного інформаційного суспільства. І ця трансформація зачіпає не самі лише функції бібліотеки. Вона відбувається настільки рішуче, що змінюється не тільки система бібліотечної діяльності як така, не тільки доступ до бібліотечних ресурсів та бібліотечно-бібліографічне обслуговування – фактично бібліотека в соціумі поступово перетворюється на багатофункціональний громадський, науковий, культурний і освітній центр, – але і вперше за всю історію існування і розвитку традиційних бібліотек ставляться питання власне про межі бібліотечного простору. Іншими словами,

трансформується не лише сама бібліотека – змінюються її взаємовідносини з суспільством. Формується нова місія та соціальні функції бібліотеки, відбувається включення її в нове інформаційно-комунікаційне середовище та вироблення нової економічно ефективною стратегії адаптації системи послуг до нових потреб і запитів користувачів. А потреби сучасних користувачів у сучасному глобальному суспільстві зростають у напрямку пошуку та оперативного отримання освітньої і професійної інформації. Тож бібліотека як соціокомунікаційна установа, функціонуючи в умовах сучасного інформаційного ринку та забезпечуючи споживачам інтелектуального продукту високий рівень інформаційного сервісу все більше набуває ознак інформаційного інтелект-центру.

Будь-яка бібліотека сьогодні – це потужна інформаційна соціокомунікаційна установа, яка забезпечує виробництво, накопичення, зберігання і поширення документів, посилює інноваційну складову в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні користувачів, поширює корпоративну взаємодію між бібліотеками щодо створення бібліографічних та реферативних баз даних, інтегрованих електронних ресурсів. І інформаційна функція стає пріоритетною для сучасної бібліотеки, відмінною рисою її є аналіз, обробка та оперативне доведення до користувача інформації.

Варто підкреслити, що розвиток бібліотечної справи в Україні обумовлений цілим рядом урядових законодавчих і програмних документів, як то: Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», «Державна національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека — XXI», «Стратегія розвитку інформаційного простору України на період до 2020 р.», та інших; які спрямовують вітчизняні бібліотеки на інтеграцію до світової бібліотечної системи.

Ці та інші програмні документи мають на меті створення сприятливих умов для розвитку науки та підтримки досліджень науковців, підняття престижу та популярності бібліотеки як суспільного інституту, поширення інформації про культурні цінності країни, і в результаті – підвищення статусу України у світі. Для досягнення цього на урядовому рівні передбачені такі кроки: інформатизація бібліотеки як невід'ємної частини будь-якого вищого навчального закладу України, створення електронних

колекцій, надання вільного доступу до електронних копій із фондів бібліотек через мережу Інтернет тощо.

Перетворення сучасних бібліотек у інформаційні центри, забезпечення ними постійного доступу до інформації в електронному вигляді у стратегічному плані має забезпечити:

- збереження національної, культурної, історико-правової спадщини на цифрових носіях, створення електронних бібліотек;
- інтеграцію оцифрованих ресурсів до світового соціокультурного простору;
- забезпечення відкритого доступу до результатів наукових досліджень (електронні архіви, репозитарії);
- оприлюднення результатів науково-дослідної діяльності університетів (інституційні репозитарії);
- створення «Єдиного вікна» освітніх ресурсів;
- надання доступу до цифрового контенту в будь-який час тощо.

Варто зазначити, що електронні документи з точки зору збереження і оперативності доступу до інформації мають великі переваги порівняно з іншими видами, тому, формуючи електронні колекції, бібліотеки значно розширюють свої можливості щодо виконання кумулятивної, меморіальної та комунікаційної функцій, що в кінцевому підсумку веде до поліпшення задоволення інформаційних потреб всіх користувачів. Сформувавши фонд електронних документів, бібліотека, з одного боку, отримує надійні копії, а з іншого – можливість одночасного обслуговування практично необмеженої кількості користувачів, що знаходяться як в самій бібліотеці, так і за її межами.

В аспекті еволюційних перетворень нині перелік баз даних (БД) на сайтах університетських бібліотек досягає сотень найменувань. Цифрові бібліотеки, електронні колекції, системи електронного резерву, онлайнві каталоги публічного доступу, БД електронних журналів стали популярними засобами доступу до джерел інформації.

Можна стверджувати, що створення електронних, цифрових бібліотек сприяє глобалізації світового інформаційного співтовариства, відкриває принципово нові умови доступу до віддалених ІР і забезпечує рівні права користувачів на отримання необхідної інформації.

В сучасному суспільстві інформація – це не другорядний атрибут діяльності, а стратегічно важливий ресурс, ефективно

використання якого дає величезний потенціал розвитку. Інформаційний ресурс стає чи не найважливішим чинником розвитку суспільства. Відповідно зростає і роль бібліотеки, як чи не єдиного інституту, за яким історично закріпленя роль накопичувача, зберігача і розповсюджувача інформації.

Лише у спробах інтегрувати в книгозбірні всі види носіїв інформації і контенту з усіх каналів інформації нині бачиться шлях збереження і підвищення ролі бібліотек; трансформація бібліотек. А як при цьому вони будуть називатися – інформаційні центри, інформаційні комплекси, гібридні бібліотеки, медіатеки, інформаційно-сервісні служби чи ще якимось – не суть важливо. Головне – в умовах бурхливого наповнення інформаційного середовища новими носіями інформації і збільшення каналів інформації, бібліотечна стратегія – це є курс на інтегративний інформаційний мультиресурс і інтегративний інформаційний мультисервіс.

Перспективи подальшого функціонування бібліотеки і її успішного розвитку фахівці з бібліотечної справи бачать саме у створенні спеціальних програм для втілення цифрових проектів. Наприклад, бібліотеки Гарвардського університету з їх програмою «Бібліотечна цифрова ініціатива» – Library Digital Initiative (LDI). Нею охоплено всю бібліотечну систему Гарварда: створено єдиний електронний каталог і покажчики на основі цифрових технологій; забезпечено онлайнвий доступ до джерел університетського репозитарію та до зведеного каталогу ресурсів бібліотек Гарварда. В якості ще одного прикладу можна назвати проект Сервер цифрового пошуку – Digital Finding Aids Server (DFAS), створений на базі Мічиганського, Колумбійського і Оксфордського університетів, яким забезпечується одночасний пошук в архівних колекціях всіх учасників-проектантів.

Так, трансформація сучасної бібліотеки в бібліотеку інформаційного суспільства вимагає радикальних перетворень і змін підходів до організації її діяльності. Як зазначила у своїй статті «Трансформація професії бібліотекаря як одна з умов бібліотеки майбутнього» Лариса Семененко, у своєму розвитку бібліотеки пройшли від описового етапу розвитку (який тривав від античності до епохи Відродження) та соціологічного (від епохи Просвітництва) до інформаційного. Зараз ми стоїмо на порозі нової епохи, і бібліотека повинна не протиставляти їй себе і свої традиції,

а інтегрувати власні досягнення і багатомісячний досвід з сучасними інформаційними технологіями для успішного виконання своїх функцій.

Цифрові сервіси і послуги Інтернету, ЕР та е-колекції разом із якісними бібліотечними книжковими фондами відкривають безліч можливостей для покращення та інтенсифікації процесу отримання інформації і знань. Ключовими трендами електронної сфери стали: електронні бібліотеки, віртуальні засоби комунікації, мобільні бібліотеки, е-книги, що формують, на наш погляд, доступне, зручне, контентуально мобільне інформаційне середовище. Активно розвивається е-читання. Тож якнайшвидша адаптація бібліотечних установ, інформаційних центрів, бібліотечних спеціалістів до динамічного і непередбачуваного світу нових технологій і комунікаційних можливостей – запорука реалізації стратегії розвитку інформаційного суспільства [5].

Граючи винятково важливу роль у забезпеченні інформаційної взаємодії між людьми, а також в системах підготовки, аналізу та поширення масової інформації, бібліотеки допомагають людям вирішити проблеми та питання, викликані процесами глобалізації та інтеграції світової спільноти, розширенням внутрішніх і міжнародних політичних, економічних, наукових, освітніх і культурних зв'язків тощо. Принципово важливе для сучасного етапу розвитку суспільства значення бібліотек полягає в тому, що вони роблять істотний крок у вирішенні глобальних проблем людства, і перш за все – пов'язаних з необхідністю подолання пережитої світовим співтовариством глобальної кризи цивілізації, в тому числі – у вирішенні екологічних проблем та захисту середовища проживання.

Наявність в суспільстві впорядкованих масивів необхідної інформації створює передумови для реалізації демократичних прав і свобод усіх його членів. При відповідних політичних умовах вони вправі вільно вибирати з наявного об'єму необхідні їм матеріали і використовувати їх для досягнення своїх цілей. Поряд з цим необхідно відзначити, що діяльність бібліотеки в силу її природи завжди будувалася на селективності при відборі документів. І навіть в інформаційному суспільстві, забезпечуючи практично необмежений доступ до глобальних інформаційних ресурсів, бібліотека на прохання користувача здатна захистити його від величезного інформаційного потоку непотрібної і навіть шкідливої

для нього інформації і таким чином забезпечити його інформаційно-психологічний захист.

Кумулюючи різні види інформації, з одного боку, і надаючи доступ до неї всім групам користувачів – з іншого, бібліотека тим самим завжди служила інструментом згладжування нерівності між представниками тих чи інших соціальних груп. Так, відкинувши дискримінацію людей за ознакою статі, раси, віросповідання, національності, соціального статусу, бібліотека надала представникам соціально незахищених груп суспільства можливість рівного з іншими доступу до знань і наповнила їх рівноправність реальним змістом. Зараз бібліотеці необхідно взяти під свій захист новий шар суспільства – інформаційно бідних, тобто тих, хто з різних причин не в змозі купувати необхідні документи, сучасні технічні засоби, оплачувати доступ до віддалених інформаційних ресурсів. Базуючись на засобах, що виділяються з суспільних фондів споживання, на спонсорській підтримці, пожертвування благодійних організацій, бібліотеки повинні й далі виявляти турботу про громадян із соціально незахищених верств суспільства, надаючи їм доступ до інформаційних ресурсів, у тому числі і з використанням сучасних інформаційних технологій.

Таким чином, трансформація сучасної бібліотеки в бібліотеку інформаційного суспільства вимагає радикальних перетворень і зміни підходів до організації її діяльності, результатами яких мають стати:

- технічне і технологічне переоснащення бібліотек відповідно до вимог інформаційного суспільства;
- багаторазове використання відомостей про документи при їх одноразовою обробці;
- створення національного та світового банків даних бібліографічних записів документів;
- формування національного та світового фондів документів, що складаються з електронних, а також друкованих, аудіовізуальних та інших видів документів і їх електронних копій;
- конвергенція інформаційних ресурсів бібліотек, архівів, музеїв, інформаційних центрів і служб;
- створення глобальної бібліотеки, об'єднуючою інформаційні ресурси всіх бібліотек світу за допомогою корпоративних, національних і міжнародних мереж;

• перетворення окремої бібліотеки в модуль глобальної бібліотеки, що здійснює обслуговування користувачів на базі як традиційних, так і мережевих інформаційних технологій.

Всі ці нагальні завдання потребують пошуку нових моделей бібліотечного розвитку, що забезпечують життєздатність бібліотеки як необхідного суспільству соціального інституту в контексті побудови відкритого суспільства знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гурьянова С. Ю. Высшее образование XXI века: актуальные тренды / С. Ю. Гурьянова // Дистанционное и виртуальное обучение. – 2014. – № 2. – С. 75–88.
2. Кастельс Мануэль. Информационная эпоха: Экономика, общество и культура / М. Кастельс: пер. с англ. / под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М. : Изд-во ГУ ВШЭ. – 2000. – 458 с.
3. Крайнікова Т. Друкована книга і читання в сучасній культурі медіа споживання : рецептивний аналіз / Т. Крайнікова // Бібліотечний вісник. – 2013. – № 2. – С. 30–35.
4. Ланде Д. Електронна бібліотека як середовище адаптивного агрегування інформації / Д. Ланде, О. Баркова // Бібліотечний вісник. – 2013. – № 2. – С. 12–17.
5. Пасмор Н. П. Сучасна бібліотека – центр створення і зберігання інформаційних ресурсів / Н. П. Пасмор // Питання вдосконалення діяльності відділів рідкісних книг бібліотек в інформаційному забезпеченні науково-освітнього процесу : матеріали вист. учасників «круглого столу», Харків, 29 берез. 2012 р. – Харків, 2012. – С. 41–44.
6. Семенов Л. П. Трансформация профессии библиотекаря как одно из условий библиотеки будущего / Л. П. Семенов // Короленковские чтения 2012. Взаимодействие и партнерство библиотек в региональном информационном пространстве: материалы XV всеукр. науч.-практ. конф. Харьков, 11 окт. 2012 г. – Х., 2013. – С. 190–197.

УДК 027.7:378.6:61:004

Захарова О. А.

*Бібліотека ВДНЗУ «Українська медична
стоматологічна академія»*

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕКИ ВИШУ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ І ДУХОВНОСТІ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА-МЕДИКА

Анотація. У статті на прикладі бібліотеки ВДНЗ України «УМСА» розглядається питання формування духовних, морально-етичних якостей у студентів-медиків, роль інформаційних ресурсів бібліотеки у цьому процесі.

Ключові слова: *духовні якості, морально-етичні якості, студенти-медики, Бібліотека ВДНЗ України «УМСА», інформаційні ресурси, блог.*

Формування духовності і культури сучасного студента-медика є однією з актуальних проблем, яка визначає ефективність різних нововведень і реформ у галузі охорони здоров'я України. Не кожна людина може стати лікарем, і питання про те, як вищий навчальний заклад сприяє розвитку моральності та духовності майбутнього медика сьогодні активно дискутується.

У давні часи моральне виховання називали «вихованням серця». З цим не можна не погодитись, адже формування високих моральних якостей потребує глибокого, розумного та емоційного впливу на людину. Уміння розбудити співчуття, дати такі приклади, що підносять душу, навчити поєднувати слово і справу, перетворюючи благодійні переконання на вчинки, корисні іншим, на натхненну працю, присвячену людям – таке завдання морального виховання.

Різні аспекти проблеми духовності знайшли відображення в наукових працях філософів, які розглядають духовність як сферу осмислення дійсності (В. Баранівський, Л. Сохань, Л. Олексюк, В. Сугатовський, В. Шердаков та ін.); психологів, які аналізують психологічні витoki духовних цінностей (І. Бех, О. Зеліченко, О. Киричук, Г. Костюк та ін.); педагогів, які досліджують сутність духовного розвитку, особливості організації духовного виховання особистості (С. Гончаренко, В. Доній, І. Зязюн, І. Степаненко, Г. Шевченко та інші) [1].

Суспільству нашої країни потрібні всебічно розвинені, високодуховні, соціально активні особистості, які здатні до самовдосконалення й самореалізації, мають почуття відповідальності й емпатії.

Озброєння моральними знаннями надзвичайно важливе ще й тому, що вони не тільки інформують про норми поведінки в сучасному світі, а й дають уявлення про наслідки порушення норм або наслідки певних вчинків для оточення.

У контексті духовно-морального виховання студентів медичних вишів поняття «духовність» базується на основі усвідомлення високого обов'язку професії й загальнолюдського гуманізму. Саме тому студентів необхідно залучати до моральних загальнолюдських цінностей, готувати до подальшої професійної діяльності в унікальних, часто надзвичайних умовах праці.

На сучасному етапі навчальний медичний заклад як соціальний інститут покликаний допомогти студентам у становленні їх духовних, морально-етичних якостей. Тому виховання спрямоване на підвищення рівня духовності й моральності протягом всього навчання й передбачає формування духовності як базової якості особистості, що визначає її позицію, поведінку, ставлення до себе й навколишнього світу.

Усім відомо, що в студентські роки закладається фундамент для майбутнього самовираження людини як соціального суб'єкта, з'являється прагнення досконало оволодіти знаннями, які постійно зазнають змін.

Цінності відіграють роль певного стабілізатора, стають підґрунтям щодо пошуку нових парадигм життя. Суттєву роль при цьому відіграє система ціннісних орієнтирів. На думку науковців, соціальна валідність особистості залежить від ступеня засвоєння нею духовно-моральних та естетичних цінностей, що дозволяє ефективніше формувати її світоглядні настанови. У вищих навчальних закладах різних регіонів України здійснювалося дослідження системи ціннісних орієнтирів, духовного світу сучасної студентської молоді [5-7]. З погляду значної частини студентів, «духовність» розглядається як сукупність моральних якостей (52,5 %) та гармонія внутрішнього світу людини (51,7 %). Студенти виділяють такі емоційні компоненти духовності як віра, надія, любов (38,8 %). У подальшому пріоритетними стають інтелектуальні (41,6 %) та власне духовні (дух, душа) цінності (до

61,9 %). Дослідники відзначають, що студенти, навчаючись у виші, починають більше цінувати культуру взаємовідносин (до 38,5%).

Відтак, поняття «духовність» усвідомлюється студентами університету в трьох семантичних полях: моральність, інтелект, релігійність. Переважна більшість респондентів трактує «духовність» як моральні цінності людини, дещо менша – як інтелектуальні, та невелика частина респондентів – як релігійні цінності [3].

Виховання у студентів морально-естетичної самосвідомості, духовності стає показником готовності у відповідних сферах, ефективним показником роботи колективу ВНЗ.

Основними напрямками духовно-морального виховання вважають: формування й розвиток системи духовно-моральних знань, пов'язаних із нормами моральності й професійної етики в навчальній, клінічній і суспільній діяльності, формування у студентів репродуктивної свідомості й настанов на створення родини як основи відродження національних моральних цінностей, формування якостей соціально активної особистості, що має навички самопрезентації, ухвалення рішень, організації суспільно й особистісно значущих справ.

Надзвичайно важливим є формування емоційних, ділових, комунікативних здібностей у майбутніх медиків. Виконання головних завдань навчання повинно забезпечувати комплексне формування особистісного ставлення до оточення – оволодіння етичними, естетичними й моральними нормами.

У сучасному світі особистість оточена безліччю джерел впливу як позитивного, так і негативного характеру, що, звичайно, позначається на формуванні моральності. І тому, крім забезпечення духовно-морального розвитку молоді, її соціального оптимізму, гострою є проблема запобігання негативному впливу інформації на свідомість молоді, яка містить елементи бездуховності, насильства, порнографії, пропагує тютюнопаління, наркоманію, пияцтво, антисоціальну поведінку.

Основне завдання педагогічного колективу ВНЗ – навчити молодь співчувати, бути людяною, сформувати інтелігентну та високодуховну особистість, допомогти знайти своє місце в житті й стати професіоналом своєї справи.

Якісна організація навчально-виховного процесу вишу базується на багатьох чинниках, зокрема на роботі бібліотеки навчального закладу, яка сьогодні є основною ланкою в забезпеченні інформацією, реальним інтегратором змін, єдності інформаційно-бібліотечних ресурсів й освітнього процесу.

Сучасні бібліотеки вишів постійно шукають новітні форми надання послуг, активно впроваджують у щоденну практику інноваційні технології. На сучасному етапі бібліотечне обслуговування зазнало суттєвих змін завдяки використанню комп'ютерної техніки, мережі Інтернет тощо.

Бібліотека ВДНЗ України «УМСА» є своєрідним флагманом академії в інтернет-просторі. Щороку все більша кількість бібліотечних процесів автоматизується, впроваджуються нові віртуальні послуги. Політика розвитку бібліотеки – клієнтоорієнтована. Web-ресурс www.biblumsa.blogspot.com працює вже 5 років. Він є обличчям бібліотеки в Інтернеті [2]. Бібліотечний блог – це унікальна можливість налагодження діалогу «бібліотекар-читач», майданчик для реалізації креативних ідей бібліотекарів.

На сторінках бібліотечних блогів представлено широкий спектр інформації, можливість надання інноваційних послуг, нові проекти бібліотек, і виставкова діяльність, цікаві факти, новини.

Культурно-просвітницька робота бібліотеки ВДНЗ України «УМСА» орієнтується не лише на пошук нової інформації заради самої інформації, а й на інші цінності. І тому для проведення культурно-просвітницьких заходів обираються такі форми, де студенти виступають не просто слухачами, а найдієвішими учасниками, оскільки саме бібліотека має для цього унікальні можливості.

За допомогою інформаційних ресурсів наша бібліотека сприяє комплексному вирішенню завдань гармонійного розвитку молоді, вона – осередок духовного спілкування, творчої та інтелектуальної діяльності й дозвілля студентів.

Використання мультимедійних ресурсів, звукових фонограм, художніх репродукцій дозволяє урізноманітнити виховні заходи, зробити їх більш насиченими, цікавими та пізнавальними.

До Міжнародного дня щастя та Всесвітнього дня сторітелінгу (з англ. – спосіб передачі інформації через розповідь історій, його використовують, щоб розважити, залучити або переконати аудиторію, співрозмовника) на блозі було презентовано відео-бліц

«Сторіотерапія від ВДНЗУ «УМСА» – «Лікуємо щастям», створений бібліотекою, студентським парламентом, відділом ТЗН академії.

Бібліотекою та практичним психологом академії було проведено просвітницький захід з елементами тренінгу «Щасливий сторіотелінг», під час якого студенти дізналися про історію походження сторіотелінгу, його структуру та можливості використання в різних сферах людської діяльності; про коефіцієнт Валового Національного Щастя, Міжнародний індекс Щастя тощо.

Захід був дуже цікавий і корисний як для студентів-медиків, так і для їхніх наставників, адже змусити повірити в краще, розв'язати проблему – це основне в професії лікаря.

Кожного року, починаючи з 1986, 26 квітня, бібліотечний простір академії наповнюється болем, тугою, жахливими спогадами. Вже не один рік бібліотека привертає увагу студентів та співробітників вишу до страждань людей, які зазнали і продовжують зазнавати впливу радіації.

«Чорнобиль: гіркий спомин і вічний біль» – книжково-ілюстративний перегляд презентувала бібліотека в день трагічної події. На перервах глядачі мали можливість переглянути віртуальну виставку «Чорнобиль: 30 років після пекла», відеоролики, присвячені цій трагічній події, а також вражаючий документальний фільм «Чорнобиль. Загублений світ».

Не втрачає свого провідного місця і виставкова діяльність у культурно-просвітницькій роботі бібліотеки вишу, адже саме книжкові виставки є засобом розкриття інформаційних ресурсів книгозбірні, її візитівкою, відображаючи стиль бібліотеки і творчі можливості персоналу. Натепер, завдяки інформаційним технологіям вони є більш яскравими та динамічними.

Останнім часом виставки змінилися за змістом і стилем оформлення, відрізняються від звичних виставок минулих років оформленням, дизайном, наявністю допоміжних елементів, численними цитатами, анотаціями, ілюстраціями, наявністю Інтернет-адреси. Сучасне оформлення дає можливість читачам отримати більш повну інформацію з даної теми.

Книжкові виставки пропонувані бібліотекою ВДНЗ України «УМСА» присвячуються видатним особистостям, знаменним датам, актуальним темам. Серед них: «Історія України в романах полтавських письменників», «Кобзар. Постать, що єднає Україну»,

«Людина планетарного масштабу. 100 років від дня народження М. А. Амосова – видатного лікаря-хірурга, вченого, академіка, громадського діяча», «Світ не пізнаєш, не вивчивши свого краю. Історія Полтавщини», «Подих часу: старовинні видання в бібліотеці».

Бібліотека академії користується ще й такою інноваційною формою роботи, як буктрейлер. Його мета – яскраво та образно розповісти про книгу, зацікавити, заінтригувати читача, спонукати до читання. Вперше на публіці ролик був показаний у 2003 році. Це був буктрейлер до десятого роману вампірської саги Крістін Фіхан «Темна симфонія». Тоді це більше нагадувало музичний кліп, ніж ефективну атаку на свідомість споживача. Зараз у США над створенням буктрейлерів працюють провідні кіностудії. В Україні цей спосіб просування книги прийшов у 2009 році, але залишається швидше екзотичною заморською новинкою, ніж актуальним способом просування книг.

На блозі нашої бібліотеки увазі користувачів пропонуються буктрейлери за книгами:

Медицина катастроф : навч. посіб. для студ. вищ. мед. навч. закладів I-II рівнів акредитації / Григорій Олександрович Черняков, Ігор Васильович Кочін, Петро Іванович Сидоренко та ін; за ред. І. В. Кочіна – К. : Здоров'я, 2001. – 350 с.

Зайцев Андрей Владимирович. Одонтологические органы в истории позвоночных / Андрей Владимирович Зайцев, Андрей Владиславович Артемьев. – Полтава : Дивосвіт, 2006. – 107 с.

Сьогодні бібліотечна блогосфера – це «дзеркало життя бібліотеки», що допомагає читачу знайти й отримати потрібну та цікаву інформацію, відповіді на свої запитання. За допомогою блогу можна залучити студентську й викладацьку аудиторію до участі у діалогах, до обговорення актуальних тем.

Таким чином, система духовно-морального виховання вишу, повноцінною складовою якого є й бібліотека, націлює та орієнтує студентську молодь на ідеали людяності, доброзичливості та співпереживання. У виші допомагають молоді стати максимально корисними для суспільства, нації, а також працювати над збагаченням свого духовно-морального світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 124–129.

2. Боровик О. Б. Бібліотека як флагман академії в Інтернет-просторі / О. Б. Боровик, О. В. Бак // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : матеріали II Наук.-практ. Інтернет-конф., Харків, 24–31 жовт. 2016 р. / Харк. нац. мед. ун-т ; [редкол. : І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, Н. Д. Гаєва]. – Харків, 2016. – С. 34–39.
3. Дубасенюк О. А. Духовно-моральне виховання студентської молоді / О. А. Дубасенюк // Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.(м. Житомир, 22–23 трав. 2014 р.) / За ред. О. А. Дубасенюк, В. А. Ковальчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 78–87.
4. Медведєва В. Бібліотечна блогосфера як засіб комунікації бібліотечної установи в інформаційному середовищі / В. Медведєва // Вісник Книжкової палати. – 2016. – № 12. – С. 20–22.
5. Сіданіч І. Л. Актуальні проблеми духовно-морального виховання студентської молоді / І. Л. Сіданіч // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка», 2013. – Вип. 23. – С. 233–241.
6. Сатінова Н. Пріоритети та цінності сучасної студентської молоді [Електронний ресурс] / Н. Сатінова, О. Кущенко // Режим доступу: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2011/03/12.pdf>.
7. Стрельчук Л. Виховання у професійній освіті [Електронний ресурс] // Л. Стрельчук // Режим доступу: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Conferences/86.pdf>.

УДК:021.61:025.4.03:378.4

Шумський О. І.

*Національна академія керівних
кадрів культури і мистецтв*

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕПОЗИТОРІЮ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

Анотація. В статті розкрито поняття «інформаційне середовище університетської бібліотеки». Створення власного електронного інформаційного простору в університетських бібліотеках визначається як пріоритет їх діяльності в умовах реформи вищої освіти та інтеграції галузі до світового освітньо-наукового середовища. Інституційні репозиторії представлено як форму реалізації такого рішення. Проаналізовано механізми їх наповнення, структуризації, можливості щодо збереження та поширення публікацій, позитиви, які отримує вищий навчальний заклад від їхньої роботи. Електронні архіви відкритого доступу визначено як ефективний інструмент розвитку інформаційного середовища університету загалом.

Ключові слова: інформаційне середовище, університетська бібліотека, інституційний репозиторій, відкритий доступ, інформаційний ресурс.

Університетська бібліотека є галузевим інформаційним освітньо-науковим середовищем вишу. Інформаційні ресурси, сформовані для підтримки освітнього та наукового процесу є однією із головних складових такого середовища. Комплекс програмно-технічних засобів підбирається для організації взаємодії інформаційних потоків. Персонал виступає містком між потенціалом бібліотеки та потребами користувачів. Система регулювання суспільних відносин, що виникають між суб'єктами інформаційної взаємодії, забезпечує вирішення проблемних питань між працівниками бібліотеки та клієнтами. Кожна з перерахованих складових виконує окрему функцію, а разом реалізують місію університетської бібліотеки [3].

Стан бібліотек вищих навчальних закладів наразі характеризується невідповідністю сучасним вимогам, неефективністю процесів, що в них протікають та неактуальністю послуг, які отримують користувачі, що в свою чергу пов'язано із проблемами по впровадженню інформаційних технологій в роботу

закладів. Фактично вишівська бібліотека втрачає цінність перед своїми клієнтами.

Університетські бібліотеки працюють на основі застарілого законодавства, що помітно знижує їх роль в освітній спільноті та гальмує інтеграцію в світове інформаційне середовище. Також слабка підготовка персоналу, недостатнє представництво вітчизняних бібліотечних фахівців у міжнародних професійних організаціях, мізерна кількість міжнародних угод, майже непомітне впровадження міжнародних стандартів бібліотечно-інформаційного обслуговування негативно позначається на ефективності міжнародної співпраці.

Ядро інформаційного середовища університетської бібліотеки – традиційний ресурс, в більшості випадків не дає можливості повноцінно та точно відповідати на потреби користувачів. Недостатня кількість нових надходжень до фондів книгозбірень та їх неактуальність не дозволяють ефективно інформаційно підтримувати навчальний та науковий процес університету.

Матеріально-технічна база та програмне забезпечення в бібліотеках застарілі. Причиною такого становища стали брак коштів та неефективна діяльність по залученню додаткових джерел фінансування [7].

Легко уявити, які часи переживають університетські бібліотеки, знаходячись у вкрай складному становищі, до того ж, під шквалом передових світових тенденцій розвитку. Європейська освітньо-наукова спільнота, частиною якої ми являємось, вже давно відреагувала на глобальні процеси, що протікають в галузі вищої освіти. Надто швидке та безупинне збільшення обсягів інформації активувало діяльність по організації її потоків. Змінилися носії інформації, технологія її фіксації та поширення в просторі. У зв'язку з цим навчальний процес у вищих навчальних закладах трансформувався заради підвищення якості вищої освіти. Адже наразі недостатньо і недоцільно передавати студентам все більші обсяги інформації для засвоєння. Сучасний навчальний процес має базуватися на студентоцентризмі, формуванні бажання та вміння розвиватися постійно (самоосвіта).

Україна також відреагувала на зміни в інфосфері. З 2014 року запуснені механізми по реформуванню вищої освіти. Ряд нормативно-правових актів визначає пріоритети реформи. Серед них академічна мобільність, яка покликана стати передумовою

входження вітчизняної системи вищої освіти до європейського освітнього простору, перебудова системи фінансування галузі, підвищення якості освітніх послуг, підготовка та перепідготовка персоналу, розвиток наукової та інноваційної діяльності університетів, досягнення автономії вищих навчальних закладів та ін. [8; 2].

Університетська бібліотека покликана займати центральне місце в процесі підготовки фахівців. Тому вона пропускає через себе всі трансформації, що відбуваються з закладом вищої освіти.

Реформа втратить ефективність, якщо не буде досягнуто якісно нового рівня підготовки працівників вищих навчальних закладів. Персонал бібліотек неготовий працювати в умовах реформування. На нашу думку, ця проблема потребує більшої уваги ніж їй наразі приділяється. Адже якими б не були потужними та сучасними матеріально-технічна база, фонд книгозбірні чи програмне забезпечення, все це нівелюється при неспроможності працівників максимально використати наявний потенціал. Ілюстрацією до проблеми може слугувати досвід окремих бібліотек, які, наприклад, брали участь в програмі чи грантовому проекті, спрямованому на підтримку їхньої діяльності. Отримавши безкоштовно комп'ютери чи певне обладнання до них, окремі із згаданих закладів так і не змогли поліпшити стан своїх справ, а навпаки, отримали ряд додаткових проблем. А саме, використання комп'ютерів та Інтернет в більшості випадків для відпочинку та розваг, пояснюючи це бажанням збільшити кількість користувачів (тільки яких). В свою чергу це пошатнуло дисципліну в бібліотеках та ще більше пригальмувало механізми досягнення місії закладу.

Сьогодні базова освіта бібліотечних працівників не відповідає вимогам користувачів. Тобто з перших днів виконання своїх професійних обов'язків молодий працівник навіть не розуміє пріоритетів свого клієнта. З іншого боку, консервативна частина персоналу негативно впливає на його мотивацію до постійного навчання та розвитку.

Нездатність працівників організувати відповідні технологічні процеси та надати користувачам нові послуги і сервіси – проблема, що потребує негайного вирішення. Більше того, сьогодні користувачі зазвичай більш досвідчені у питаннях використання інформаційних технологій ніж працівники бібліотек, тому єдиний

шлях до збереження комфортної комунікації – самоосвіта персоналу [9].

Враховуючи стан інформаційного середовища університетських бібліотек, нові виклики, що постають у світлі реформи перед ними, констатуємо потребу в розвитку ядра бібліотечної інфосфери – інформаційного ресурсу, який сьогодні вже не може існувати тільки в традиційній площині. Передовий світовий досвід демонструє доцільність створення бібліотеками як інформаційними закладами власного електронного інформаційного середовища, активне використання Інтернет для організації доступу до нього та входження до електронного світового інформаційного простору.

Провідні університетські бібліотеки України вже створюють новий інформаційний ресурс, який покликаний розвивати інформаційне середовище закладу. Таким ресурсом стали електронні архіви відкритого доступу (інституційні репозиторії). На нашу думку, в умовах трансформації системи вищої освіти вони здатні активно підтримати навчальний та науковий процес.

Інституційні репозиторії створюються з метою накопичення, структуризації, зберігання, розповсюдження, організації відкритого доступу (Open Access) до наукової та навчальної літератури закладу вищої освіти.

Вони наповнюються електронними документами, які створюються в університеті, як результат освітньої і наукової роботи студентів, аспірантів, докторантів, викладачів та співробітників, шляхом архівування та самоархівування. До того ж, в електронний архів потрапляють навчальні та наукові матеріали, що знаходилися у фонді книгозбірні до створення цифрового сховища та мають електронні аналоги. Кожен університет, в структурі якого функціонує репозиторій, розробляє відповідні політики, в яких фіксуються особливості розвитку ресурсу. Стосовно наповнення формуються політики щодо змісту, в яких зазвичай підкреслюється науковий, освітній та дослідницький характер електронних архівів.

Бібліотекарі намагаються наповнювати ресурс якісним матеріалом. Хоч наразі цей процес супроводжується певними проблемами, все ж зроблено деякі кроки для їх вирішення. За якість розміщених матеріалів несуть відповідальність автори. Роботи студентів приймаються тільки з рекомендаціями наукових

керівників чи викладачів, користувачі мають право розміщувати лише власні публікації, існують політики щодо відкликання матеріалів тощо [6].

Кожен університет прагне розширити видове та кількісне різноманіття накопичених матеріалів, зберігши при цьому якість сховища. На сьогодні наповнення репозиторіїв це конспекти лекцій, бакалаврські роботи, магістерські роботи, навчальні посібники, підручники, звіти, тези доповідей, статті, автореферати, дисертації, монографії, патенти, газети, журнали, презентації, мультимедійні матеріали, препринти тощо.

Інституційний репозиторій дозволяє структурувати електронні документи вишу. Користувач має можливість слідкувати за активністю наукової та навчальної роботи свого факультету, кафедри, окремого автора-викладача, наукового керівника, одноступеня тощо. Здебільшого структура електронних архівів складається із спільнот, які поділяються на факультети, колекції, типи матеріалів, як це зроблено, наприклад, в eSSUIR (Електронний архів Сумського державного університету). Для зручності та швидкості пошуку структура постійно удосконалюється, накопичений матеріал групується за різними критеріями, додаються нові розділи та види тощо [10].

Університетські бібліотеки піклуються про безтермінове та надійне зберігання всіх матеріалів, що потрапляють до цифрового сховища шляхом підтримки актуального програмного забезпечення, політик щодо форматів та вивчення відповідної нормативно-правової бази.

За рахунок того, що матеріали зберігають в мережі Інтернет, на сервері університету, вони поширюються у світовому науково-освітньому просторі. Помітно розширюється інформаційне середовище бібліотеки. Аудиторія користувачів автоматично збільшується, через що росте впливовість публікацій.

Політика відкритого доступу, яку підтримують університети дозволяє користувачам отримати вільний, постійний доступ до творів. Звісно, за цим стоїть наполеглива праця бібліотекарів щодо популяризації ініціативи Open Access [5].

Важлива роль інституційних репозиторіїв у процесі розвитку інформаційного середовища університетської бібліотеки аргументується й тим, що вони разом із електронними журналами являються формами реалізації ідеї відкритого доступу до знань.

Тобто, першочерговим завданням електронних архівів є трансформація інфосфери бібліотеки і університету в доступний простір розвитку.

Можемо констатувати, що коріння ідеї Open Access сягають 1980-х років і пов'язані з появою перших електронних періодичних дайджестів та журналів (США). Це означало, що медіа опанували нові канали та інструменти передачі інформації, а саме цифровий формат. Електронні публікації стали в подальшому точкою концентрації уваги для тих, хто пропагував ідею відкритого доступу. Науковці та освітяни звернули увагу на особливості та переваги електронних документів перед традиційними. В 2002 році рух набув чітких контурів з оприлюдненням Будапештської ініціативи відкритого доступу (ВОАІ) [1]. В документі розкрито нові можливості електронних публікацій та способи ефективного їх використання паралельно із збереженням авторського права та рецензування. ВОАІ звернула увагу світової освітньої та наукової спільноти на електронні публікації, які по своїй природі не можуть залишатися закритими від суспільства. Кожен користувач сучасної університетської бібліотеки має забути слово «Ні», приходячи до закладу. Це завдання № 1 для бібліотекарів галузі вищої освіти і не тільки. Інституційні репозиторії, які з початком ХХІ століття розглядаються саме через призму положень Ініціативи є найкращими для цього інструментами [11; 4; 12].

Звісно, сьогодні існують проблеми, що блокують масштабний розвиток вітчизняного Open Access. Консерватизм та недолугість, на наш погляд, є тому причинами. Наразі, персонал університетських бібліотек реально зустрічається з опором зі сторони окремих радикально налаштованих кіл викладацького складу та наукових спільнот університетів. Багато хто просто принципово оминає вітчизняний ресурс, посилаючись на його недосконалість. В роботі електронних архівів вищих навчальних закладів дійсно існують проблеми, але тільки спільними зусиллями можливо їх вирішити.

Створення університетськими бібліотеками умов для відкритого доступу до наукової та навчальної літератури передбачає ряд позитивних моментів для користувачів. Адже, коли ми чуємо термін «відкритий доступ», то повинні розуміти під ним безкоштовний, швидкий, постійний (через реалізацію у глобальній

інформаційній мережі) доступ до повнотекстових наукових та навчальних матеріалів.

Інституційний репозиторій це сучасне, цінне для користувача, вигідне для вишу інформаційне рішення, ресурс та сервіс університетської бібліотеки. Цифрове сховище представляє собою симбіоз електронних документів, можливості доступу до Інтернет, відповідного програмного забезпечення, навченого персоналу, належної матеріально-технічної та нормативно-правової бази. Як бачимо, репозиторій – це нове інформаційне середовище бібліотеки.

Таке середовище більш комфортне сьогодні для клієнтів бібліотек вищих навчальних закладів в умовах реформи вищої освіти. Адже перед очима користувача в режимі 24/7 постійно оновлюваний, сучасний інформаційний ресурс, користування яким вимагає лише доступу до Інтернет та певної інформаційної грамотності.

Слід зауважити, що основа інституційних репозиторіїв – відкрите, динамічне програмне забезпечення DSpace, постійно оновлюється, трансформуючись під потреби користувачів. Завдяки відкритій ліцензії, кросплатформності та повнотекстовому пошуку воно допомагає управляти, надавати доступ, зберігати та поширювати цифровий контент інституції [13; 14; 15].

Зазвичай шлях до репозиторію пролягає через університетську бібліотеку, на сайті якої знаходиться посилання на головну сторінку електронного архіву (розділ може називатися «Відкриті ресурс», «Електронні ресурси», «Сервіси» тощо). Тут клієнти можуть ознайомитися із повною назвою цифрового сховища, його визначенням, нормативно-правовими актами, що стосуються діяльності по створенню таких ресурсів, положеннями про репозиторій, авторським договором, інструкціями щодо реєстрації чи самоархівування тощо. Головна сторінка часто може відображатись різними мовами, за бажанням користувача. Як правило, на цій сторінці розміщено пошукове вікно та відображена структура архіву (фонди з колекціями, спільноти із зібраннями тощо). Користувач обирає для себе критерії пошуку (перегляд фондів та колекцій, авторів, назв, за датою публікації, за ключовими словами тощо). Відфільтровуючи таким чином публікації, знаходить потрібний матеріал. Матеріал можливо переглядати, завантажувати, ознайомитися із рівнем його

впливовості тощо. Існує ряд додаткових можливостей та інструментів для роботи з електронними документами, які надає програмне забезпечення: можливість створити власний профіль та ін.

Інституційний репозиторій перетворює інформаційне середовище університетської бібліотеки на простір, де комфортно, легко і надійно розміщувати власні публікації, підтримуючи відкритий доступ до них та користуватися результатами наукової і навчальної роботи не тільки авторів власного вишу, а й інших вітчизняних та світових.

Таким чином, трансформоване інформаційне середовище університетської бібліотеки дозволить відчутно вплинути на стан науки та освіти України. Адже можливість опрацьовувати актуальну наукову та навчальну літературу будь-якого закладу вищої освіти без часових та просторових обмежень – впевнений крок до інформаційного суспільства.

Звичайно, наразі існує цілий ряд проблем, пов'язаних із роботою інституційних репозиторіїв. Проте, можливості, які отримує університет від роботи електронного архіву, на нашу думку, мають слугувати хорошим стимулом до їх вирішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будапештська ініціатива відкритого доступу [Електронний ресурс] : матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Будапештська_ініціатива_відкритого_доступу.
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 1556-VII. – Режим доступу до закону : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
3. Інформаційне середовище [Електронний ресурс] : матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5.
4. Історія електронних видань [Електронний ресурс] : матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Історія_електронних_видань.
5. Положення про інституційний репозитарій СумДУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/position.jsp>.
6. Про eSSUIR [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/about.jsp>.

7. Про схвалення стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 219-р // Урядовий портал. – 2016. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248924865>.
8. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (проект) [Електронний ресурс] / проект розроблено Робочою групою під керівництвом Міністерства освіти і науки України. – К. : [Б. в.], 2014. – 75 с. – Режим доступу : http://osvita.ua/doc/files/news/438/43883/HE_Reforms_Strategy_11_11_2014.pdf.
9. Стратегія розвитку Науково-технічної бібліотеки КПІ ім. Ігоря Сікорського: 2017-2020 рр. [Електронний ресурс] / уклад.: О. Бруй ; Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». – Київ : Ліра-К, 2017. – 38 с. – Режим доступу : http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/19291/1/Strategy_2017-2020.pdf.
10. Структура eSSUIR [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/struct.jsp>.
11. Ярошенко Т. О. Бібліотеки України за відкритий доступ до знань / Тетяна Ярошенко // Бібліотечний форум України. – 2009. – № 3 (25). – С. 44–47.
12. Ярошенко Т. О. eKMAIR: новий електронний архів НаУКМА [Електронний ресурс] / Т. О. Ярошенко. – Режим доступу : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1789/Yaroshenko_eKMAIR%20novyi%20e-arkhiv.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
13. About DSpace [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dspace.org/introducing>.
14. DSpace [Електронний ресурс] : матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/DSpace>.
15. OpenAccess: DSpace по-руски [Електронний ресурс] : блог. – Спосіб доступа : <http://rudspace.blogspot.com>.

УДК 06.55.2(091)ПолтНТУ

Бригида О. П.

Науково-технічна бібліотека

*Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка*

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА: НАУКОВІ ВИДАННЯ ПОЛТАВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА

***Анотація.** Висвітлена роль науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка у створенні, зберіганні і пропаганді якісного наукового продукту щодо внеску наукових праць науково-педагогічних працівників ВНЗ у розбудову галузевої науки й освіти України.*

Розкривається історія, структура та зміст наукових видань ПолтНТУ як засобу формування позитивного іміджу освітнього закладу.

***Ключові слова:** наукова діяльність ВНЗ, наукові збірники ПолтНТУ, бібліотека ВНЗ, інтелектуальна власність.*

The role of scientific technical libraries in high-quality scientific product creation, storage and promotion concerning contribution to scientific publications by scientific-pedagogical staff at higher educational establishments in the development of sectoral science and education in Ukraine is described.

History, structure and content of PoltNTU scientific publications as means of educational establishment positive image formation is disclosed.

Key words: higher educational establishment scientific activity, PoltNTU scientific journals, higher education establishment library, intellectual property.

Викладання основного матеріалу. За сучасних умов посилюється значення науки майже в усіх сферах діяльності і бібліотечна галузь – не виняток. Сучасний соціум визнає бібліотеку як базовий соціальний інститут, котрий відіграє важливу роль у розвитку науки, освіти і культури:

- відстежуючи, відбираючи, аналізуючи професійно значущі джерела інформації;

- доводячи право інтелектуальної власності кожного автора публікації, науковий доробок котрого став широкодоступним у друкованих чи електронних версіях;

- продукуючи власні оригінальні ідеї, оскільки бібліотечні фахівці – це аналітики, здатні надавати суспільству кращі зразки інтелектуальної власності. Ці основні характеристики властиві

професійній діяльності НТБ ПолтНТУ, співробітники якої особливе значення надають репрезентації значного науково-освітнього доробку представників ПолтНТУ – науково-педагогічних працівників, студентів, аспірантів, докторантів, інших молодих науковців, що додають до вітчизняних здобутків галузевого освітнього простору інноваційні наукові ідеї та навчально-методичні розробки.

Бібліотеки мають долучити до глобальних інформаційних ресурсів найцінніші наукові ідеї, пов'язані з локальною, регіональною та краєзнавчою специфікою. Особливе завдання у створенні цих ресурсів покладено на бібліотеки ВНЗ, які мають унікальну фондову базу публікацій науково-педагогічного складу університету – освітньо-науковий доробок як свідчення внеску науково-педагогічних працівників в академічну скарбницю України.

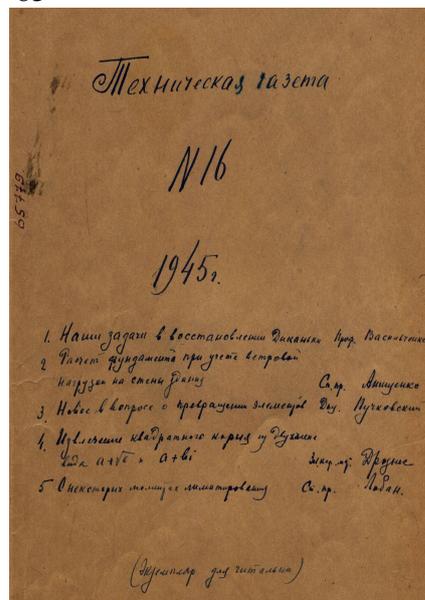
Наукові збірники, їх історія і сучасний стан – це засіб популяризації досягнень фахівців в науковій сфері, просування результатів їх діяльності, а для ВНЗ - ще й можливість створення інформаційної бази для вивчення окремих наукових і навчальних дисциплін.

Проходять роки. Деякі видання збереглися тільки в одному примірникові. Деякі до сих пір невідомі широкому колу читачів. Але кожне є крупинкою нашої культури, живим словом історії.

Ця стаття – своєрідний екскурс до ретроспективної бібліографії наукових видань нашого навчального закладу. Перелік друкованої наукової продукції презентує розвиток науки, процес книговидавничої справи і є засобом вивчення культурної спадщини та сьогодення ПолтНТУ.

Одне з основних завдань науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка (ПолтНТУ) – якнайповніше представлення власного фонду і відображення обсягу книговидання університету.

Перед нами науковий збірник «Галузеве машинобудування, будівництво». І хто б міг подумати, що започаткує його кустарне непрезентабельне видання – «Технічна газета».

У фонді науково-технічної бібліотеки зберігся лише єдиний примірник газети (№16 за 1945 рік). Він був саморобним. На титульному листі світло-коричневого кольору з тонкого паперу від руки чорнилом написано заголовок газети. Нижче дрібними літерами – зміст. Унизу, в дужках, зроблено помітку «для читальні». На сімох аркушах на друкарській машинці надруковано текст статті за профілем роботи кафедр.

Мою увагу привернула перша стаття професора В. І. Васильченка. Час був важким, післявоєнним, і не дивно, що стаття була присвячена відновленню зруйнованого господарства країни, а саме Диканьці, де німці спалили 760 обійсть колгоспників і всі культурно-побутові будівлі трьох колгоспів. Усе було зруйновано. Облвиконком ухвалив рішення відновити Диканьку у найкоротший термін.

Для розроблення проектів планування Диканьки і проектів будівництва окремих будівель було залучено групу наукових співробітників Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва.

Автор статті «Наші завдання щодо відновлення Диканьки» описує зміст робіт, що необхідно було виконати, зберігши історичний вигляд Диканьки, разом із тим віднайти нові архітектурні рішення.

Усі попередні проекти стосовно Диканьки і низка інших були представлені особисто М. С. Хрущову і розглянуті в Державній архітектурній раді, котра прийняла спеціальну постанову,

відповідно до якої група вчених інституту завершувала роботу над проектом.

У «Технічній газеті» можна ознайомитися зі змістом чотирьох наукових статей, що стосуються будівництва, математики, фізики, обсяг кожної з них становить півтори – дві сторінки.

Є згадки про те, що в 1943 році інститутом видавалася ще й «Інженерна газета», але докладних відомостей про неї не збереглося.

Із рукопису Н. В. Лятошинського «Матеріали до історії інституту (1930–1947 рр.) стало відомо, що у 1940 році проводилось видання «Наукових записок Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва».

Зберігся тільки перший випуск «Записок», який містить сім наукових статей. Відкриває видання наукова стаття к.т.н. М. С. Торяника «Експериментальне дослідження і розрахунок за стадією руйнування залізобетонних опор, що працюють на центральне стискання і косий вигин».

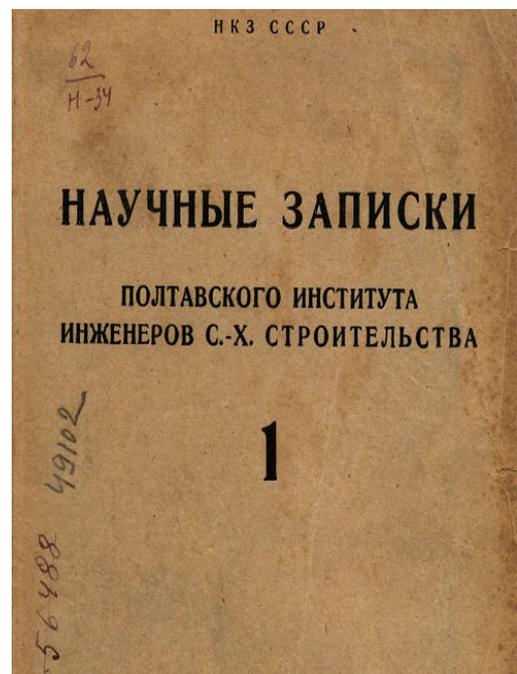
Інші автори «Записок» у той час були інженерами, з-поміж яких лише один (І. І. Котков) – архітектор. У статтях науковців представлена велика кількість таблиць, діаграм, графіків, є креслення та схематична мапа.

Обов'язки відповідального редактора виконував ректор інституту Л. М. Даманський (1933–1953 рр.).

Авторами наукових розвідок збірника були: Г. К. Хілобок, К. М. Купінський, Д. П. Філіпов, С. Г. Кукушкін, Є. Я. Супрун.

«Записки» надрукувала третя поліграфічна фабрика Полтави тиражем 500 примірників, решту було надруковано у Харкові.

На заводі виходу другого випуску «Записок» стала війна.

З часом «Технічна газета» була перейменована на «Технічний бюлетень».

Під такою назвою бюлетень виходив протягом восьми років (1953–1960 рр.) і за цей час став Органом Ради Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва і студентського науково-технічного товариства.

Зазнала змін структура видання:

- зміст бюлетеня розміщували на початку;
- кількість статей залишалася попередньою, лише в кількох випусках їх кількість дорівнювала семи;
- почали публікувати студентські наукові роботи;
- до збірника увели прикінцеві рубрики такі, як: «Новини техніки», «Нові книги», «Читайте нові книги»;
- остання сторінка знайомила зі складом редколегії.

«Технічний бюлетень» виходив щомісяця. Починаючи з 1960 р. один збірник міг містити кілька номерів. Тексти статей доповнюються світлинами.

Гортаючи сторінки «Технічного бюлетеня» я знайшла статті метрів науки, яких знала і знаю особисто, зокрема І. С. Доценка, М. Берліна, Г. Г. Єрисової, М. Т. Андрійко, О. Н. Могилата, І. І. Улицького, А. І. Чернявського, Б. К. Конопкіна, Є. В. Платонова, Д. П. Каплатого, Б. Ф. Драченка та інших.

Випуск «Технічного бюлетеня» у типографії не видавався.

Протягом майже двох десятиліть триває видання «Галузеве машинобудування, будівництво».

Перший випуск побачив світ у 1989 році.

Його засновником став О. Г. Онищенко, який на той час був ректором інституту (1982–2003 рр.).

Сьогодні видання вважається ретроспективним. Редакційна колегія складалася з дванадцяти фахівців-науковців.

Формат збірника був невеликим (розмір А5), обкладинка світло-бузкового кольору. Збірник містив 29 наукових статей – результати досліджень і конструктивних рішень щодо енергозберігаючих систем формування мікроклімату будівель і споруд. Також розглядалися питання зниження енергоємності деяких технологічних процесів у будівництві і промисловості.

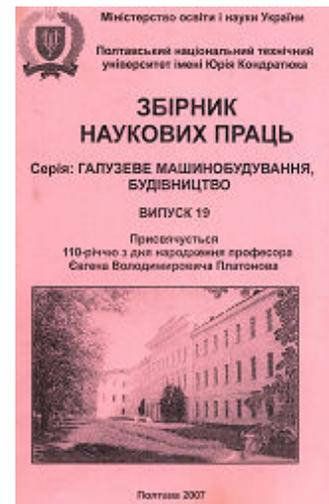

Періодичність виходу номерів була різною. Перші одинадцять років (1998–2008 рр.) друкували по два номери на рік, потім – по три, згодом ще більше. Деякі номери присвячені пам'яті видатних вчених-професорів, засновників наукових шкіл університету:

О. Г. Онищенко – 2010. – № 3 (28);

Л. І. Сердюку – 2009. – Т. 3. – Вип. 3 (25);

Є. В. Платонову – 2007. – № 19.

За дев'ятнадцять років (1998–2017 рр.) вийшло 48 випусків.

Сучасний збірник наукових праць включено до переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт (Наказ МОН України №1279 від 06.11.2014 р.). Періодичність його видання – двічі на рік.

Із 2014 року збірник індексується в міжнародній наукометричній базі Index Copernicus.

Редакційна колегія об'єднує 21 науковця з двох напрямів – «Галузеве машинобудування» і «Будівництво».

Головний редактор випуску – д.т.н., професор, завідувач кафедри конструкцій з металу, дерева та пластмас ПолтНТУ С. Ф. Пічугін.

Сучасний розвиток економіки відображено на сторінках наукового видання університету «Економіка і регіон», заснованого в 2003 році.

Концепція видання базується на багаторічному професійному науковому висвітленні актуальних проблем економіки України та світу.

Науковий вісник «Економіка і регіон» також внесено до переліку наукових фахових видань України (Наказ МОН України № 1279 від 16.11.2014 р.).

Протягом 14 років вийшли 60 випусків вісника, серед яких є спецвипуски (2010 та 2011 рр.).

Головний редактор видання – д.е.н., професор, ректор Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка В. О. Онищенко.

Університет небезпідставно може пишатися як досягненнями науковців старшого покоління, так і неоціненним вкладом у розвиток науки молодого покоління, що ефективно працює на благо розвитку нашого університету і держави в цілому.

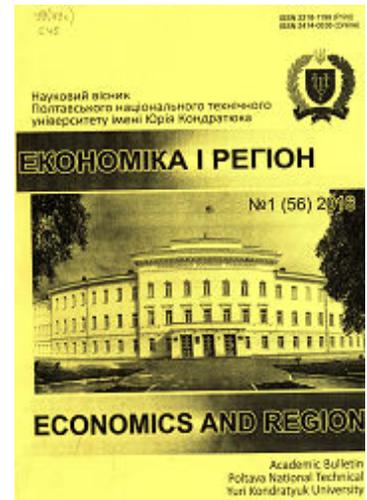
У науковому журналі «Геологія. Гірництво. Нафтогазова справа» представлені результати наукових досліджень нафтогазової галузі (інтенсифікації видобутку нафти та газу, підвищення надійності транспортування нафти та газу, проектування і будівництва об'єктів нафтогазового комплексу), геології, гірництва, а також економічні, екологічні, інформаційні та організаційні аспекти науки й техніки, представлені фахівцями Азербайджану, Білорусі, Казахстану, КНР, Німеччини, Польщі, Росії, США і, звичайно, України.

Журнал видається з 2012 року.

Засноване у 2007 році науково-періодичне видання «Системи управління, навігації та зв'язку» відображає результати наукових досліджень із розробки та удосконалення системи управління, навігації та зв'язку в різних галузях.

На сьогодні світ побачив вісім випусків видання.

Кожного року, в грудні, в університеті у рамках договору про співробітництво між Національною академією наук України та Полтавським національним технічним університетом імені Юрія Кондратюка проходить науково-практична конференція «Проблеми й перспективи розвитку академічної та університетської науки».

Матеріали конференції публікуються в однойменному збірнику наукових праць «Проблеми й перспективи розвитку академічної та університетської науки».

Збірник ознайомлює з матеріалами, представленими у вигляді доповідей на пленарних та секційних засіданнях конференції науковцями НАН України та науково-педагогічними працівниками ПолтНТУ.

Матеріали відображають результати спільних та скоординованих досліджень вчених НАН України та ПолтНТУ актуальних проблем фізики, хімії, екології, геотехніки, гідродинаміки, інформатики, економіки та менеджменту, а також організації наукових досліджень, навчального процесу та підготовки наукових кадрів.

До загальної кількості наукових збірників можемо віднести й ті, де опубліковані праці студентів та магістрів факультетів.

Усі наукові збірники видаються відповідно до рішення Вченої ради університету та за ініціативи ректора університету д.е.н., професора, заслуженого працівника освіти України В. О. Онищенко.

Відповідають за їх випуск декани факультетів.

Сучасні видання наукових збірників докорінно відрізняються від минулих:

- формат збільшений до розміру А4;
- деякі збірники мають допоміжно-довідковий апарат (алфавітний покажчик);
- у збірнику розміщують інформацію з вимогами до оформлення наукових статей;
- до друку приймають матеріали не тільки науково-педагогічних працівників університету, а й науковців усієї України та інших країн (СНД);
- із 2016 року до друку приймають статті англійською мовою.

Зі змістом наукових видань можна ознайомитися в електронному вигляді. Праці науковців унесено до Інституційного репозитарію університету, електронного каталогу, однойменних баз даних й бібліографічного покажчика «Наукові праці вчених ПолтНТУ», випуск якого проводиться щорічно.

Наукові доробки зберігаються в інформаційно-бібліографічному відділі науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

УДК 027.7:004

Куденко С. С.

*Науково-технічна бібліотека
Полтавського національного
технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

«ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК ВНЗ ТА ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ»

***Анотація.** У статті розглянуто зміст та складові електронної бібліотеки, інституційного репозитарію, необхідність наукометричних досліджень за допомогою міжнародних бібліометричних платформ *Web of Science, Scopus, Google Scholar*.*

***Ключові слова:** електронна бібліотека, інституційний репозитарій, бібліометричні показники, бібліометричні платформи.*

Початок 21 століття охарактеризувався переходом до цифрових технологій. Корінні зміни, пов'язані з широким розповсюдженням інформаційно-комунікаційних технологій, стали передумовами інформаційної революції. Широке поширення обчислювальної техніки, персональних комп'ютерів, всеосяжне проникнення системи Інтернет охопило усі сфери життя людства. Основною проблемою розвитку бібліотечної галузі є її адаптація до умов цифрової культури.

Бібліотека в освітянському просторі – це, насамперед, найсучасніший центр надання якісних послуг користувачам. Змінюються методи та форми обслуговування, доступ до ресурсів, форми надання інформації. Кожна бібліотека обирає для себе свою стратегію.

Сучасні бібліотеки представляють себе в медіа-просторі за допомогою веб-сайтів. Веб-сайт – візитна картка бібліотеки. Від зручності, та вдало обраної архітектури сайту залежить комфортність користувача бібліотекою. Актуальні напрямки діяльності бібліотек ВНЗ – підтримка і просування бібліотечних веб-сайтів, використання в навчальному та науково-дослідному процесах електронних ресурсів віддаленого доступу, розвиток он-лайн послуг.

Однією з сучасних послуг швидкого доступу до сайту бібліотеки є можливість здійснення зв'язку за допомогою мобільного пристрою (гаджету) та QR-коду. Для цього треба лише розмістити QR-код в приміщенні бібліотеки. Це дуже зручно для користувачів.

Завдяки появі принципово нових мережеских платформ: соціальних мереж (Facebook, Instagram, UkrOpen, Гуртом або Hurtom, UkrFace, Ц.укр), блогів, мікроблогів (Твіттер), освітянські бібліотеки представляють себе і навчальний заклад в цифровому інформаційному середовищі та мають зворотний зв'язок. Соціальні мережі допомагають доносити інформацію до користувачів у дуже зручний спосіб, а також рекламувати діяльність бібліотеки.

Більшість бібліотек розміщують позначки «Ми у Facebook» або «Читайте нас у Twitter» в приміщенні та на сайтах своїх бібліотек.

На сучасному етапі поширено термін «Електронна бібліотека». Електронна бібліотека (також доволі широко як синонім вживається термін «цифрова бібліотека») – сукупність матеріалів, що зберігаються в електронній (цифровій) формі, доступ до яких здійснюється за допомогою комп'ютерної техніки. Доступ до матеріалів електронної бібліотеки може здійснюватися як в окремому визначеному місці (наприклад, приміщенні бібліотеки чи спеціально обладнаному приміщенні навчального, культурного, іншого громадського закладу), так і через будь-яку точку доступу до всесвітньої мережі Інтернет. Провідна європейська асоціація електронних бібліотек DELOS (www.delos.info) визначає електронну (цифрову бібліотеку) так: «Організація, що збирає і зберігає матеріали у різноманітній електронній формі протягом тривалого часу та забезпечує користувачів спеціалізованими послугами, пов'язаними з цими матеріалами, що відзначаються певним рівнем якості і відповідають чітко визначеним вимогам» [1].

Електронна бібліотека ВНЗ містить:

- електронний каталог;
- базу даних повнотекстових електронних документів науково-педагогічних працівників;
- оцифровані фонди;
- надання он-лайн послуг з віртуальної бібліографічної довідки;

- надання доступу до корисних Інтернет ресурсів.

Бібліотеки ВНЗ переходять на нову форму надання послуг за допомогою інституційних репозитаріїв.

Інституційний репозитарій – електронний архів для тривалого зберігання, накопичення та забезпечення довготривалого та надійного відкритого доступу до результатів наукових досліджень, що проводяться в установі. В інституційному репозитарії розміщують наукові роботи: наукові статті, дисертації, навчальні матеріали, а також навчальні посібники або їхні частини, монографії, навчально-методичні матеріали, матеріали конференцій, патенти. За видами електронних ресурсів репозитарії не мають обмеження. Це можуть бути будь-які електронні текстові дані, електронні числові дані, електронні зображення, електронні відео та звукові дані, електронні мультимедійні ресурси та ін. Інституційні репозитарії набувають широкого значення у всьому світі.

Основні функції репозитарію:

- наукова, що спрямована на сприяння науково-дослідницькому процесу;
- освітня, що спрямована на сприяння навчальному процесу;
- довідково-інформаційна, що спрямована на задоволення інформаційних запитів;
- кумулятивна, що спрямована на поповнення бібліотечного фонду оригінальними електронними документами та електронними копіями друкованих видань, а також їх збереження [2].

Інституційний репозитарій дає змогу просування до міжнародної спільноти власних наукових та освітніх розробок, популяризації навчального закладу та бібліотеки, сприяє збільшенню наукометричних показників працівників університету.

До основних наукометричних показників відносять Імпакт-фактор, І-індекс, індекс Гірша, індекс цитувань, індекс цитування веб-сайтів.

- Імпакт-фактор Коефіцієнт впливовості – показник цитування наукових журналів, що визначає їхню інформаційну значимість.

- І-індекс – це індекс, що відображає публікаційну активність наукової організації, розраховується на основі бібліометричних показників.

- h-індекс, або Індекс Гірша – показник впливовості науковця, колективу науковців, наукового закладу або наукового журналу, заснований на кількості публікацій та їх цитуванні.

- Індекс цитувань – ключовий показник, що використовується для оцінки роботи дослідників та наукових колективів.

Міжнародна практика наукометричних досліджень сьогодні базується на використанні наукометричних баз даних.

Найбільш авторитетними і повними міжнародними базами даних, спрямованими на вивчення наукової активності країн (вчених, організацій) за бібліометричними показниками є:

Web of Science (WoS) Філадельфійського інституту наукової інформації корпорації Thomson Reuters та Scopus видавничої корпорації Elsevier. Їх дані враховуються в різних міжнародних і національних рейтингових системах. Також є й інші міжнародні бібліометричні платформи: Google Scholar (Google Академія), Index Copernicus, Російський індекс наукового цитування.

Найбільш загальнодоступною є платформа Google Scholar. Google Scholar збирає документи, що опубліковані в журналах, зберігаються в репозитаріях або розміщені на сайтах наукових колективів. Google Scholar, наприклад, класифікує статті так само, як і вчених, оцінюючи весь текст кожної статті, її автора, видання, в якому надрукована стаття та кількість цитувань даної роботи в науковій літературі. Найбільш релевантні результати завжди відображаються на першій сторінці.

Сервіс системи Google Scholar «Бібліографічні посилання» дає змогу вченим оприлюднювати результати своїх інтелектуальних напрацювань у вигляді так званих бібліометричних профілів, де представлена сфера їх наукової діяльності, впорядковані списки публікацій, індекси та діаграма цитувань, коло наукових інтересів тощо [3, с. 12].

Висновки. Використовуючи потенціал електронних бібліотек, за допомогою електронних інституційних репозитаріїв, вчені і науковці надають вільний безкоштовний доступ до власного інтелектуального продукту, праць, розробок, патентів, відкриттів до міжнародної наукової спільноти. Можуть швидко обмінюватись

інформацією, що, в свою чергу, підвищує індекс цитувань та популяризації навчального закладу. Таким чином, електронні бібліотеки є важливим компонентом в сучасній освіті та науці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іщенко А. Використання потенціалу електронних бібліотек та відкритого доступу для українських освіти і науки / А. Іщенко // Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/877/#_ftnref2. – Назва з екрана.
2. Методичні рекомендації щодо організації роботи інституційних репозитаріїв (відкритих електронних архівів) у бібліотеках вищих навчальних закладів МОЗ України / уклад. О. М. Бруй, Т. Б. Павленко. – К., 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/126.8>. – Назва з екрана.
3. Симоненко Т. Бібліометричні системи Scopus і Google Scholar : сфери використання / Т. Симоненко // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 2 (226). – С. 10–13.

УДК 021.1:004

Хіміч Л. П.

*Науково-технічна бібліотека
Полтавського національного
технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

БІБЛІОТЕКИ – ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті викладено основні напрями розвитку бібліотек ВНЗ в освітньому інформаційному просторі. Розглядається поняття і сутність інформаційних ресурсів в умовах розвитку інформатизації українського суспільства.

Ключові слова: бібліотеки ВНЗ, електронні ресурси, інформаційні ресурси, інформатизація, інформаційні технології.

Одне з визначень суспільства, яке йде на зміну існуючому (поряд з такими, як постіндустріальне, інфраструктурне, глобальне) – інформаційне суспільство.

Зміна людиною навколишнього світу спричиняє розвиток інформаційного простору. На кожному етапі цього розвитку неминуче накопичується інформація першого порядку – досвід діяльності людини та інформація другого порядку – відомості про досвід обробки та переробки інформації. Накопичений досвід діяльності людини, фіксується у вигляді інформації – це спочатку служить основною передумовою виникнення інформаційної діяльності та інформаційних технологій. Розвиток сучасної цивілізації напряду залежить від глобальних перетворень інформаційних ресурсів і засобів їх використання в усіх регіонах світу.

Бібліотеки є найціннішим інформаційним ресурсом сучасного суспільства. Вони зберігають знання, яке людство накопичувало тисячоліттями, й водночас надають людині найсучаснішу інформацію з усіх галузей практичної діяльності. Виникнення нових мультимедійних форм зберігання та презентації інформації не зменшило значення бібліотек як скарбниці знань. Сьогодні наука й освіта як і раніше базуються на фундаменті, створеному бібліотеками, й продовжують користуватися їх фондами для майже всіх своїх інформаційних потреб.

Зараз неможливо уявити собі сферу людської діяльності, в якій не відбувалось би впровадження сучасних інформаційних технологій

У системі вищої освіти вплив інформаційних технологій є найбільш істотним і принциповим. Усе більше зростає значення самостійної роботи студента та її складових, розширюється застосування комп'ютеризованих освітніх технологій, формується так званий віртуальний освітній простір. Впровадження інформаційних ресурсів в практичну діяльність роботи бібліотек дають позитивні результати з поліпшення якості наданих послуг користувачам, дозволяють модернізувати процеси формування бібліотечного фонду та обслуговування, сприяють першочерговому завданню бібліотеки – максимальному задоволенню потреб читачів в форматі якісно нових інформаційно-освітніх послуг.

Інформаційна мережа Інтернет нині охопила весь світ і зв'язує десятки мільйонів абонентів у більш як 150 країнах світу. Щомісяця її поширеність зростає на 7–10 %. Це пов'язане з переведенням усіх соціально-значущих інформаційних ресурсів на електронні носії, зокрема, розміщенням їх у всесвітній мережі Інтернет.

Сучасна вузівська бібліотека – це комплексний медіацентр, у якому можна задовольнити будь-яку інформаційну потребу і навчального, і просвітницького, і науково-дослідницького плану. На нинішньому етапі розвитку освіти значення вузівської бібліотеки як «воріт» доступу до різноманітних інформаційних ресурсів зростає і визначається вже не тільки традиційними показниками величини бібліотечного фонду та кількістю підписаних періодичних видань, а й рівнем комфортності доступу до інформації незалежно від її формату. Наскільки високий цей рівень – це одночасно і показник ступеня інформатизації бібліотеки, і умова успіху впровадження сучасних освітніх технологій

Найбільш прийнятним варіантом термінологічного визначення інформаційних ресурсів (ІР) є такий: «Це окремі документи і масиви документів, результати інтелектуальної, творчої та інформаційної діяльності, бази та банки даних, всі види архівів, бібліотеки, музейні фонди та інші, що містять відомості і знання, зафіксовані на відповідних носіях інформації, є об'єктами права власності всіх суб'єктів України і мають споживчу вартість

(політичну, економічну, соціокультурну, оборонну, історичну, ринкову, інформаційну тощо)».

ІР - це інтелектуальний ресурс, фактор колективної творчості і головні труднощі в розумінні його природи і функцій полягають у розкритті механізму перетворення знань на силу, способів його впливу на матеріальні фактори прогресу. Але сам по собі ІР не рухає системи. Її рушіями виступають матеріальні сили, енергетичні і трудові фактори. ІР перетворює ці матеріальні фактори з латентного в активний стан і спрямовує їх у задане русло.

Впровадження мережевих інформаційних технологій в даний час кардинально змінюють роботу інформаційних органів і бібліотек. Виникнення можливості віддаленого доступу до інформаційних ресурсів і використання локальних мереж при роботі з базами даних і іншими інформаційними ресурсами (електронними виданнями, електронними каталогами та інше), з одного боку, створюють користувачам умови самостійного пошуку інформації зі своїх робочих місць і, з іншого боку, виводять інформаційне обслуговування на інший, більш високий рівень. Підвищується роль бібліотек та інформаційних органів як довідкових і навчальних інформаційних центрів, які можуть дати консультацію користувачам не тільки про наявність першоджерел у фондах і базах даних, але і про можливості самостійного пошуку інформації із застосуванням нових інформаційних технологій, систем і мереж.

Глобалізація та інформатизація суспільства вимагають від бібліотеки як важливого інструменту навчальної, наукової та пізнавальної діяльності реорганізації діяльності шляхом нарощування інформаційного потенціалу, інтеграції бібліотечних ресурсів, забезпечення навчально-виховного та наукового процесів повною, оперативною та якісною інформацією, формування інформаційного поля та швидкого доступу до інформації користувачів.

Саме бібліотекам належить значна роль у формуванні електронних масивів наукових знань та організації доступу до них. Вони переробляють, вилучають та надають доступ до цілком реального об'єкта – знань у вигляді інформаційного ресурсу.

За умов активного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в електронному середовищі вагомою складовою

документно-інформаційного ресурсу сучасної бібліотеки є електронні ресурси. Це інформаційні ресурси, що створюються, керуються та використовуються за допомогою комп'ютера і містять дані та програми, зафіксовані в електронній (цифровій) формі на певних носіях.

В сучасних умовах, коли інформація відіграє чималу роль, помітний стрімкий розвиток сфери інформаційних технологій та постійне збільшення потоків інформаційних ресурсів, це створює необхідність постійного вдосконалення всіх видів суспільної діяльності. Безумовно це стосується і бібліотек, які вважаються головними центрами культури та освіти. Сьогодні послуги, що базуються на комп'ютерних технологіях, стали невід'ємною частиною їх діяльності.

Головним наслідком поширення глобальної інформаційної цивілізації є розвиток електронної культури, до якої входять електронні інформаційні ресурси.

Електронні ресурси являють собою електронні дані, електронні програми або поєднання цих видів в одному ресурсі. Електронні ресурси задовольняють інформаційні потреби студентам, фахівцям, науковцям тощо. Ґрунтуючись на все це, для повного розуміння сучасних бібліотек необхідно проаналізувати світовий досвід.

Інтернет на сучасному етапі, перепрограмував ставлення людей до інформації. Він є головним помічником кожної сфери діяльності, це стосується і бібліотек, бо завдяки ньому можна швидко отримати більш змістовнішу інформацію. Функціонування сучасної бібліотеки вже неможливо без існування її веб-сайту. Він може бути як простим онлайн-довідником, так і ефективним інтерактивним інструментом із надання інформаційних послуг користувачам з різних міст та країн.

На сьогоднішній день у всьому світі відбувається створення електронних бібліотек. Під цим розуміється розподілена інформаційна система, що дозволяє надійно накопичувати, зберігати, ефективно застосовувати електронні документи, доступні через глобальні мережі передачі даних. В електронну форму можуть бути переведені й скульптури, картини та будь-які інші експонати, це робиться завдяки технології імітаційного та 3D-моделювання.

Прикладом наслідування є досвід університетських бібліотек США, які є визнаними лідерами в галузі впровадження інформаційних технологій. Значну увагу вони приділяють розвитку інформаційного потенціалу та забезпеченню інформаційних потреб користувача. Наприклад, у бібліотеці Каліфорнійського університету створено віртуальну наукову бібліотеку, яка містить систематизовані анотовані посилання на 14 тис. ресурсів. Із 22 млн. примірників фонду бібліотеки Іллінойського університету Урбана-Шампайн – 10 млн. друковані, інші – електронні. Стандарт навчання в університетах штату Північної Кароліни передбачає наявність у кожного студента ноутбука й можливість доступу в Інтернет з будь-якого приміщення на території університету. Комп'ютерна техніка підлягає оновленню раз на два роки.

У бібліотеках США використовується так зване мобільне довідково-інформаційне обслуговування (*roving reference*) читачів під час користування електронними каталогами та ресурсами. Оскільки в постійно збільшується, зростає й потреба в наданні допомоги безпосередньо біля автоматизованих місць. Відвідувачі бібліотеки постійно потребують порад і допомоги з боку бібліотекарів в умовах електронного середовища. Співробітники не тільки надають консультації біля комп'ютерів, а й організовують довідково-інформаційне обслуговування електронною поштою, а в деяких випадках надають довідки в режимі реального часу в Інтернеті.

Користувачів бібліотек США вже не цікавить, чи є у фондах бібліотек той чи інший документ, для них важливо, чи відкриють для них бібліотеки доступ до потрібної інформації. У який спосіб це буде зроблено (через традиційну книгу у фонді, з онлайнової повнотекстової бази даних, через оперативну електронну доставку документа, доступ до «вільного» Інтернету), стає для користувачів питанням не істотним. Набагато важливіше для них швидкість і зручність в отриманні інформації.

Орієнтація на оперативне отримання інформації реалізується в концепції бібліотек як «інформаційних воріт» (*information gateway*) і веб-сайтів бібліотек як «інформаційних порталів»

У 1990 році бібліотекою Конгресу було розпочато проект «Пам'ять Америки» (*The Library of Congress. American Memory*). Він надає вільний доступ до письмових і усних творів, звукозапису, гравюр, картин. Веб-сайт часто оновлює інформацію, доступ до

нього можна здійснити через дане посилання: `#"justify">`. Практично всі університетські бібліотеки США мають добре розроблені сайти. Завдяки багатому змісту, зручній навігації, постійному оновленню, вони вважаються авторитетними і надійними джерелами інформації. Наприклад, Online Public Access Catalog (OPAC) – є невід’ємною частиною інформаційного сервісу, що надається університетськими бібліотеками США.

Становлення інформаційного суспільства створило умови для трансформації бібліотечних установ в системоутворюючу ланку інформаційної сфери. Засвоєння бібліотеками інтернет-технологій, вивчення інформаційних потреб користувачів у мережі Інтернет дозволило бібліотекам запровадити нову форму інформаційної діяльності – обслуговування віддалених користувачів. Зараз переважна більшість вітчизняних бібліотек вже не є пасивними користувачами інформації Інтернету, а займається створенням власних інформаційних ресурсів і наданням їх широкому колу користувачів всесвітньої глобальної мережі. Значною мірою це реалізується через створення веб-сайтів, покликаних всебічно представляти бібліотеку в світовому інформаційному просторі. Їх використання дозволяє зробити бібліотеку відкритою для кожного потенційного користувача, значно розширити коло споживачів послуг і таким чином зайняти визначальне місце в світовій інформаційній інфраструктурі.

Без інформаційних ресурсів неможливе існування не тільки науки але й функціонування системи освіти, котра повертає суттєві елементи наукового знання, визнані науковим співтовариством достовірним, окремим індивідуумам.

Бібліотека, під впливом інформатизації, кардинально змінюється, її метою вже є не тільки збирання і зберігання інформації, а і надання до неї доступу незалежно від місцезнаходження користувача. Такий процес продукування інформації допомагає ефективно підвищувати якість освіти, надавати нові можливості для будь-яких типів робіт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А. А. Информационная инфраструктура: проблемы регулирования деятельности : монография / А. А. Баранов. – К. : Видав. дім Дмитра Бураго, 2012. – 352 с.

2. Даніл'ян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) / В. О. Даніл'ян. – Харків : Право, 2008. – 184 с.
3. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості : аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД, 2010. – 64 с.
4. Зацеркляний, М. М. Інформаційні технології у правозастосовній діяльності / М. М. Зацеркляний. – Х. : Східно-регіон. центр гуманіт.-освіт. ініціатив, 2010. – 332 с.
5. Інформаційний простір України : слов.-довід. законод. термінів / авт.-уклад. Я. О. Чепуренко. – К. : Освіта України, 2008. – 544 с.
6. Інформаційні технології як фактор суспільних перетворень в Україні : зб. аналіт. доп. / за ред. Д. В. Дубова. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.
7. Основи Інтернет-технологій : навч. посіб. / під ред. О. В. Карпухіна. – Х. : Компанія СМІТ, 2010. – 394 с.

**Бібліотечні цінності та інтеграція ресурсів у цифровому просторі :
матеріали наук.-практ. інтернет-конф., м. Полтава, 10 жовтня 2017 р. /
Полтав. нац. техн. ун-т ім. Юрія Кондратюка; науково-технічна
бібліотека; кафедра українознавства, культури та документознавства. –
Полтава : ПолтНТУ, 2017. – 102 с.**

**Відповідальність за зміст і орфографію матеріалів конференції несуть
автори.**

**© Полтавський національний
технічний університет
імені Юрія Кондратюка**

